

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ

THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

2017 4, ISSN 2147-0790

Sahibi(Owner)

Sakarya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas Adına Prof. Dr. Aziz Kutlar

Editör(Editor)

Prof. Dr. Ekrem Gül

Editör Yardımcıları

Prof.Dr. Şuayyip ÇALIŞ

Doç.Dr. Hayrettin ZENGİN

Y.Doç.Dr. Adnan DOĞRUYOL (Yazı İşleri Müdürü)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Mustafa Akal

Prof. Dr. M. Kemal Aydın

Prof. Dr. Fuat Sekmen

Prof. Dr. Mahmut Bilen

Doç. Dr. Ali Kabasakal

İletişim

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F Esentepe Kampüsü (Contact)

54187 Serdivan / SAKARYA

Tel: +90 (264) 295 62 23

sakaryaiktisat@sakarya.edu.tr

Yılda dört kez yayınlanan Sakarya İktisat Dergisi hakemli bir dergidir.

Dergide yayınlanan yazı ve makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.

Dergimiz EBSCO İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASI İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASOS İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz Akademik Dizin İndeksi tarafından taranmaktadır.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr.Erinç Yeldan - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr.Eser Karakaş - Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Engin Yıldırım - Anayasa Mahkemesi
Prof. Dr. Ömer Anayurt - Yüksek Öğretim Kurulu
Prof.Dr. Salih Şimşek -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Duman -Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof.Dr. Musa Eken -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Sami Güçlü -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Barca -Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Çoşkun Çakır -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Aziz Kutlar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Salih Barışık -Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Akal -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Gül - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. M.Kemal Aydın -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Bilgiç -Güvenlik Akademisi
Prof.Dr. Halis Çetin -Cumhuriyet Üniversitesi
Prof.Dr. Recai Çoşkun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Remzi Altunışık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Delican -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fatih Doğanoglu -Adıyaman Üniversitesi
Prof.Dr. Davut Dursun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Erdem -Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. B. Zafer Erdoğan -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. İbrahim Güngör -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Tevfik Güran -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Alper.E Güvel -Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal İnat -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet İncekara - İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet Kala -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut Kartal -Bartın Üniversitesi
Prof.Dr. Cüneyt Koyuncu -Bilecik Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Özer -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Onur Özsoy -Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Selahattin Sarı -Beykent Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Yılmaz - İnönü Üniversitesi
Prof.Dr. Recep Tarı -Kocaeli Üniversitesi
Prof.Dr. Ömer Torlak -Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof.Dr. Yusuf Tuna -İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Ulusoy -İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Vergil -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal Yıldırım -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Gültekin Yıldız -Sakarya Üniversitesi

Prof.Dr. Rasim Yılmaz -Namık Kemal Üniversitesi
Prof.Dr. Halil Kalabalık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Adem Uğur - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Al - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Muzaffer Aydemir -Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İbrahim Aydınllı - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Yüksel Birinci – Siirt Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Çeştepe -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kazım Develioğlu -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Burhanettin Duran -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Cem Saatçioğlu -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Naci Tolga Saruç -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fuat Sekmen -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Tutar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Habib Yıldız -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Seyit Köse -Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Abdullah Yılmaz - Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Sezgin Açıkalin -Anadolu Üniversitesi
Doç.Dr. Fehim Bakırcı -Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Tahsin Bakırtaş -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Mahmut Bilen -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Yaşar Bülbül -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Şuayyip Çalış -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Aykut Ekinci -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Bekir Gövdere -Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Tuncay Güloğlu - Yalova Üniversitesi
Doç.Dr. Temel Gürdal -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Gürkan Haşit -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. İsa İpçioğlu -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Nagihan Oktayer -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Abdullah Keskin -Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç.Dr. Handan Yolsal -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim G. Yumuşak -İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa Çalışır -Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ

M. Kemal Aydın/Eyüp Ensar Çakmak

1-11

TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yakup Koray Duman

12-28

TÜRKİYE'DE DÖNGÜSEL SERMAYE TAMPONUNUN KREDİ BÜYÜMESİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Muharrem AFŞAR/Emrah DOĞAN

29-43

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ÜCRET YÖNETİMİNE İLİŞKİN İŞ GÖREN ALGILAMALARI: MALATYA İLİ ALAN ÇALIŞMASI

Yeşim KUBAR/Ayşe YARDIMCI

44-75

Politika Uygulamalarının İpotekli Konut Satışları Üzerindeki Etkileri: Bir Ampirik Analiz

S. Fatih Kostakoğlu

76-83

SOSYAL DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ

M. Kemal Aydın¹
Eyüp Ensar Çakmak²

Özet

Sosyal devlet olgusu, liberal kapitalist sistemin merkez ülkelerinde, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından altın çağını yaşamıştır. Bununla birlikte '80'li yılların başından itibaren her alanda etkileri hissedilen bir süreç olarak küreselleşme, bu olgunun ciddi manada dönüşmesine sebep olmuştur. Dönüşümün temel göstergesi olarak söz konusu dönemde sosyal devlet harcamalarının durağanlaştığı gözlenmektedir. Dönüşüm, farklı sosyal devlet anlayışlar tarafından farklı biçimlerde gerçekleştirilmiştir. Sosyal devlet olgusunu vergi indirimleri ve deregülasyon temelinde dönüştürmeyi tercih eden liberal anlayış, rekomodifikasyon olgusunu kaldıraç olarak kullanmıştır. Buna mukabil sosyal demokrat anlayışı benimsemiş ülkeler, sosyal devletin dönüşüm sürecinde sürekli kriz tehdidine maruz kalmayı göze alarak sosyal programları yürütmeyi sürdürmüştür. Muhafazakâr anlayış ise büyümenin yavaşlaması ya da enflasyonun yükselmesi gibi sorunlar ile birlikte yaşamayı göze alarak sosyal harcama düzeyini korumuştur. Sonuç olarak 2000'li yıllarda toplumun sosyal devlet olgusuna bakışı önemli ölçüde değişmiştir. Yıllarca refah düzeyini yükseltici etkilerine bakılarak olumlanan sosyal devlet uygulamaları 2000'li yılların sıkıntılı ortamında eleştirilerin odağına yerleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Küreselleşme, Deregülasyon, Rekomodifikasyon.

TRANSFORMATION OF THE WELFARE STATE

Abstract

The Welfare State lived its Golden Age at liberal-capitalist system's major countries after the Second World War. With this, since the beginning of 1980s globalization as an interactive instrument has led to reconstruction of this phenomenon. It is observed that as a basic indicator of the reconstruction, social expenditures have become stagnant. Reconstruction was realized in different ways by different welfare state understandings. The liberal understanding which favored to reconstructing the welfare state on the basis of tax reductions and deregulations was used recomodification as a leverage. As second, the countries which accepted as social democrat understanding continued to carry out the social programs by facing the constant crisis threatening. As third, conservative understanding protected the social spending level by exposing slowing growth or increasing inflation. As conclusion, the view of the society for the Welfare State has changed considerably in the 2000s. The Welfare State

---

1. Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü.

2. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Doktora Öğrencisi.

practices, which have an positive point of view because of the increasing degree of wealth, have been placed at the center of criticism in the 2000s.

Giriş

Temel amacı toplumun refah koşullarını iyileştirmek olan sosyal devletin temelleri 19uncu yüzyılın ortalarında atılmıştır. Şöyle de söylenebilir: Sosyal devlet, *Sanayi Devrimi*'nin sefalete mahkûm ettiği işçi sınıfından gelen yoğun itirazın bir yansımasıdır. Başlangıçta devletin sosyal harcamaları sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Sosyal devlet olgusu, 1950'li yıllarda ete kemiğe bürünmüştür. *İkinci Dünya Savaşı*'nın bitiminden itibaren 1970'lerin ikinci yarısına kadar geçen dönem *sosyal devletin altın çağı* olarak adlandırılmaktadır. Nitekim söz konusu dönemde *merkez* ülkelerinin sosyal amaçlı harcamaları [gayrisafi yurtiçi hâsılaya nispetle] yaklaşık *iki kat* artmıştır. Ağır-lıklı olarak sosyal harcamalar biçiminde tezahür eden sosyal devlet uygulamaları hayatın her alanında hissedilmiştir. Fakat *1973 Petrol Şoku*'nun tetiklediği bir bunalım, sosyal devleti hem imgesel düzeyde hem de uygulamaları itibariyle yıpratarak yeni bir dönemi başlatmıştır. *Sosyal devletin gümüş çağı* olarak isimlendirilen bu yeni dönemde [yaşanmakta olan bunalımın sebeplerinden biri olarak görüldüğü için] sosyal harcamalar durağanlaşmıştır (daha ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın ve akmak, 2017).

Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda devletin sosyal amaçlı harcamaları mütevazı ölçülerde artış kaydetmiştir. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği gibi, *İkinci Dünya Savaşı*'nın bitiminden itibaren 1980'li yılların başına kadar süren dönem, sosyal amaçlı harcamalar temelinde cereyan eden devlet müdahalesinin en yoğun olduğu dönemdir. Dönem boyunca devlet harcamaları ve kaçınılmaz olarak vergiler aşırı ölçülerde artırılmıştır. Daha doğru bir ifade ile o yıllar, devletin her alanda kendini hissettirdiği yani her alana yoğun bir biçimde müdahale ettiği bir dönem olarak hafızalara yerleşmiştir. Çünkü o dönem *sosyal devlet olmak* ile *medeni devlet olmak* arasında bire bir ilişki olduğu şeklinde bir ön kabul söz konusudur (daha ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, 2007: 159).

20nci yüzyılın son çeyreğinden itibaren etkileri hissedilen bir süreç olarak küreselleşme, sosyal devlet olgusunu ciddi bir biçimde dönüştürmüştür. Bilindiği gibi küreselleşme, sadece ekonomi-politik bir kategori değildir; kültürel ve sosyal hayatı da ciddi ölçülerde etkilemektedir. Bu sürece dâhil olan bir ülke, farklı bir ekonomi-politik ilişkiler ağı içinde ilerlemeye çalışırken bir taraftan da sosyal politika anlayışını gözden geçirmek durumundadır. Zira küresel ölçüğe taşındığı için yoğunluk ve derinlik kazanan ülkeler arası ilişkiler, etkileşimi sosyal politika bağlamında da hızlandırmaktadır.

Küreselleşme sürecinde yoğunlaşan ülkeler arası ilişkilerin sosyal devleti nasıl etkilediğini *Deacon*'dan (2007: 8-10) istifade ederek şu şekilde sıralayabiliriz: [a] Küreselleşme süreci farklı sosyal devlet pratikleri arasında rekabet oluşmasına zemin hazırlayarak daha güzelini gerçekleştirmeye dönük hamlelerin önünü açmaktadır. [b] Küreselleşme süreci *yeniden dağıtım, sosyal yardımlar, sosyal haklar* gibi bazı araçları *uluslararası* ya da *bölgesel* düzeyde yeniden tanımlayarak sosyal politika alanında çıttayı yükseltmektedir. Sürece dâhil olan her ülke yol haritasını, yükseltilmiş çıttayı dikkate alarak belirlemektedir. [c] Küreselleşme süreci piyasanın kapsama sahasını genişleterek özel eğitim ve sağlık kuruluşlarının, sosyal dayanışma amacına odaklanmış diğer birtakım kuruluşların ve özel sigorta şirketlerinin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma, küreselleşme sürecinin sosyal devlet olgusunu nasıl dönüştürdüğünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifade ile Esping-Andersen'in (1990) tasnifi esas alınarak söz konusu dönüşümün, *liberal, sosyal demokrat* ve *muhafazakâr* devlet modellerinde nasıl tezahür ettiği gözden geçirilecektir.³

Dönüşümün Göstergeleri

Sosyal devletin 1980'li yılların başından itibaren geçirdiği dönüşümü anlamak için *genişletilmiş sosyal programlar* çerçevesi içinde yapılan *sosyal güvenlik* harcamalarının evrimi incelenmelidir. Böyle bir inceleme gösteriyor ki, sosyal güvenlik harcamaları 1980'li yıllarda durağanlaşmıştır. Şöyle de söylenebilir: Söz konusu dönemde iktisadi

---

3. ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerin benimsediği *liberal sosyal devlet modeli*, bireyin sosyal yardımlardan istifade etmesini zorlaştırıcı bir anlayış üzerine inşa edilmiştir. Devlet, yardım edilecek bireyleri seçerken son derece titiz davranmaktadır. Bu titizlik, yapılan yardımın vereceği rahatlık duygusunun bireyin çalışma isteğini kırıcı bir etkisinin olabileceği endişesinden kaynaklanmaktadır. *Muhafazakâr sosyal devlet modeli*, Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Bu model, *liberal sosyal devlet modeli* gibi, sosyal hakların kazanımını yerine getirilmesi pek de kolay olmayan koşullara bağlamıştır. Öte yandan modeli, geleneksel aile yapısını sürdürülebilir kılmaya dönük bir anlayış şekillendirmektedir. Bu nedenle aileyi aşındıracak uygulamalardan imtina edilmektedir. Devletin, ayakta duramayacak hale düştüğü, tamamen eridiği zaman aileye destek vermesi öngörülmektedir. Model, bir taraftan da refah düzeyini yükseltme görevini *sosyal sigorta* gibi kurumlara yükleyerek piyasa mekanizmasını çevrim dışı bırakmaktadır. Ne var ki bu kurumlar sayesinde toplumun sağladığı kazanımlar, *devletin lütfettiği bir şey* olarak takdim edilmektedir. *Sosyal demokrat model* ise, haklar ve özgürlükler alanını toplumun bütününe kavrayacak biçimde genişletme tasavvuru üzerinden geliştirilmiştir. İsveç, Danimarka, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerin uyguladığı bu model, bireyin piyasaya olan bağımlılığını mümkün olabilecek en alt düzeye çekmeyi amaçlayan bir anlayışın ürünüdür; yani üst düzeyde bir *dekomodifikasyon* önermektedir: *Bütün bireyler, sosyal güvenlik sistemine dâhil edilerek piyasanın yoksullaştırıcı ya da refahı geriletici etkilerinden korunmalıdır. Muhafazakâr* modelden farklı olarak bu model, ailenin tamamen erimesini beklemeksizin devletin müdahale etmesinden yanadır (Esping-Andersen, 1990: 26-28).

büyüme hızından bağımsız olarak, her yıl hemen hemen aynı oranda sosyal güvenlik harcaması yapılmıştır (bkz. Tablo 1). Bu açıdan bakıldığında *merkez* ülkelerinin 1980 yılında ulaştığı *sosyal güvenlik harcamaları düzeyi*, eşik olarak kabul edilebilir. Nitekim bu eşik aşıldıktan sonra söz konusu ülkeler, sosyal güvenlik sistemini kurmuş olmanın getirdiği rahatlık ile yoluna devam etmiştir (Pierson, 2001).

Tablo 1. 1974-1990 Döneminde Bazı *Merkez* Ülkelerinde *Sosyal Güvenlik* Harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hâsılaya Oranı

	1974	1980	1982	1984	1986	1990
İngiltere	9.8	11.7	14.0	14.0	14.1	12.2
Almanya	14.6	16.6	17.7	16.5	15.9	15.3
İsveç	14.3	17.6	18.3	17.6	18.4	19.7
ABD	9.5	10.9	11.9	11.0	11.0	10.8

Kaynak: Pierson, 2006: 254.

Tablo 2. 1960, 1980 ve 1995 Verileri İtibariyle Bazı *Merkez* Ülkelerinde *Sübvansiyonlar ve Sosyal Yardımlar* Biçiminde Yapılan Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hâsılaya Oranı

	1960	1980	1995		1960	1980	1995
Fransa	11.4	24.6	29.9	İrlanda	-	26.9	24.8
Almanya	13.5	16.8	19.4	İtalya	14.1	26.0	29.3
Norveç	12.1	27.0	27.0	Hollanda	11.5	38.5	35.9
İspanya	1.0	12.9	25.7	İsveç	9.3	30.4	35.7
İngiltere	9.2	20.2	23.6	İsviçre	6.8	12.8	16.8
Avusturya	17.0	22.4	24.5	<i>Ortalama</i>	10.8	24.0	26.8
Belçika	12.7	30.0	28.8				

Kaynak: Tanzi, 2000.

Sosyal devletin dönüşümünü anlamak bağlamında bakılması gereken bir başka gösterge, *sübvansiyonlar ve sosyal yardımlar* biçiminde yapılan harcamalardır. Liberal kapitalist sistemin *merkez* ülkelerinde bu tür harcamaların gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı, 1960 yılında yüzde 10.8 düzeyinde iken 1980 yılında yüzde 24.0 düzeyine 1995 yılında ise yüzde 26.8 düzeyine yükselmiştir (bkz. Tablo 2). Görüldüğü gibi bu ülkelerde *sübvansiyonlar ve sosyal yardımlar* biçiminde yapılan harcamaların artış hızı, 1960-1980 döneminde yaklaşık 2.2 kat ile, 1980-1995 döneminde bir hayli yavaşlamıştır. Bu yavaşlamanın en temel sebebi, söz konusu dönemde hastalık, eğitimsizlik, yaşlılık ve işsizlik gibi birtakım risklerin büyük ölçüde azalmış olmasıdır. Uygulama

sürecinde edinilmiş bilgi ve tecrübe sayesinde harcamaların daha etkin bir zemine oturtulmuş olması artış hızının yavaşlamasının bir diğer sebebi olarak gösterilebilir (Tanzi, 2000).

Kaldı ki 1980 sonrası dönemde bir bütün olarak sosyal devlet harcamalarının artış hızı yavaşlamış bulunmaktadır. Sosyal devletin dönüştüğünü ortaya koyan bu durumu açıklamaya yönelik olarak farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Mesela *Tanzi* (2000), '80'li yıllarda sosyal devletin yeterince olgunlaştığına dikkat çekerek yoksul kesimlere yapılan gelir aktarımlarının durağanlaştığını ve artık artmayacağını belirtmektedir. *Snower*'a (1993) göre ise söz konusu dönemde devleti küçültmeyi amaçlayan yaklaşımlar baskın hale geldiği için sosyal harcamalar artmayacaktır. Bu bağlamda yapılmış bir diğer değerlendirme şöyledir: *1973 Petrol Şoku*'nun ardından devletin harcama yükü ciddi ölçüde ağırlaştığı için sosyal amaçlı harcamaların aynı tempoda sürdürülmesi mümkün olmayacaktır (Kara, 2015: 148-150).

1980'lerin başından itibaren *merkez* ülkelerinde işbaşına gelen *muhafazakâr* eğilimli hükümetler sosyal devleti belli ölçüde tasfiye etmeyi amaçlayan reform programları uygulamıştır (Topak, 2012: 73-74). Bir başka ifade ile 1980'li yıllar, sosyal devlet uygulamalarının doğurduğu bazı sıkıntıları hafifletmeye yönelik çözüm arayışlarına tanıklık etmiştir. O dönemin hükümetleri, devleti yeniden ayağa kaldırma çabası içinde olmuştur. Sosyal devletin altın çağının hükümetleri, *bol keseden verdiği vaatleri* sorun yaşamaksızın yerine getirebilmiştir. Buna mukabil 1980'li yılların hükümetleri bir önceki dönemin abartılı sosyal devlet uygulamalarının doğurduğu sorunlar ile boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu boğuşma, daha doğrusu *sosyal devletin dönüşümü* farklı sosyal devlet rejimlerinde [Esping-Andersen'in (1990) tasnifi ile *liberal sosyal devlet*, *sosyal demokrat devlet* ve *muhafazakâr sosyal devlet*] farklı biçimlerde cereyan etmiştir (Pierson, 2001).

Liberal Sosyal Devletin Dönüşümü

Bilindiği gibi 1950'lerde filizlenmeye başlayan sosyal devlet olma eğilimi, '60'lardan itibaren güç kazanarak olgunlaşmıştır. Bunun bir yansıması olarak devletin ekonomi alanına yaptığı müdahaleler had safhaya ulaşmıştır. Bireysel başarıların ödüllendirilmediği, özel kesime verilen teşviklerin büyümeye hizmet etmediği, insanların özgüven ve özsaygı kaybına uğradığı 1960'lı ve '70'li yıllar boyunca sosyal devletin temelleri aşınmıştır. Bütün bunlar yaşanırken, temel kaygısı iktidara gelmek ya da konumunu muhafaza etmek olan siyaset kurumu, sosyal devlet uygulamalarından kaynaklanan istismarı önlemekten imtina etmiştir (Snower, 1993).

1980'lerde başlayan 'muhafazakâr devrim'in [*merkez* ülkelerinde muhafazakâr / sağ

siyasetin iktidara gelmesi] ardından sosyal devletin doğurduğu bu sıkıntıları hafifletmeye dönük politika arayışları gündeme gelmiştir. ABD’de 1981-1989 dönemini kapsayan *Reagan* iktidarının uygulamaları [*Reaganomics*] bu bağlamda verilebilecek iyi bir örnektir. Dönem boyunca bir taraftan sosyal amaçlı harcamalar kısıılırken diğer taraftan da devletin piyasaya olan müdahaleleri azaltılmıştır (Sawyer, 1987: 154-155). Aslında ‘muhafazakâr devrim’, *Reagan*’dan önce başlamıştır. Daha doğrusu bu devrimi başlatan tarihi olgu, 1979 yılında İngiltere’de *Margaret Thatcher*’in iktidara gelmesidir. Nitekim *Thatcher*’in iktidar olduğu 1980’li yıllar boyunca, sosyal devleti tasfiye edici sonuçlar doğuran liberal iktisat politikaları izlenmiştir: Vergi oranları düşürülmüştür. Devlet harcamaları azaltılmıştır. Sosyal harcamaların finansmanında piyasanın devleti ikame ettiği farklı bir anlayış geliştirilmiştir (daha ayrıntılı bir analiz için bkz. Lund, 2002: 163).

ABD ve İngiltere uygulamaları, sosyal refah devletinin altın çağının ve uzantısının [gümüş çağ] bittiğinin ve bir dönüşüm sürecinin başladığının birer kanıtı olarak değerlendirilmektedir. İki ülkenin söz konusu dönemde izlediği politikalar benzeşmektedir: Vergi kesintileri ya da vergi oranlarının düşürülmesi ve *deregülasyonlar* [devletin piyasayı denetim altında tutma eğiliminin azaltılması] gibi... Bir başka ifade ile bu iki ülke 1980’li yılların başından itibaren sosyal politikadan vazgeçerek piyasa temelli verimlilik politikasını tercih etmiştir. Bu tercihin temel amacının ‘piyasanın sınırsız egemenliğini sağlamak’ olduğu aşikârdır (Taylor-Gooby, 2002; Sapir, 2006).

Liberal anlayışın hâkim olduğu diğer ülkeler [Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda] de, sosyal devletin dönüşmeye başladığı 1980’li yıllarda, İngiltere ve ABD pratiğinde olduğu gibi, iki ciddi sorunla boğuşmak zorunda kalmıştır: *yüksek sosyal harcamalar* ve *düşük vergiler* (Pierson, 2001). Bu koşullar altında yola devam etmek imkân dâhilinde değildir. Devletin yeniden ayağa kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda liberal anlayışın hâkim olduğu ülkelere bütünsellik içinde bakılır ise görünen şudur: Devleti yeniden yürüyebilir hale getirmek için ‘rekomodifikasyon’ olgusu [‘dekomodifikasyon’un tersi, yani *yeniden metalaştırma*: bireyi / aileyi piyasaya bağımlı hale getirme] kaldıraç olarak kullanılmıştır. Daha açık bir ifade ile topluma şöyle bir mesaj verilmiştir: Birey, işini kaybettiğinde kendisine ve ailesine sahip çıkarak refah düzeyinin düşmesine müsaade etmeyecek bir devletin artık olmadığını bilmelidir. Herkes daha çok çalışıp işine ve ekmeğine sahip çıkmalıdır (Pierson, 2001).

Liberal sosyal devletler 1980’li yıllarda, radikal reformları, üstelik sosyal harcamaların gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranını düşürmeksizin son derece başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş bulunmaktadır (Taylor-Gooby, 1999). 1980-2015 döneminde bu ülkelerde sosyal harcamaların gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranının nasıl bir evrim geçirdiği aşağı-

daki tablodan (Tablo 3) takip edilebilir. Görüldüğü gibi bu oran, bırakın düşmeyi, bazı ülkelerde [Kanada, Avustralya ve İngiltere] ciddi bir biçimde artmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise, daha önce de vurgulandığı gibi, 2010'lu yıllarda sosyal amaçlı harcamaların durağanlaşmış olmasıdır (Pierson, 2001; Taylor-Gooby 1999; OECD, 2017).

Tablo 3. *Liberal Sosyal Devlet* Anlayışının Hâkim Olduğu Ülkelerde Sosyal Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hâsılaya Oranı (1980-2015)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
ABD	12.8	12.8	13.2	15.1	14.3	15.6	19.3	19.0
Avustralya	10.3	12.1	13.1	16.9	18.2	16.7	16.7	18.8
Kanada	13.3	16.4	17.5	18.4	15.8	16.1	17.5	17.2
İngiltere	15.6	18.2	15.2	18.3	17.7	19.4	22.8	21.5
Yeni Zelanda	16.7	17.1	20.5	17.9	18.5	17.8	20.3	19.7

Kaynak: OECD, 2017.

Sosyal Demokrat Devletin Dönüşümü

1960'lı ve '70'li yılların sosyal devlet uygulamalarının [sosyal yardımlar ve *bol keseden yapılan* transferler] biriktirdiği sorunlar, 1980'li yılların başından itibaren *sosyal demokrat* yaklaşımı benimsemiş ülkeleri de etkilemiştir. Sosyal yardımların ve işgücü piyasasına verilen desteklerin bir tezahürü olarak, bu ülkelerde işsizlik oranı yükselmiştir. Bunun üzerine sosyal yardımları durağanlaştırıp vergileri artırmayı amaçlayan reform programları gündeme gelmiştir. Bir başka ifade ile sosyal devleti dönüştüren bir anlayış ön plana çıkmıştır. Bu dönüşüm sürecini en hafif hasarla atlatan ülke Norveç, buna mukabil en ağır hasara maruz kalan ülke Finlandiya olmuştur (Pierson, 2001).

İsveç'in yaşadığı deneyim, sosyal demokrat devletin dönüşümü bağlamda anlamlı bulgular ortaya koymaktadır. İsveç, sosyal demokrat yaklaşımı benimsemiş ülkeler içinde, gerek *vergi* oranı gerekse *sosyal harcama* düzeyi en yüksek olan ülkedir. Kaldı ki bu ülkede yoksulluk oranı son derece düşüktür. Sosyal demokrat kimliğin bir gereği olarak sosyal harcamalara daima öncelik verilmiştir. Bu tercihten ötürü kriz olgusu süreklilikli olarak ülkenin ekonomi-politik gündemini meşgul etmiştir (Brady, 1967). Keza 1980'li yıllarda makroekonomik dengeler bozulmaya başlamıştır. İktisadi alanı tahrip eden kötü gidişatın durdurulması gerekmektedir. İşbaşında olan *sosyal demokrat* hükümet, seçmen teveccühünü yitireceğini tahmin etmesine rağmen, harcamaları azaltıp vergileri artırmıştır (Taylor-Gooby, 2002).

Tablo 4. *Sosyal Demokrat Devlet Anlayışının Hâkim Olduğu Ülkelerde Sosyal Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hâsılaya Oranı (1980-2015)*

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
İsveç	24.8	27.0	27.2	30.6	26.8	27.4	26.3	26.7
Danimarka	20.3	19.3	22.0	25.5	23.8	25.2	28.9	28.8
Norveç	16.1	17.2	21.6	22.5	20.4	20.7	21.9	23.9
Finlandiya	17.7	21.7	23.3	28.9	22.6	23.9	27.4	30.6

Kaynak: OECD, 2017.

Sosyal demokrat devlet anlayışının hâkim olduğu ülkelerde 1980-2015 dönemi verileri itibariyle sosyal harcamaların düzeyinde meydana gelen değişimler yukarıdaki tablodan (Tablo 4) izlenebilir. Görüldüğü gibi İsveç, sosyal demokrat devlet uygulamalarına öncülük etmiş bir ülkedir. Öyle ki gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde 30'unu aşan düzeyde sosyal amaçlı harcama yapmış olan [1995: 30.6] ilk ülke İsveç'tir. Üstelik bu ülkede söz konusu oran, en düşük düzeyde olduğu dönemde [1980 yılında yüzde 24.8] bile liberal sosyal devlet anlayışını benimsemiş ülkelerin en yüksek düzeyinin [İngiltere'de 2010 yılında yüzde 22.8] üzerinde gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 3 ve Tablo 4).

Bu verilerden esasen şunu anlıyoruz: Başta İsveç olmak üzere, sosyal demokrat yaklaşımı benimsemiş ülkeler, zenginlerin yoksullara hizmet etmesini sağlayan sosyal programları başarılı bir biçimde yürütmüştür. Bedeli sürekli olarak kriz tehdidine maruz kalmak olan bu sosyal programlar sayesinde toplumun belli bir kesiminin açlık / yokluk içinde yaşaması büyük ölçüde engellenmiştir (OECD, 2017).

Muhafazakâr Sosyal Devletin Dönüşümü

Belçika, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya ve Hollanda gibi *Kıta Avrupası* ülkelerinin benimsediği muhafazakâr sosyal devlet anlayışı, *transferler* odaklı sosyal harcamalar ile emeklilere yapılan ödemelerin getirdiği ağır yükten ötürü 1970'li yıllarda önemli ölçüde yıpranmıştır. O yıllarda emek piyasasına henüz girmemiş nüfus gruplarına verilen desteğin üst düzeyde olması, çalışmaktan imtina etme eğilimini güçlendirmiştir. Benzer şekilde aileye yapılan yardımların [çocuk bakım ücreti, konut edindirme programı] da, kadınların işgücüne katılımını engelleyici yansımaları olmuştur. Bu nedenle ki sosyal amaçlı harcamalar aşağıya çekilerek işgücüne katılımın teşvik edilmesi

gerekmektedir (Pierson, 2001).

Bu bağlamda Fransa deneyimi ilgi çekicidir. *Bretton Woods Sistemi*'nin çöküşünden ve 1973 *Petrol Şoku*'ndan ciddi anlamda zarar gören bu ülke, yük oluşturmaya başlayan sosyal devlet anlayışını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. 1980'li yılların başından itibaren neoliberal bir eksene oturan Fransa'nın izlediği politikalar, refah ya da sosyal harcamalar odaklı değildir. Bununla birlikte sosyal devletin yansıması olan sosyal harcamalar, yaşanmakta olan iktisadi krizin sebebi olarak görülmemektedir. Bilakis 1980'li yıllar boyunca bu ülkede sosyal harcamalar artırılmıştır (Kus, 2006).

Muhafazakâr sosyal devlet anlayışının öncü ülkesi olarak bilinen *Federal Almanya*'da (Fleckenstein, 2011) sosyal devletin dönüşüm süreci, *Doğu Almanya* ile birleşmenin gerçekleştiği 1990 yılında başlamıştır (Hallerberg, 2013). Birleşmenin getirdiği birtakım sıkıntıları [işsizlik ve enflasyon] hafifletmek için sosyal amaçlı harcamaları durağanlaştıran ve çalışmayı teşvik eden yeni bir anlayış geliştirilmiştir. Örneğin 1997 yılında çıkartılan bir yasa ile işsiz olduğunu iddia eden insanların iş bulmak için bir çaba içinde olduklarını kanıtlamaları istenmiştir (Clasen ve diğerleri, 2006).

Tablo 5. *Muhafazakâr Sosyal Devlet Anlayışının Hâkim Olduğu Ülkelerde Sosyal Harcamaların Gayrisafi Yurtiçi Hâsılaya Oranı (1980-2015)*

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Almanya	21.8	22.2	21.4	25.2	25.4	26.3	25.9	25.0
Avusturya	22.0	23.3	23.2	26.0	25.5	25.9	27.6	28.0
Belçika	23.1	25.6	24.4	25.2	23.5	25.3	28.3	29.2
Fransa	20.2	25.2	24.3	28.3	27.5	28.7	30.7	31.7
İtalya	17.4	20.1	20.7	21.0	22.6	24.1	27.6	28.9
Hollanda	23.3	23.8	24.0	22.3	18.4	20.5	22.1	22.3

Kaynak: OECD, 2017.

Altın çağ 1970'li yılların ikinci yarısında bitmiş olmasına rağmen, muhafazakâr sosyal devlet anlayışını benimsemiş ülkeler, başka alanlarda tavizler vererek 1980 sonrası dönemde de sosyal amaçlı harcamalar yapmayı sürdürmüştür. Mesela Almanya bu harcamaları kısmak yerine büyümeyi yavaşlatmayı tercih etmiştir. Fransa ise enflasyonun bir miktar yükselmesini göze alarak sosyal amaçlı harcamaları artırmıştır. 1980-2015 dönemi ortalama verileri itibariyle bu ülkelerin sosyal harcama düzeyinin *sosyal demokrat* devletlerden düşük buna mukabil *liberal* devletlerden yüksek olduğu

görülmektedir (bkz. Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5). Bir başka ifade ile *muhafazakâr* sosyal devletler, *sosyal demokrat* devletler ile yarış halindedir. Öte yandan bu ülkelerin her birinin gayrisafi yurtiçi hâsılanın beşte birini aşan düzeyde sosyal harcama yapıyor olması da dikkat çekicidir. Öyle ki bazı ülkeler [mesela Fransa ve Belçika] sosyal harcama düzeyini neredeyse üçte bire kadar yükseltmiş bulunmaktadır (OECD, 2017). 2015 yılı verileri itibariyle Fransa'nın sosyal harcamalar düzeyi gayrisafi yurtiçi hâsılanın yüzde 31.7'sine ulaşmıştır (bkz. Tablo 5).

Sonuç

Görülüyor ki sosyal devletin 1980'li yıllarda başlayan dönüşüm sürecini izah etmek pek de kolay değildir. Zira farklı sosyal devlet anlayışları, bu dönüşümü farklı biçimlerde gerçekleştirmiştir. Bir başka ifade ile sosyal devletin dönüşümünü mümkün kılmış olan tek bir politikadan söz edilemez.

Liberal rejimler sosyal devleti, *vergi indirimleri ve deregülasyon* [devletin piyasayı denetim altında tutma eğiliminin azaltılması] temelinde dönüşüme tabi tutmayı tercih etmiş ve *rekomodifikasyon* olgusunu [bireyi yeniden piyasaya bağımlı hale getirme] kaldıraç olarak kullanmış bulunmaktadır. Buna mukabil *sosyal demokrat rejimler*, sosyal devletin dönüşüm sürecinde sürekli olarak iktisadi kriz tehdidine maruz kalmayı göze alarak sosyal programları yürütmeyi sürdürmüştür. *Muhafazakâr rejimler* ise sosyal devleti dönüştürürken büyümenin yavaşlaması ya da enflasyonun yükselmesi gibi birtakım sorunlar ile birlikte yaşamayı kabullenerek sosyal harcama düzeyini durağanlaştırmıştır. Bütüncül olarak bakıldığında sosyal devleti dönüştürücü bu politikaların her biri *Pierson*'ın (2001) kavramsallaştırması ile 'neoliberal küçülme hamlesi' olarak isimlendirilebilir.

2000'li yıllara gelindiğinde toplumun sosyal devlet olgusuna yönelik bakışının önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Uzunca bir dönem toplumsal refah düzeyini yükseltici etkilerine bakılarak olumlanan sosyal devlet pratikleri, 2000'li yılların sıkıntılı ortamında eleştirilerin odağına yerleştirilmiştir. Siyaseti genellikle sosyal devlet pratikleri temelinde kurgulayan *sosyal demokrat* partilere yönelik teveccühün 2000'li yıllarda azalmış olması, bu tavır değişikliğinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

Kaynakça

Aydın, M. Kemal ve Eyüp Ensar Çakmak (2017), "Sosyal Devletin Temelleri", *Bilgi* (34), 2017 Kış: 1-19.

Brady, D. (2005), "The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies",

- Social Forces**, 83 (4): 1329-1364.
- Clasen, J., J. Davidson, H. Ganbmann and A. Mauer** (2006), “Non-employment and the Welfare State: the United Kingdom and Germany Compared”, **Journal of European Social Policy**, 16 (2): 134-154.
- Deacon, B.** (2007), **Global Social Policy and Governance**, California: Sage Publications.
- Esping-Andersen, Gøsta** (1990), **The Three Worlds of The Welfare Capitalism**, Oxford: Polity Press.
- Fleckenstein, T.** (2011), **Institutions, Ideas and Learning in Welfare State Change: Labor Market Reforms in Germany**, New York: St Martin’s Press.
- Hallerberg, M.** (2013), “Challenges for the German Welfare State Before and After the Global Financial Crisis”, **Cato Journal**, 33 (2): 263-267.
- Kara, Uğur** (2015), **Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü**, Adana: Kara-han Kitabevi.
- Kus, B.** (2006), “Neoliberalism, Institutional Change and the Welfare State: The Case of Britain and France”, **Intentional Journal on Minority and Group Rights**, 47 (6): 488-525.
- Lund, B.** (2002), **Understanding State Welfare: Social Justice or Social Exclusion**, London: Sage Publications.
- OECD** (2017), **OECD Stats**. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG#
- Özdemir, Süleyman** (2007), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul: İTO Yayınları.
- Pierson, P.** (2001), “Coping with Permanent Austerity Welfare State Restructuring in Affluent Democracies”, in [(ed.) Paul Pierson (2001), **The New Politics of the Welfare State**], pp.239-274.
- Pierson, C.** (2006), **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, Cambridge: Polity Press
- Sapir, A.** (2006), “Globalization and the Reform of European Social Models” **Journal of Common Market Studies**, xx (xx), pp.369-390.
- Sawyer, J. E.** (1987), **Why Reaganomics and Keynesian Economics Failed**, New York: St. Martin’s Press
- Snower, D. J.** (1993), “The Future of the Welfare State”, **The Economic Journal**, 103 (418): 700-717.
- Tanzi, Vito** (2000), “Globalization and the Future of Social Protection”, **Working Paper of the International Monetary Fund**, pp.1-22.
- Taylor-Gooby, Peter** (1999), “Policy Change at a Time of Retrenchment: Resent Pension Reform in France Germany, Italy and UK”, **Social Policy and Administration**, 33 (1): 1-19.
- Taylor-Gooby, Peter** (2002), “The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience”, **Journal of Social Policy**, 31 (4): 597-621.
- Topak, Oğuz** (2012), **Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti**, İstanbul: İletişim.

TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yakup Koray Duman¹

Özet

Türkiye ekonomisinin 1980'den sonra en önemli ekonomik sorunu haline gelen cari işlemler açığı, yıllar geçtikçe katlanarak büyümüş ve bugün kronik bir hal almıştır. Türkiye'de ekonomik büyüme ve cari denge (cari denge/GSYH) ilişkisi, 2003-2017 dönemi için; VAR modeli analizi, Granger nedensellik, etki-tepki ve varyans ayrıştırması ile yapılmıştır. Sonuç olarak ülkemiz için ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Cari Denge. Var Analizi

THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT ACCOUNT BALANCE AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Yakup Koray Duman²

Abstract

The current account deficit, which has become the most important economic issue of Turkey's economy after 1980, has grown exponentially over the years and today it has become chronic. In this study, the relationship between economic growth and the current account balance (current balance/GDP) in Turkey between 1980-2015 has been analyzed using the VAR model, with Granger causality, impulse-response and variance decomposition.. As a Result of, it is find that there is a one way causality between economic growth and current account balance for Turkey.

Key words: Economic Growth, Curren Account Balance, Var Model

---

¹ Doçent Doktor. Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü Antalya kduman@akdeniz.edu.tr

² Doçent Doktor. Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü Antalya kduman@akdeniz.edu.tr

1.GİRİŞ

Cari işlemler dengesi hesabı çoğu ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz açısından en önemli ekonomik göstergelerin başında gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmı üretimlerinde ithal girdiyi yüksek oranda kullandıklarından yani ithalata dayalı büyüdüklerinden, ekonomik büyüme oranlarındaki artışlar sonucunda cari işlemler dengesinde ciddi bozulmalar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisinde de aynı durum geçerlidir.

Türkiye ekonomisinde son yıllarda en çok tartışılan iktisadi sorunlardan birisi, cari işlemler açığının büyüklüğü, finansmanı, sürdürülebilirliği ve açığın azalması için uygulanması gereken politikalarıdır. Cari açık, uzun yıllardan beri Türkiye ekonomisi için bir kırılma noktası haline gelmiş ve kronik bir hal kazanmıştır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde krizin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilen cari işlemler dengesi açığının sürdürülebilirliği konusunda cari işlemler dengesi/GSYİH oranının belirli bir eşik değeri aştıktan sonra krize neden olacağı görüşü oldukça yaygındır. Bazı iktisatçılar bu eşik değerin (cari işlemler dengesi/GSYİH oranı) %4 olduğunu ve eşik değerin aşılmasının bir kriz sinyali olarak algılanması gerektiğini belirtmektedir (Dornbusch, 2001; 3). Ancak cari işlemler dengesi/GSYİH oranının belirli bir eşik değeri aştıktan sonra krize neden olacağı konusunda ortak bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Cari açık, yurtiçinde üretilerek yurtdışına satılan mallardan elde edilen gelirin, yurtdışında üretilerek yurtiçinde tüketilmek üzere satın alınan mallara ödenen miktardan az olma durumudur. Cari açık, ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı kaleminde yer alan mal - hizmet ithalat / ihracatı ve karşılıksız transfer işlemleri (özellikle de dış ticaret işlemleri) ile ilgili döviz harcamalarının, bu işlemler sonucu elde edilen döviz gelirlerini aşması nedeniyle ortaya çıkar. Başka bir ifade ile ülkenin negatif tasarruf yaptığını göstermektedir

Cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan üç görüş bulunmaktadır. Birinci görüş, ekonomik büyümenin cari işlemler dengesinin negatif nedeni olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre cari işlemler dengesinde meydana gelen açıkların nedeni ekonomik büyümeden kaynaklı talep artışıdır. Ekonomik büyümenin artması talebin artmasına, talebin artması da ithalatın artmasına, dolayısıyla cari işlemler dengesinde açıklara neden olmaktadır.

İkinci görüş, cari işlemler dengesinin ekonomik büyümenin nedeni olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimi ve teknolojik ilerlemeler bağlamında daha yüksek gelişme potansiyeline sahip olmaları ve ekonomik entegrasyonların varlığı daha yüksek oranlı cari işlemler dengesi açığına neden olmaktadır.

Üçüncü görüş, cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığını ya da var olan ilişkinin oldukça zayıf olduğunu savunmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de ekonomik büyüme ve cari denge ilişkisinin ele alındığı birinci bölüm, çalışmanın uygulama kısmına ait yöntem ve verilerin açıklandığı ikinci bölüm, analizi yapılan değişkenlere ilişkin bulguların yorumlandığı üçüncü bölüm ve

büyüme-cari denge ilişkisine ait genel değerlendirilmenin yapıldığı sonuç kısmından oluşmaktadır.

2.Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Türkiye’nin büyüme modeli 2000’lere kadar bütçe açığı vererek büyüme, 2000’lerden sonra cari açık vererek büyüme modeli diye özetleyebileceğimiz açık vermeye dayalı bir büyüme modeli olmuştur. Cari açığın çok büyüdüğü 2010 sonrası dönemde bir yandan dış konjonktürün daralması bir yandan da Türkiye’nin cari açığı düşürmeye dönük ekonomi politikası uygulamaları cari açığı düşürmüş bulunuyor.

Cari açıkların sürekliliği son on yıl içinde çok daha belirgin bir sorun haline gelmiştir. Tablo1’den de olayca anlaşılacağı üzere cari açığımız son yıllarda hep artmıştır. Nitekim cari açığımızın seyri dalgalı olarak 2002-2014 yılları arasında,2001 krizi sonrası 2002 yılı ve 2008 küresel krizi sonrası 2009 yılı hariç, ortalama %2 ile %9,7 bantları arasında değişmiş olup bozulma sürecine girdiği görülmektedir (Kaya ,2016;52). Özellikle 1990 yılından itibaren yaşanan ekonomik krizlerin ödemeler bilançosu kaynaklı oluşu ve kriz yıllarından önce Cari Açık/Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH) oranının literatürde ileri sürülen %4-5’lik eşik değerlerini aşması olası bir ekonomik krizin göstergesi olduğu endişesini de gündeme getirmektedir. Nitekim 2000-2014 döneminde Cari Açık/GSMH oranı birkaç yıl hariç %4-5’lik eşik değer üzerinde gerçekleştiği gibi 2010 yılından itibaren de adeta sistemli bir şekilde artıyor. Dolayısıyla Türkiye’deki cari açık bu tarihsel çerçevede değerlendirildiğinde “büyük ve sürekli” bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Ekonomik büyüme oranı (Büyüme) ile cari işlem dengesi (Cari Denge) arasındaki ters yönlü ilişki 1990’lı yıllarla birlikte Türkiye ekonomisinde de açıkça ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 2001-2006 döneminde büyüme oranı ile cari işlemler arasındaki bu ilişki artarak devam etmiş ve cari işlemler açıkları tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bu durumun tek istisnası ise 1993-1994 ve 2000-2001 kriz dönemleridir. Söz konusu dönemlerde cari işlemler dengesi yapılan devalüasyonlar nedeniyle fazla vermiştir. (Telatar ve Terzi, 2009:120 ve Telatar, 2011:23)

Tablo. 1 Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Hızı ve Cari İşlemler Dengesinin GSYİH İçindeki Payı (%) (2000-2015)

Yıl	Büyüme Oranı	Cari Açık / GSYİH Oranı
2000	6,8	-3,74
2001	-5,7	1,91
2002	6,2	-0,27
2003	5,3	-2,48
2004	9,4	-3,64
2005	8,4	-4,36
2006	6,9	-5,92
2007	4,7	-5,7
2008	0,7	-5,31
2009	-4,8	-1,84
2010	9,2	-6,1

2011	8,8	-9,61
2012	2,1	-6,1
2013	4,2	-7,73
2014	3	-5,45
2015	4	-4,46

Cari açık ve büyüme ilişkisi yönünden doksanlı ve iki binli yılları karşılaştırsak Doksanlı yıllarda yıllık ortalama olarak makul sayılabilecek bir büyüme oranının(yaklaşık %4)yakalanmasına rağmen, cari açığın GSMH'ye oranının da makul seviyelerde(yıllık ortalama%-1.24) olduğunun rahatlıkla izlenebilmesidir. Bu görünümünden doksanlı yıllarda Türkiye ekonomisinin büyürken daha fazla iç dinamikleriyle hareket ettiği, daha az dışarıya bağımlı olduğu ve iktisadi büyümenin ithalata görece dayanmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İki binli yıllarda ise doksanlı yıllara kıyasla yıllık ortalama olarak daha büyük ekonomik büyüme rakamlarına ulaşıldığı halde, daha fazla istihdam alanı yaratılamaması da yukarıdaki nitelikli üretime dayanmayan büyüme görünümünün bir sonucudur(Capital ,2013:85).

Türkiye'deki cari açığın nedenleri ithal girdi bağımlılığı ve enerji olmaktadır. Bununla birlikte cari açığın finansmanı ise doğrudan yabancı yatırımlar yerine kısa vadeli sermaye girişleri ile sağlanmaktadır. Bu durumda Türkiye ekonomisi için çok ciddi bir kırılma kaynağı olmakta ve negatif şoklar karşısında tehlike arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin iktisadi olarak büyüebilmesi için cari açığını sürdürülebilir seviyelere indirmesi ve tasarruf oranlarını artırması gerekmektedir. (Akçay ve Erataş, 2012;21)

Ancak Türkiye ekonomisindeki büyüme hızı sürdürülebilir gözüküyor, çünkü dış kaynağa bağımlı ekonomi sıcak para, yabancı sermaye dış borç olmaz ise büyüyemiyor. Dış kaynak girişini arttırmak için ise ,yüksek faiz düşük kur tercih edilmekte. Yüksek reel faiz sunarak, uluslar arası spekülasyon oyunu içerisinde "ayrıcalıklı" bir konum kapma uğraşı aslında 2001 krizi sonrasında Türkiye'ye bizzat IMF tarafından telkin edilmiştir. IMF programı Türkiye'yi dünya ekonomisi içerisinde "yüksek reel faiz" sunan ve sıcak para girişleriyle ekonomisini istikrara kavuşturmaya çalışan bir ülke olarak değerlendirmektedir. Oysa bu politika ülke ekonomisini olumsuz dış ekonomik gelişmelere karşı kırılma hale getiriyor. Ayrıca birçok ihraç ürünü ithal girdiler kullanılarak üretildiği için üretim ülkenin her yerine yaygınlaşmıyor. Sonuçta potansiyel istihdam fırsatları gelişmiyor ve ekonomik büyümenin olmaması da işsizlik oranlarını ve yoksulluğu azaltmayı zorlaştırıyor,(Yeldan,2010:39 ve Capital ,2015:29).

Ancak Türkiye'nin cari açısız büyüebilmesi için ekonominin üretim yapısının değişmesi şart. En başta ara malı üreten sektörlerin gelişmesi ve ithalata bağımlılığın azalması gerekiyor. Ayrıca üretimin ihracata yönelen kısmının artması da şarttır. (Capital,2006). Cari açığın finansmanında ise daha çok sıcak para kullanılmaktadır. Böylece ekonomi bağımlı, riskli ve kırılma bir yapı özelliğine kavuşmaktadır. Ekonomide 2001 krizi sonrası sağlanan büyümenin ağırlıklı olarak sıcak para, son yıllardaysa buna ek olarak artan yabancı sermayeye dayanmış olması riskli unsurlardan kurtulamamış olduğunun bir göstergesidir. Yüksek faiz politikası ve

yabancılara gayrimenkul satışına dayanan gelir elde etme yöntemi ön plana çıkarılmaktadır (Özbek,2008:10). Spekülatif nitelikli büyüme dalgaları hiçbir zaman uzun sürmemektedir ve her bir genişleme döneminin (1990-93; 1995-98; 2000) sırasıyla 1994, 1999 ve 2001 krizleri ile sonuçlandığı unutulmaması gereken bir gerçektir (Yeldan,2005:59).

Yurt içi üretimin ithalat bağımlılığının azaltılması amacıyla, sanayide kullanılan ithal ara girdilerin, rekabet koşulları altında, yurt içinde üretilmesini sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. İhracat artışını sağlamak içinde sanayide araştırma geliştirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması sağlanarak özellikle yüksek teknolojili ara malların yurt içinde üretilmesinin desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

3.Literatür Taraması

Cari işlemler hesabı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar, gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde literatüre kazandırılmış konuların başında gelmektedir. Yapılan çalışmalar temelde iki grupta toplanmıştır. Birinci grup çalışmalar ekonomik büyüme ve cari açık arasında birebir ve güçlü bir ilişkinin olduğunu ifade eden çalışmalardır. İkinci grup çalışmalar ise ekonomik büyüme ve cari açık arasında tek yönlü bir ilişkinin var olduğunu açıklayan çalışmalardan oluşmaktadır.

Khan ve Knight (1953) 32 gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmada, Milesi-Feretti ve Razin'in (1998) panel veri analizi kullanarak 86 düşük ve orta gelirli ülke için yaptıkları çalışmada, Patrikh ve Stirbu (2004) 42 ülke için yaptıkları panel veri analizinde ekonomik büyümeden cari açığa doğru bir nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Telatar ve Terzi (2009) ve Yılmaz ve Akıncı (2011) ise Türkiye için yaptıkları çalışmada ekonomik büyümenin cari açığa neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Freund ve Warnock (2005) 26 gelişmiş ülke için yaptıkları panel veri analizinde, Moreno-Brid (1999) yılında Meksika için yaptığı çalışmada, Kandil ve Greene (2002) ise ABD için yaptıkları çalışmada cari işlemler dengesinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Çiftçi(2014) Türkiye için yaptığı çalışmada cari açıklardan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Yazara göre Türkiye'nin 2002 yılından sonra gösterdiği nispeten yüksek büyüme oranları, yüksek oranda cari açıklar verilmesiyle gerçekleşmiştir.

Yalçınkaya ve Temelli'nin (2014) yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme cari işlemler arasındaki ilişki 1992- 2013 yılları arasında BRICS(Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti) ve MINT(Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) ülkeler için panel veri çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hem BRICS hem de MINT ülkeleri için kısa ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde önemli derecede etkili olduğu, ekonomik büyüme hızı değiştikçe cari işlemler dengesinin de ülkelere göre açık veya fazla verecek şekilde değiştiği tespit edilmiştir

Kostakoğlu ve Dibo'nun (2011) yapmış olduğu çalışmada ise, 1991 – 2010 yılları-na ait cari işlemler dengesi/GSYİH oranı ve GSYH'deki yüzdesel değişimler

kullanılmıştır. VAR analizi sonucunda GSYH'deki olumlu gelişmelerin cari açıkları tetiklediği şeklin-de ortaya konulmuştur.

Akçay ve Erataş'ın yapmış olduğu BRICT ülkeleri üzerine çalışmada 1993 – 2011 yıllarına ait veriler panel veri analizi ile incelenmiştir. Sonuçta uzun dönemde cari işlemlerden ekonomik büyümeye doğru bir neden-sellik ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Yılmaz ve Akıncı'nın (2011) yapmış olduğu çalışmada, 1980 – 2010 dönemi için iktisadi büyüme ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Analizde cari işlemler dengesi ve gayri safi yurtiçi hâsıla olmak üzere iki değişken yer almıştır. Söz konusu olan değişkenlerin eş bütünleşik olduğu ortaya konulmuş ve nedensellik ilişkisi ise gayri safi yurtiçi hasıladan cari işlemler dengesine doğru tek yönlü olarak bulunmuştur.

Mello vd. (2011) yazındaki cari işlemlerin büyüme üzerindeki kısa dönemli etkilerinin incelendiği çalışmalardan farklı olarak, 1971-2007 yılları arasında gelişmiş ve gelişmekte olan 100'den fazla ülke için sıralı probit modelini kullanarak uzun dönemli etkilerini incelemişlerdir. Cari işlemlerin tersine dönmesi durumunda iki yıl içerisinde büyümede bir kırılma yaşanacağına dair bulgular elde etmişlerdir. Buna ilaveten makro iktisadi yapısalardan kaynaklanan kırılma ile birlikte cari işlemlerin tersine dönmesi durumunda büyümenin de negatif yönde etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Songur ve Yaman'ın (2013) yapmış olduğu çalışmada 10 ülkenin 1981- 2010 dönemi verilerinden yola çıkarak cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel eş bütünleşme ve panel vektör hata düzeltme modelleri ile test edilmiştir. Sonuç ele alınan ülkelerde seriler arasında uzun dönemde bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğuna işaret ederken, uzun dönemde cari işlemlerden ekonomik büyümeye doğru pozitif ve ekonomik büyümeden cari işlemlere doğru negatif bir nedenselliğin olduğu görülmüştür.

Şit ve Alancıoğlu'nun (2016) yapmış oldukları çalışmalarında, 1980 – 2014 yıllarına ait GSYİH ve cari işlemler verileri kullanılarak VAR analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda her iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca etki-tepki analizi sonucunda cari açığın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ve ekonomik büyümenin de cari açığa artışa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bayraktutan ve Demirtaş'ın (2011) yılında yapmış olduğu çalışmada, 19 gelişmekte olan ülkenin 1980-2006 dönemi verilerinden yararlanılarak cari açığın belirleyicileri panel veri analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Sonuç olarak bu ülkelerde büyüme oranı, yatırımlar ve kamu harcamalarındaki artışın cari açığı arttırdığı, dış ticaret hadlerindeki iyileşme, dışa açıklık oranı, dünyadaki ekonomik büyüme oranı ve dünya faiz oranlarındaki artışın ise cari işlemler açığını azalttığı şeklinde elde edilmiştir. Erdoğan ve Acit'in (2016) Türkiye için 2003 – 2015 yılları arasında çeyrek dönemleri içeren her iki değişkene ait 52 adet gözlem için Granger nedensellik ve VAR analizleri kullanılarak yapılan çalışmada ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasında iki taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ersungur, v.d., (2017), Türkiye'de 1998-2014 yıllarında çeyrek dönemlerde cari denge üzerinde ekonomik büyüme ve döviz kurunun etkisini incelemişlerdir. Seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmiş ve VAR Modeline dayalı nedensellik testi sonucunda ise döviz kuru ile cari işlemler dengesi arasında bir nedensellik ilişkisi

bulunamazken, GSYH ile cari işlemler dengesi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

4. Veri Seti

Bu çalışmada 2003 – 2017 yılları ara-sında çeyrek dönemleri içeren her iki değişkene ait 57adet gözlem kullanılmıştır. Kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası internet veri tabanından temin edilmiştir. Çalışmada, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla değerleri sabit olarak ele alınarak büyüme rakamları (G) hesaplanmıştır. Ayrıca cari işlemler hesabı ile gayri safi yurtiçi hâsıla (CİH) değerleri dolar kuruna çevrilmiş ve oranlanarak cari işlemler hesabının GSYİH içindeki oransal değeri şeklinde ele alınmıştır. Her iki makro-ekonomik değişken verileri, çeyrek dönem olması sebebi ile mevsimsel arındırmaya tabi tutularak, ekonometri uygulamaya dâhil edilmiştir.

4.1. Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Dickey ve Fuller (1979:427-431) durağan olmayan serilerin test edilebilmesi için bir birim kök testi geliştirmişlerdir. Dickey-Fuller'in testlerindeki kilit görüş, durağan olmayan serilerin testinin, birim kökün varlığının testi ile aynı olmasıdır. Dickey-Fuller'in birinci dereceden otoregresif süreç (AR(1)) şeklindeki temel modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + e_t \quad t = 1, 2, \dots$$

Otoregresif modelde e_t , sıfır ortalama ve σ^2 sabit varyanslı, otokorelasyona sahip olmayan hata terimidir. Modele göre, $|\rho| < 1$ ise zaman serisi durağan, $|\rho| = 1$ ise zaman serisi durağan olmayacaktır. $\rho = 1$ olan bir zaman serisi genellikle rassal yürüyüş süreci olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda boş hipotez $H_0 : \rho = 1$, ve alternatif hipotez $H_a = \rho < 1$ 'dir.

Dickey ve Fuller (1979:428) ayrıca, birim kökün varlığının tespiti için kullanılabilecek iki alternatif regresyon eşitliği önermektedir. İlk model, rassal yürüyüş sürecinde sabit içermektedir:

$$Y_t = \mu + \rho Y_{t-1} + e_t$$

İkinci eşitlik ise, modelde sabitin dışında stokastik olmayan zaman trendine yer vermektedir:

$$Y_t = \mu + \beta t + \rho Y_{t-1} + e_t$$

Dickey-Fuller (1979:427)'e göre $\rho = 1$ olması durumunda seri fark alınarak dönüştürülmelidir. Ancak fark alınırken otokorelasyonun varlığı dikkate alınmalıdır. Denklemin her iki tarafından Y_{t-1} çıkartılırsa modeller fark denklemleri şeklinde yazılabilir:

$$Y_t - Y_{t-1} = (\rho - 1)Y_{t-1} + e_t$$

$$\Delta Y_t = (\rho - 1)Y_{t-1} + e_t$$

$$\rho - 1 = \delta \text{ ise;}$$

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + e_t$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + e_t$$

Dickey-Fuller birim kök testi bütün modellerde, $\rho = 1$ ya da $\rho - 1 = \delta$ olmak üzere $\delta = 0$ olup olmadığı ile ilgilenmektedir. Dickey-Fuller test istatistiği, fark alınmış modeldeki gecikmeli bağımlı değişken için t istatistiğidir. Ancak standart normal dağılım tablosu kritik değerler için kullanılamamaktadır. Dickey-Fuller birim kök testi için kritik değerler, Dickey ve Fuller (1979) ve daha sonrasında bu değerleri geliştiren MacKinnon (1991) tarafından sunulmaktadır. Dickey-Fuller istatistik değeri, kritik değerden küçükse, birim kökün varlığına yönelik boş hipotez reddedilir ve Y_t durağan süreçtir şeklinde sonuca varılmaktadır.

Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen birim kök testi, bütün serileri birinci dereceden otoregresif süreç olarak ele almakta ve hata terimlerinde otokorelasyonun bulunmadığını ileri sürmektedir. Dickey ve Fuller (1981), hata teriminin otokorelasyona sahip olması durumunda, otokorelasyonu kaldırmak için bağımlı değişkenin ilave gecikmeli değerlerini içerecek şekilde Dickey-Fuller birim kök testini geliştirmişlerdir. Geliştirilmiş Dickey-Fuller birim kök testi olarak adlandırılan modelde, ilave terimlerdeki gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri (AIC) yada Schwartz Bayesyen Kriteri (SBC) tarafından belirlenmektedir. ADF birim kök testine ilişkin modeller ise şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \alpha_j \Delta Y_{t-j} + e_t$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \alpha_j \Delta Y_{t-j} + e_t$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \alpha_j \Delta Y_{t-j} + e_t$$

4.1.2. Vektör Otoregresif Model (VAR)

Sims (1980), geleneksel eşanlı denklem sistemlerindeki kısıtlamaların abartılı olduğunu belirtmiş ve sistemdeki değişkenlerin içsel ve dışsal olarak ayrımının önsel bilgiye dayalı olmasını eleştirmiştir. Sims (1980:15-17) sistemdeki tüm değişkenlerin içsel olarak ele alındığı kısıtsız indirgenmiş VAR modellerinin geniş makroekonomik modellerin tahmini için uygun olacağını göstermiştir. Sims'e göre kısıtsız VAR modeli, sistemdeki hiçbir değişkene önsel bilgiye dayalı olarak kısıtlamalar koymamaktadır.

Tek değişkenli otoregresif modeller tek denklemlidir ve tek değişkenli doğrusal modellerdir. Bu modellerde değişkenin cari değerleri, değişkenin kendi gecikmeleri tarafından açıklanmaktadır. VAR modeli ise, n sayıda denklemden ve n sayıda değişkenden oluşan doğrusal bir modeldir. VAR modeline göre, her bir değişken hem kendi gecikmeli değerleri hem de kendi dışındaki n-1 sayıdaki değişkenin cari ve gecikmeli değerleri tarafından açıklanmaktadır (Stock and Watson, 2001:101).

VAR modelleri üç farklı şekilde olabilmektedir: indirgenmiş form, ardışık ve yapısal. İndirgenmiş formdaki VAR modelinde her bir değişken, kendi geçmiş değerlerinin doğrusal bir fonksiyonudur. İndirgenmiş formda diğer değişkenlerin geçmiş değerleri de göz önünde bulundurulmakta ve bunların hata terimleri arasında bir ilişki bulunmamaktadır. İndirgenmiş formda her bir eşitlik, en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmektedir. Farklı değişkenlerin birbirleriyle ilişkili olması durumunda, eşitliklerin hata terimleri arasında da ilişki olabilecektir. Ardışık VAR yapısında ise, her bir regresyon eşitliğindeki hata terimleri, bir önceki eşitlikteki hata terimleri ile ilişkisizdir. Yapısal VAR modeli ise, iktisat teorisini kullanarak değişkenler arasındaki eşanlı ilişkileri ortaya çıkarmaktadır (Stock and Watson, 2011:102-104).

VAR analizinin standart uygulamalarında Granger nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırma analizlerinden elde edilen sonuçlar rapor edilmektedir. VAR modelindeki karmaşık yapı nedeniyle, VAR tahmininden elde edilen regresyon katsayıları ya da R^2 istatistikleri rapor edilmemektedir. Nedensellik, etki-tepki ve varyans ayrıştırma istatistikleri daha bilgi vericidir (Stock ve Watson, 2001:104).

Granger nedensellik testi, bir değişkenin gecikmeli değerlerinin diğer değişkenin tahmin edilmesine yardımcı olup olmadığını incelemektedir. Etki-tepki analizi ise, VAR modeli hatalarının cari değerlerindeki bir birimlik artışa, modeldeki her bir değişkenin cari ve gelecek değerlerinin verdiği tepkiyi göstermektedir (sistemdeki değişkenlerden birinde cari dönemde meydana gelen bir birimlik şoka diğer değişkenlerin cari dönem ve gelecek dönemlerdeki tepkisini gösterir). Varyans ayrıştırması (öngörü hata ayrıştırması) ise, belirli bir zaman ufkunda sistemdeki herhangi bir değişkenin öngörü hata varyansının yüzde kaçının diğer açıklayıcı değişkenlerdeki şoklara bağlı olarak açıklanabileceğini göstermektedir (Stock ve Watson, 2001:104–106).

4.1.3. Granger Nedensellik Testi

Granger (1969:428-430) tarafından geliştirilen nedensellik analizine göre, X_t 'nin öngörüsü, Y_t 'nin gecikmeli değerlerinin kullanıldığı durumda, Y_t 'nin gecikmeli değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha iyi öngörü sağlıyor ise, Y_t X_t 'nin Granger nedenidir. Granger (1969:429)'a göre bu nedensellik tanımının geçerli olabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Serilerin durağan olmaması durumunda nedensellik ilişkisi zamana bağlı olacak ve zamanla değişecektir.

X_t ve Y_t gibi iki durağan zaman serisinin bulunduğu Granger (1969:431)'ın iki değişkenli temel nedensellik modeli aşağıdaki gibidir. Granger nedensellik testi, aşağıdaki VAR modelinin kestiriminin ilk adımını gerektirmektedir:

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t$$

ε_t ve η_t hata terimleri, aralarında ilişki olmayan ak gürültü serileridir. Granger (1969)'ın nedensellik tanımına göre Y_t 'nin X_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için b_j sıfırdan farklı olmalıdır. Benzer olarak X_t 'nin Y_t 'ye Granger nedensel olabilmesi için c_j sıfırdan farklı olmalıdır. Bu durumların her ikisinin birden gerçekleşmesi durumunda ise (hem b_j hem de c_j sıfırdan farklı olursa) X_t ve Y_t arasında geri besleme (iki yönlü nedensellik) ilişkisi bulunmaktadır.

Granger nedensellik testi, X_t 'nin gecikmeli değerlerinin varlığında Y_t 'nin gecikmeli değerlerinin kullanılmasının X_t 'ye ilişkin olarak istatistiksel olarak anlamlı bilgi sağlayıp sağlamadığına yönelik olarak test edilmesi için F testini içermektedir.

5. Ampirik Analiz

Büyüme ve cari işlemler arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi için öncelikle serilerin birim kök içerip içermediğine bakılmıştır. Granger (1969)'a göre nedensellik analizindeki serilerin durağan olmaması durumunda nedensellik ilişkisi zamana bağlı olacak ve zamanla değişecektir. Serilerin durağanlığı ADF birim kök testleri kullanılarak incelenmiştir.³ ADF birim kök testi sonucuna göre, serilerin birim kök içerdiğini gösteren boş hipotez %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. ADF birim kök testi sonuçları, büyüme hızının seviye değerlerinde durağan olduğunu göstermektedir. Cari açık serisinin birinci fark düzey değerlerinde durağan olduğu görülmektedir. Sonuçlar tablo 2 ve Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo2 . CİD Birim Kök Sınaması⁴

CİD Birim Kök Sınaması		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-4.252260	0.0013
Test critical values:	%1 Seviye	-3.555023	
	%5 Seviye	-2.915522	
	%10 seviye	-2.595565	

³ Serilerin mevsimsellik gösterip göstermediği incelenmiş ve serilerde mevsimselliğe rastlanmamıştır.

⁴ Hem CİD birim kök sınavasında birinci fark alındığı zaman durağan hale gelmiştir. Büyüme hızı değişkeni ise düzey değerinde durağandır. CİD birinci fark sabit terim düzey değerinde durağandır.

Tablo 3. Büyüme Hızı Birim Kök Sınaması

Büyüme Hızı Birim Kök Sınaması		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-6.572164	0.0000
Test critical values:	%1 Seviye	-3.557472	
	%5 Seviye	-2.916566	
	%10 seviye	-2.596116	

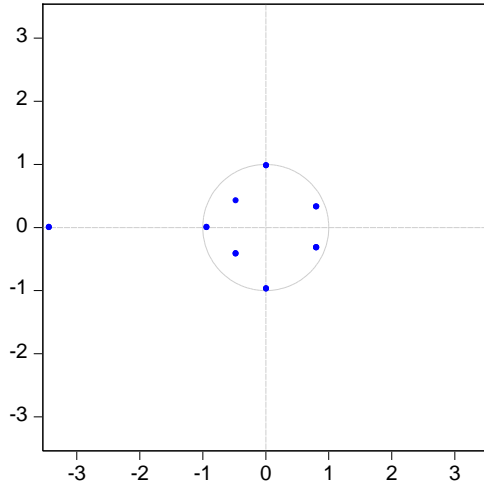
Çalışmada kullanılan verilere VAR modeli uygulamadan öncesi gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Ekonometrik paket programı yardımı ile Akaiki Bilgi Kriteri, Schwarz Bilgi Kriteri ve Hannan- Quinn Bilgi Kriteri sonuçlarına göre en uygun gecikme sayısının dört r olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. VAR Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	Log L	LR	FPE	AIC	SC
0	76.29417	NA	0.000186	-2.913497	-2.837739
1	91.86547	29.31068	0.000118	-3.367273	-3.140000
2	109.3633	31.56478	6.97e-05	-3.896601	-3.517812
3	125.2017	27.32900	4.39e-05	-4.360852	-3.830547
4	142.1048	27.84027*	2.66e-05*	-4.866853*	-4.185032*
5	144.4580	3.691318	2.85e-05	-4.802273	-3.968937

*, işareti uygun gecikmeyi temsil etmektedir. FPE: son hata tahminini, AIC: Akaike bilgi kriterini, SC: Schwarz bilgi kriterini, HQ: Hannan-Quinn bilgi kriterini temsil etmektedir.

Kurulacak VAR modeli için uygun gecikmeyi tespit etmek için yapılan testler sonucunda, LR, FPE, AIC ve HQ testleri uygun gecikmenin beş gecikme olduğunu işaret etmektedir. Bu testler sonucunda beş gecikme ile kurulan VAR modeline bağlı olarak yapılan Granger nedensellik testi sonuçları tablo 4.'de verilmiştir. VAR modelenin istikrarının sağlanması için AR köklerinin 1'den küçük olması gerekmektedir. Grafik yardımıyla analizin tekrarlanması durumunda ters köklerin hepsinin birim çemberin içinde olduğu görülmektedir (Grafik 1). Bu nedenle VAR modelinin istikrar koşulu sağlanmaktadır.

Grafik 1. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Tablo 5’te her iki değişkene ait VAR’a dayalı Granger nedensellik testi sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre her iki değişken arasında %10 anlamlılık düzeyinde çift taraflı bir nedensellik ilişkisi söz konusu olmaktadır. Yani ekonomik büyüme cari işlemler dengesi üzerinde etkili iken, cari işlemler dengesi de ekonomik büyüme üzerine etkili olmaktadır. Bu durum varyans ayrıştırması sonuçlarını da desteklemektedir.

Nedensellik testi sonuçlarına göre CİD ve büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Yani CİD ve büyüme arasındaki karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Cari İşlemler Dengesinden büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır. Cari işlemler dengesinde ortaya çıkacak bir değişme büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Ayrıca büyüme oranlarındaki değişmelerde cari işlemler dengesini etkilemektedir.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: CİD

Değişken	Chi-sq	df	Prob.
G	4.503847	4	0.0342
All	4.503847	4	0.0342

Bağımlı Değişken: : G

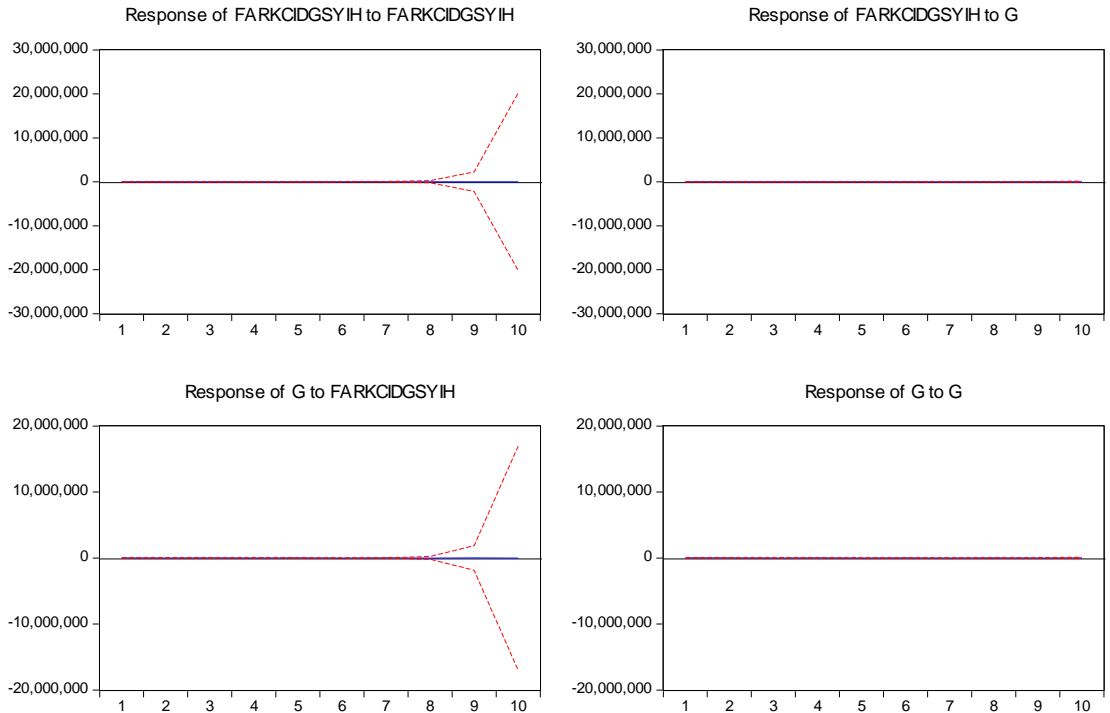
Değişken	Chi-sq	df	Prob.
CİD	6.742324	4	0.1501
All	6.742324	4	0.1501

Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre CİD ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunan değişkenlerin karşılıklı dinamik etkileşimleri etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizleri ile incelenmiştir. Etki-tepki analizi sistemdeki içsel bir değişimde meydana gelen bir şokun sistemdeki diğer içsel değişkenler üzerindeki etkisini göstermektedir. Etki-tepki analizi sonuçları Granger nedensellik analizi sonuçlarını desteklemektedir. Grafiklerde dikey eksenle ilgili değişkene verilen bir standart sapmalı artış şokuna diğer değişkenlerin verdiği tepkinin yönü ve yüzde olarak büyüklüğü yatay eksenle ise dönem sayısının şokun verilmesinden sonra geçen 10 çeyrek dönemi göstermektedir.

Tablo 6 'de görüldüğü üzere cari açığın kendi şokuna tepkisi başlangıç döneminden altıncı döneme kadar aynı yöndedir. Bu dönemden sonra cari işlemler dengesinin kendi şokuna tepkisi yavaş yavaş yok olmuştur. Cari İşlemler Dengesinde meydana gelen bir standart sapmalı şoka, Ekonomik büyümede meydana gelen bir birimlik standart sapmalı şoka ise cari işlemler hesabı ilk dönemden itibaren pozitif yönde ve giderek sönen bir etki ile karşı karşıya kalmıştır. Yani büyüme hızındaki artış ya da azalışlar cari işlemler dengesi üzerinde oldukça yüksek bir etkiye sahiptir. Büyüyen ekonominin cari işlemler açığı da giderek artmaktadır.

Tablo 6. Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Response to Cholesky One S.D. Innovations $\pm$ 2 S.E.

Etki tepki analizinden sonra değişkenlerde meydana gelen değişmelerin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının diğer değişkenler tarafından açıklandığını ortaya koyan Varyans Ayrıştırması analizi yapılmıştır. Tablo 7 'de cari işlemler değişkeni için elde edilen varyans ayrıştırması sonuçları verilmiştir.

Tablo 7 VAR Modeli Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Büyüme İçin Varyans Ayrıştırması			
Dönem	S.E	G	CID
1	0.142178	100.0000	0.000000
2	0.314281	97.44710	2.552901
3	1.270438	94.45891	5.541092
4	4.088130	94.97894	5.021056
5	14.41008	94.89483	5.105165
6	48.60662	94.88753	5.112474
7	166.3546	94.85001	5.149995
8	566.2422	94.86054	5.139463
9	1931.192	94.85761	5.142388
10	6581.224	94.85843	5.141575

CID için Varyans Ayrıştırması			
Dönem	S.E	G	CID
1	0.134704	95.13582	4.864183
2	0.348271	95.29199	4.708012
3	1.342560	94.60150	5.398505
4	4.376518	94.91148	5.088518
5	15.18362	94.83602	5.163979
6	51.41401	94.86820	5.131796
7	175.6630	94.85354	5.146465
8	598.2289	94.85939	5.140612
9	2039.753	94.85753	5.142472
10	6951.763	94.85822	5.141782

Tablo 7 'de sunulan varyans ayrıştırması analizi sonuçlarına göre büyüme hızının gelecek dönemler için tahmin hata varyansı içinde cari açığın payı 2. ayda %2,5 iken bu pay 10. ayda %5 'e yükselmiştir. Cari açığın tahmin hata varyansı içinde büyüme hızının payı ise 1 ayda ve 10. Ayda da yaklaşık olarak %95 düzeylerindedir. Buradan

çıkarılabilecek en temel sonuç ise ülke ekonomisi büyüdükçe CİD ‘de açık vermeye devam etmektedir. . Son dönemde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan büyüme hızı beraberinde cari işlemler dengesinde açığa getirmiştir.

6. Sonuç

Çalışmada, ekonomik büyüme ve cari denge arasındaki ilişki 1980-2015 dönemi için yıllık veriler kullanarak ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Ekonomik büyüme verisi için reel GSYH değişim oranı, cari denge için cari denge/GSYH oranı kullanılmıştır. İlgili değişkenlere birim kök testi uygulanmış ve değişkenlerin düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir.

Etki-tepki analizine göre, ekonomik büyümedeki bir birimlik şok cari açığı arttırmakta ve cari dengedeki bir birimlik şoka ekonomik büyümenin herhangi bir etkisi olmadığı görülmektedir. Model analizine göre, Türkiye’de ekonomik büyüme, cari dengede bozulmalara neden olmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye ekonomisi büyüdükçe cari açık artmaktadır.

Kaynakça

Akçay, A. Ö. & Erataş, F. (2012). Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Nedensellik testi Analizi Ekseninde Değerlendirilmesi, <http://teacongress.org/papers2012/AKCAY-ERATAS.pdf> adresinden 20.08.2017 tarihinde erişildi

Bayraktutan, Y. & Demirtaş, I. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 1-28.

Capital (2006). Cari Açık Ve Büyüme, <http://www.capital.com.tr/ekonomi/makro-ekonomi/cari-acik-ve-buyume-haberdetay-4300>

Chiin , M., D & Prasad ,E.,S (2000). Medium- Term Determinants of Current Accounts In Industrial and Developing Countries: An Emprical Exploration. IMF Working Paper , No. 46

Dickey, David A& Wayne A. F. (1979), Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root , Journal of the American Statistical Association, 74 (366), pp. 427-431.

Dücan. E., Polat .M & Balcıoğlu. E. (2016). Tüketim Toplumu Örneği Olarak Türkiye’nin Cari Açık ve Tüketici Kredileri İlişkisi Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2016, Yıl:4, Cilt:4, Sayı:1

Erdoğan. S & Acet. H. (2016). Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2003-2015) The Journal of Academic Social Science Studies Number: 51 , p. 539-548, Autumn III 2016.

Ersungur, Ş. M., Doru, Ö., VE Aslan, M. B. (2017). Türkiye'de GSYH ve Döviz Kuru Hareketlerinin Cari Denge Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(3), 451-463

Freund, C ve Warnock , F. (2005), “Current Account Deficits In Industrial Countries: The Bigger They are, The Harder They Fall? , NBER Working Paper , No:118236

Granger , Clive W.J. (1969), Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods , Econometrica, 37, pp. 424-438.

Khan , M ve Knight , M., D (1983). Determinants of Current Account Balances of Non- Oil Developing Countries In The 1970s :An Emprical Analysis, IMF Staff Papers , No 30(4), p 819-842

Songur, M. & Yaman, D. (2013). Gelişmekte olan Ülkelerde İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:Panel Veri Analizi, Maliye Dergisi, 164, 220-232.

Kaya. M. (2016). Türkiye’de Cari Açık ve Sorunları, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C:6, S:10, (51-75)

Kostakoğlu, S. F. & Dibo, M. (2011). Türkiye’de Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin VAR Yöntemi ile Analizi, Anadolu International Conference in Economics II, 15-17 Haziran 2011, Eskişehir.

Milesi-Ferretti, Gian M & Razin. A. (1996). Current Account Sustainability. Princeton Studies in International Finance, No. 81.

Özbek, O.(2008). Ekonomik Kriz Belirtisi Olarak Cari Açık-Büyüme İlişkisi, İzmir Ticaret Odası AR&GE Bülten. Şubat 2008, 5-11.

Sims, Christopher A. (1980). Macroeconomics and Reality , Econometrica, 48 (1), pp. 1-48.

Stock .J. Watson.M. (2001), “Vector Autoregressions”, Journal of Economic Perspectives, 15 (4), pp. 101-115.

Şahin. E., B .(2011). Türkiye’nin Cari Açık Sorunu, Ekonomi Bilimleri Dergisi , Cilt 3, No 2, 2011 ISSN: 1309-8020

Şit, M. & Alancıoğlu, E. (2016). Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: VAR Analizi, ASSAM Uluslararası Dergi, 3/5, 5-23

Telatar. O.M ve Terzi. H. (2009). Türkiye’de Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 119

Uçak. S . (2017). Cari Denge ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 15, Sayı: 2, Haziran 2017, (108-139).

Yalçınkaya, Ö. & Temelli, F. (2014). Ekonomik Büyüme İle Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: BRICS ve MINT(1992-2013), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19/4, 201-224.

Yeldan. E. (2005). Türkiye Ekonomisinde Dış Açık Sorunu ve Yapısal Nedenleri, Çalışma ve Toplum. 4, 2005, 47-60.

TÜRKİYE'DE DÖNGÜSEL SERMAYE TAMPONUNUN KREDİ BÜYÜMESİ ÜZERİNE ETKİLERİ¹

Muharrem AFŞAR*
Emrah DOĞAN**

Özet

Küresel finansal kriz, sistemik riski azaltmak için kullanılabilir makro ihtiyati politika araçlarına ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bu çalışma, Türkiye için 2006:01-2016:03 dönemine ait üç aylık verileri ile Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından Basel III çerçevesinde önerilen makro riskleri azaltacak bir araç olan "döngüsel(konjonktür karşıtı) sermaye tamponu" nun özel sektör kredi büyümesi üzerinde etkilerini incelemektedir. Döngüsel sermaye tamponunun krediler üzerine etkilerini incelemek için; istatistiksel (HP filtresi) ve ekonometrik yaklaşım (ARDL) uygulayarak analiz edilmektedir. Elde edilen tahmin sonuçları, döngüsel tamponların Türkiye için makro riskleri azaltıcı uygun bir araç olduğunu ve sistemik riski azaltmak için kullanılabilirliğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kredi Büyümesi, Makro İstikrarsızlık Politikası, Döngüsel Sermaye Tamponu, Basel III.

Jel Kodları: G01, G18, G21

THE IMPACT OF COUNTERCYCLICAL CAPITAL BUFFER POLICY ON CREDIT GROWTH IN TURKEY

Abstract

The global financial crisis showed that there was a need for a set of macroprudential tools that could be used to reduce the systemic risk. This paper empirical analyzed the impact of countercyclical capital buffer implementation on the credit growth of bank in the context of the "countercyclical capital buffer", a macroprudential tool proposed in the new regulatory framework of Basel III by the Basel Committee on Banking Supervision for Turkey during the 2006q1-2016q3 period. We employ empirical analysis by applying statistical (HP filter) empirical analysis by applying statistical (HP filter) and econometric (ARDL)) approaches. An empirical analysis shows that countercyclical buffers is a suitable macroprudential tool for Turkey and will serve as one of the main instruments to reduce systemic risk.

Keywords: Credit Growth, Macroprudential Policy, Countercyclical Capital Buffer, Basel III.

Jel Codes: G01, G18, G21

---

¹ Bu çalışma International Journal of Arts & Sciences' (IJAS) tarafından 14-17 Kasım 2017 The British School at Rome (BSR)'da düzenlenen International Conference for Academic Disciplines Konferansında sunulan "Credit Growth, Macroprudential Policy and Countercyclical Capital Buffers: An Empirical Evidence from Turkey" başlıklı bildirinin revize edilmiş halidir.

* Prof. Dr. , Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., İktisat Bölümü, Eskişehir , Türkiye
E-mail: mafsar@anadolu.edu.tr

** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens., İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir , Türkiye, E-mail:
emrah.dogan@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Finansal sistemin iyi işlemesi, vade ve likidite dönüşümü, risk çeşitliliği ve ödeme sistemleri üzerindeki rolüyle, ekonomik faaliyete destek veren fonların etkin bir şekilde aracılık etmesini sağlamaktadır. Finansal sistemin işleyişinde kilit role sahip olan kredilerdeki artış, büyümeyi güçlendiren yatırım ve tüketim faaliyetlerini kolaylaştırarak finansal sistemin derinleşmesine katkıda bulunur. Bununla birlikte, kredilerin ekonomik temelleri ve çıktı potansiyelini aşacak boyutta büyümesi, ekonomik ve finansal istikrarı bozucu riskler oluşturur. Uzun süreli görülen hızlı kredi artışlarının genellikle bankacılık krizlerinden önce gerçekleştiği, makroekonomik ve finansal kırılganlık ile ilişkili olma eğilimi göstermektedir (BNM,2013). Bu eğilimin oluşmasında temel faktör ise, özellikle ekonomik büyüme dönemlerinde alınan aşırı riskin sistemik riski artırmasıdır.

Bilindiği üzere ekonomilerin büyüme dönemlerinde, kredi büyüme hızı büyümeyle benzer şekilde artış eğilimi göstermekte, ekonomik daralma dönemlerinde ise karlılıkların azalması, teminat yapılarında görülen bozulmalar gibi faktörler büyüme dönemlerinin tersine kredi büyümesinin azalışı olarak kendi göstermektedir. Ekonomik büyüme süreçleri sonrası daralma dönemlerinin yarattığı döngüsellik, ekonomik beklentilere olumsuz yansımaları nedeniyle, sistemik riskleri artırmakta ve finansal istikrarsızlık yaratmaktadır (Demir ve Küçük Kaplan, 2017). Basel Bankacılık Denetim Komitesi Basel-III Uzlaşısında, aşırı kredi büyüme hızının finansal sistemde yarattığı potansiyel riski ve oluşabilecek olası döngüsellik önlemek için “döngüsel sermaye tamponu”nu makro ihtiyati politika aracı olarak geliştirmiştir (BCBS, 2010). “Döngüsel sermaye tamponu” kavramı, bazı çalışmalarda “konjonktür karşıtı sermaye tamponu” olarak da isimlendirilmektedir.

Aşırı kredi artışının sistemik riskin bir kaynağı olması nedeniyle bu politika aracı, bankacılık sektörünü aşırı kredi artışlarından korumakta ve göstergelerde yaşanacak olumlu ya da olumsuz değişiklikler karşısında finansal sistemin esnek bir yapıya kavuşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Döngüsel Sermaye tamponları -belirlenmiş kurallara uygun olarak- ekonominin büyüme periyotlarında aşırı kredi büyüme hızının yavaşlatarak aşırı risk alınmasını önlemekte, bu sayede ekonomik daralma dönemlerinde kredi döngüsü değişirken, kredi faaliyetlerinin normal akışında devamını sağlayarak riske olan duyarlılığı azaltmaktadır.

Türkiye ekonomisinde son yıllarda gözlenen hızlı değişimlerin önemli yansımalarından birisi de aşırı kredi artışı olmuştur. Finansal serbestliğin sağlandığı 90’lı yıllarda, Dünya Bankası verilerine göre, özel sektöre açılan kredi oranı milli gelirin ortalama % 18’si düzeyinde olmuştur. 2001 krizi sonrası enflasyon hedeflemesine geçilmesi, dalgalı döviz kuru rejimi uygulanmasına başlanması, bankacılık sistemi ve mali dengelerin güçlendirilmesine yönelik reformların yapılması gibi nedenlerle, küresel sermaye akımları için Türkiye ekonomisi cazibe merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda sermaye akımlarının yoğunluk kazanması ve özellikle kısa vadeli sermaye girişlerinin, krediye erişimi kolaylaştırması sürecine girilmiştir.

Bu süreçte özellikle 2003 yılından itibaren hızlı bir artış sürecine giren milli gelirin, özel sektöre açılan kredi oranı 2016 yılı sonunda yüzde 70’li seviyelere ulaşmıştır. Türkiye ekonomisinde kredi piyasasında görülen kredi büyümesinin düşük

seviyelerden hızlı artış sürecine girmesi kısa vadede sorun olarak görünmese de orta ve uzun vadede böyle bir artışın, finansal sistemin istikrarı açısından önemli riskler içermesi finansal istikrara yönelik endişeleri artırıcı niteliktedir.

Bu çalışma; Türkiye'deki aşırı kredi genişlemesinin finansal sektörün genel risk düzeyini arttırabilecek düzeylere ulaşmasına karşı, Basel-III uzlaşısı tarafından önerilen ve makro ihtiyati tedbirlere yönelik düzenlemelerle 2016 yılından itibaren uygulamaya koyulan döngüsel sermaye tamponunun, Türkiye için aşırı kredi genişlemesini önlemek adına, ne kadar uygun olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş olarak hazırlanan birinci bölümden sonra, ikinci bölümünde aşırı kredi büyümesinin Türkiye'deki gelişimi incelenirken, üçüncü bölümde döngüsel sermaye tamponu kısaca açıklanmış, dördüncü bölümde literatür taraması yapılmış, beşinci bölümde çalışmada kullanılan veri seti ve yöntem olarak ARDL yaklaşımı açıklanmış, altıncı bölümde elde edilen ampirik bulgulara yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, elde edilen bulguların değerlendirilmesine ve önerilere yer verilmiştir.

2.Aşırı Kredi Büyümesi

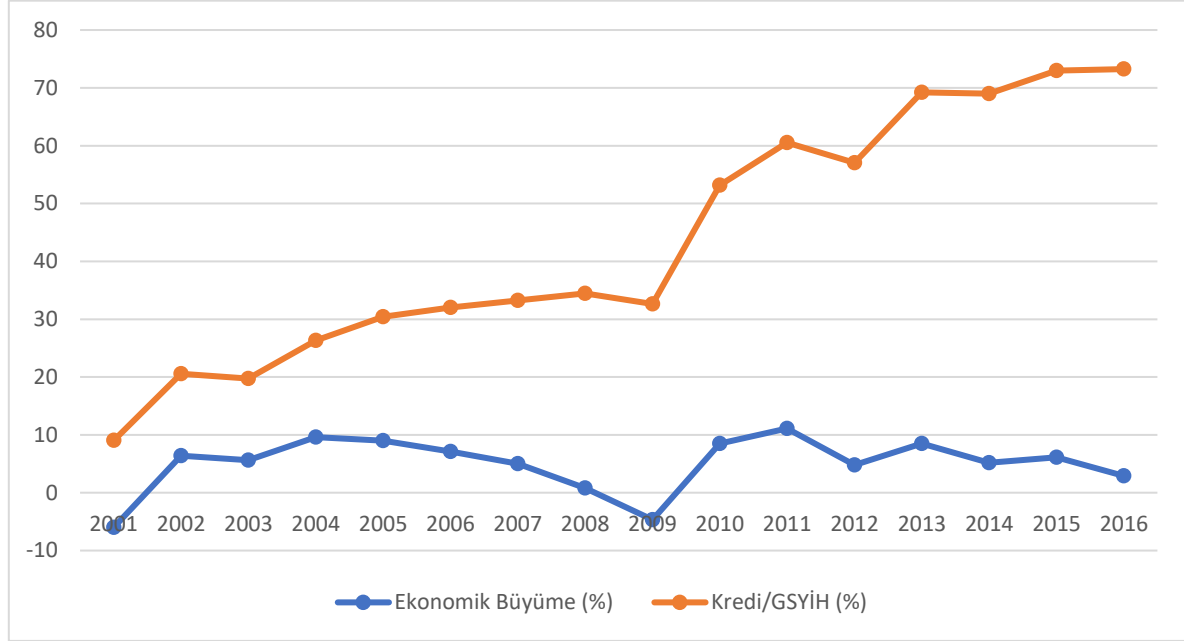
Son yıllarda aşırı kredi büyümesi üzerine yapılan çalışmalarda hızlı kredi büyümesinin finansal istikrarı bozucu, kriz olasılığını artırıcı ve birçok açıdan makroekonomik istikrarı tehdit edici etkilerinin bulunduğu işaret edilmektedir. Borçlanmanın tüketimi teşvik ettiği göz önüne alındığında, kredilerdeki aşırı büyüme, ekonominin büyüme seviyesini aşırı derecede etkileyerek büyüme potansiyelini zorlamakta enflasyon, cari açık, faiz oranları ve reel döviz kurlarındaki yarattığı dalgalanmalarla ekonominin aşırı ısınmasına neden olmaktadır (Gersl ve Seidler, 2011:112; Bakker ve Gulde, 2010). Kredilerdeki hızlı artış yabancı kaynaklarla sağlanırsa, ekonominin aşırı ısınmasının yanı sıra kısa vadeli fon çıkışları riskiyle ekonomiyi karşı karşıya bırakmaktadır (Hilbers vd., 2005). Ekonominin daralma sürecine girdiği süreçlerde; ekonomik büyümenin genişleme dönemlerinde borçluların borçlarını ödeyebilecekleri konusunda iyimser beklentilere sahip olan bankaların, geri ödeme riskine karşı borç vermeyi tercih etmeleri gibi nedenlerle, kötü kredi olarak adlandırılacak kredilerin artışını hızlandıran finansal sistemde döngü riskini artırmaktadır. Bu durum ise bankacılık sektörünün riskini daha da artırmaktadır.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde küresel ekonomide faizlerin düşük seyretmesi, 2001 krizi sonrası alınan tedbirlerle birlikte sağlam bir bilanço yapısı olan bankacılık sektörünün kredi arzını artırma isteği, hızla artan üretim ve istihdam gibi faktörlerin de etkisiyle, son yıllarda kredi büyümelerinde ciddi bir genişleme görülmüştür (Kara vd., 2013:4). 2001 krizinden sonra bankacılık sisteminde yapılan düzenlemelerle güçlü ve istikrarlı bir bankacılık sektörü oluşturulmasıyla birlikte, kredi/GSYİH oranı hızla artış göstermiştir. 2008 küresel krizi süresince artış eğilimi düşse de, krizin etkilerinin geçmesiyle bu eğilim devam etmiştir (Şekil 1).

Kredi büyümesinde dikkat çeken ikinci bir husus ise (2001-2016 yıl sonu ekonomik büyüme ve kredi/GSYİH değerleri incelendiğinde), yüksek kredi büyüme dönemlerinin yüksek büyümeye, düşük kredi büyüme dönemlerinin ise düşük büyüme oranlarına neden olduğudur (Şekil 1). Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus 2010 yılında başlayan hızlı kredi büyüme sürecinin önceki yıllardaki dönemlerinden

ayrışıyor oluşudur. 2001-2010 döneminde ortalama yüzde 22,8 olan kredi/GSYİH oranına, ortalama yüzde 3,6 büyüme eşlik ederken, 2010 sonrası süreçte ortalama yüzde 58,2 kredi/GSYİH oranına, ortalama yüzde 6,7 büyüme eşlik etmiştir. Bu ayrışmada, kredilerin ve cari açığın milli gelire oranla önceki dönemlere kıyasla çok yüksek oranlara ulaşması etkili olmuştur (Kara vd., 2013:5). Gelineen noktada aşırı kredi büyümesi bankacılık sistemin sağlıklı ve sağlam olmasına karşın, kredilerin hızlı genişlemesi makro finansal riskler açısından önemini artırarak devam ettirmektedir.

Şekil 1: Türkiye Özel Kredi / GSYİH Oranı ve Ekonomik Büyüme

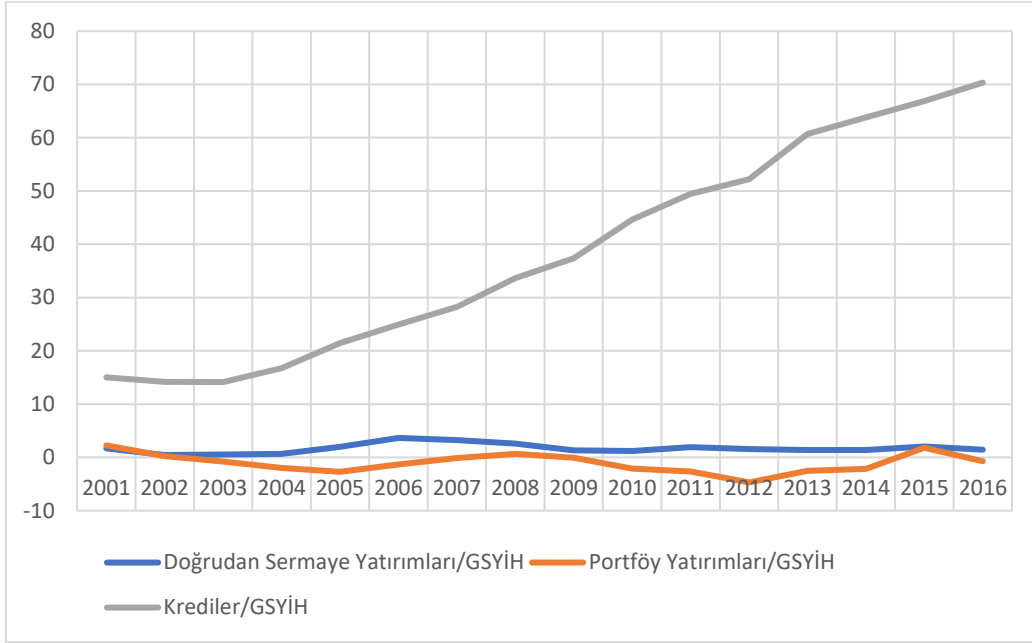

Kaynak: Dünya Bankası World Development Indicators;
<https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS>

Kredilerin hızlı büyümesinde dikkat çeken diğer bir husus ise; kısa vadeli sermaye girişlerinin kredilere erişim kolaylığı sağlaması ve doğrudan yabancı yatırımlara bağlı olarak Türk bankacılık sektörüne yabancı bankaların girmesinin, aşırı kredi genişlemesine neden olmasıdır (Arslan ve Karan, 2009:49; Örnek, 2008:213; Togan ve Berument, 2011:11-12) (Şekil 2).

Öte yandan kısa ve uzun vadeli sermaye girişlerinin sağladığı dış finansman olanaklarının iyileşmesi ile birlikte, ekonomik kırılganlıkların eskiye nazaran azalması ve finansman araçlarının çeşitlenmesi de hızlı kredi artışında rol oynamıştır. Ancak burada dikkati çeken nokta; 2008 krizi ve sonrası kredi artışındaki ayrışmadır. Şöyle ki, 2008 krizi öncesinde büyüme ve tüketim gibi makroekonomik değişkenlerle aynı yönlü hareket eden krediler, küresel kriz sonrası özellikle gelişmiş ekonomilerde görülen parasal genişleme politikaları sonucu sermaye hareketleri gelişmekte olan ekonomilere yönelmiş, bu durum faiz oranlarının gevşemesine, tüketimde artışa ve ekonomik konjonktürden bağımsız bir şekilde gelişmeye yol açmıştır (Demirezen, 2015:67).

Şekil 2: Türkiye Özel Kredi / GSYİH Oranı ve Sermaye Girişi

Kaynak: <https://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>. Uygulanan vergi politikaları da kredi artışlarının hızlanmasında diğer bir etken olmaktadır. BSMV ve KKDF’de yapılan indirimlerin, ticari kredilerin hızlı artışına kaynak teşkil etmesi buna örnek verilebilir (Başçı, 2006 Başçı, 2006: Arslan ve Karan’dan, 2009:23). Nitekim 2008 yılında krizin getirdiği durgunluğa tedbir olarak KKDF oranı % 15 düzeyinden %10’a indirilmiştir. Ancak tüketime yönelik teşviklerin etkisiyle, hızla tırmanan kredi artışına önlemek almak adına, 2010 yılından itibaren de tekrar %15 düzeyine yükseltilmiştir (Demirezen, 2015).

Tablo 1: 2017 Yılı İtibariyle Kredilerde Uygulanan BSMV ve KKDF Oranları(%)

Kredi Türü	BSMV Oranı	KKDF Oranı
Taşıt Kredisi	5	15
Ticari Kredi	5	0
Konut Kredisi	0	0
İhtiyaç ve Diğer Tüketici Kredileri	5	15

Kaynak: TBB

Yukarıda anlatılan nedenlerle hızlı bir kredi genişlemesi yaşanan Türkiye ekonomisinde, makro finansal risklerin artırdığı göz önüne alındığında, gerekli ihtiyati tedbirlerin alınarak hızlı kredi büyümesinin makul seviyelere çekilmesi büyük önem arz etmektedir.

3. Döngüsel Sermaye Tamponu

2008 küresel krizi sonrası finansal sistemin istikrarlı ve sağlam bir yapıya sahip olması için bankacılık sisteminde, sistemik risk kaynaklı oluşabilecek olumsuzlukları önlemek amaçlı Basel-III çerçevesinde bir takım makro ihtiyati tedbirlere yönelik düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu düzenlemelerin merkezinde yer alan döngüsel sermaye tamponu; aşırı kredi büyümesinin finansal sistemde sistemik risk yaratacak

düzelere erişmesini önlemek adına, bankacılık sisteminde bulundurulması gereken ilave çekirdek sermaye olarak adlandırılmaktadır.

Bankaların genişleme dönemlerinde aktif varlıkların sermaye tamponlarının yükselmesine neden olması doğal olarak bankaların kredi verme isteğini artırmakta, daralma süreçlerine girilmesi durumunda ise kredi verme güdüsünü azaltacak şekilde sermayenin değerinde görülen sert düşüşler, bankaların döngüsel (konjonktürel) yanlı davranış içinde olmasına sebep olmaktadır (Shin, 2013:43-44; İlhan, 2015). Bu doğrultuda oluşacak kredi döngülerini engellemek adına, ülkeye özgü özellikler ve tercihler dikkate alınarak çekirdek sermayenin risk ağırlıklı aktiflere oranının %0 ile %2,5'i değerleri arasında artırılıp azaltıldığı bir döngüsel sermaye tamponu uygulamaya koyulmuştur(Şekil 3).

Anılan döngüsel tamponun belirlenmesinde ise, Basel Komitesince önerildiği gibi kredi/GSYH açığı temel referans gösterge olarak dikkate alınmaktadır (BDDK, 2015). Konjonktür karşıtı sermaye tamponu, aşırı kredi büyümesinin işaret ettiği sistemik riskin başladığı dönemlerde biriktirilirken, risklerin gerçekleştiği dönemlerde kısıtlama olmaksızın kullanılarak aşırı kredi büyümesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir (FSB, IMF, BIS 2011:5).

Şekil 3: Konjonktür Karşıtı Sermaye Tamponu

4.Literatür

Literatürde aşırı kredi büyümesine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde benzer sonuçlar gözlenmektedir. Bu çalışmalarda işaret edilen nokta aşırı kredi genişlemesinin finansal istikrarı bozduğu ve krizlere neden olduğudur (Hume ve Sentence, 2009; Taylor, 2009; Almunia vd., 2010; Jordà, Schularick, Taylor, 2011).

Barisitz (2003), Romanya'da 2002-2003 döneminde kredilerin hızlı şekilde artışı ekonomiyi için bir risk artışı olarak değerlendirmiştir. Moreno(2007) ise, Güneydoğu Asya Ülkelerinde hızlı kredi artışının kriz göstergesi olarak görmesinden hareketle,

Güneydoğu Asya ülkelerinde kredi/GSYİH oranının hızlı artış göstermesinin finansal kırılganlığı artırdığını belirtmiştir.

Mendoza ve Terrones(2008) ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde aşırı kredi büyüme dönemlerini tespit etmek suretiyle; ekonomik göstergelerin, banka ve firmalara ilişkin göstergeleri incelediği çalışmada, aşırı kredi artışının bankacılık sektörünü kırılgan bir yapıya dönüştürerek finansal istikrarsızlığı artırdığını, dolayısıyla kriz yaratma potansiyeli olduğu bulgularına ulaşmıştır. Diğer taraftan Jorda vd. (2011) ile Shularick ve Taylor (2012) 14 gelişmiş ülke için 1870-2008 arası yılları arası aynı veri setini kullandıkları çalışmalarda, aşırı kredi büyümesinin finansal krizler için güçlü bir gösterge olduğu, hızlı kredi büyümesi ile dış dengesizlikler arasındaki ilişkinin finansal istikrar açısından önemini vurgulamışlardır. Dell'Ariccia vd. (2012) de, hızlı kredi genişlemesi döngülerinin bitiminde yaşanan bilanço düzeltme sürecinin, reel ekonomi üzerinde oldukça uzun süren olumsuz etkileri olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan aşırı kredi büyümesi ve finansal döngülere karşı döngüsel sermaye tamponu arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla çeşitli ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan Drehmann ve Gambacorta (2011), İspanya'da 1999q1-2009q4 dönemi için Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile döngüsel sermaye tamponunun banka kredileri üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular döngüsel sermaye tamponun aşırı kredi genişlemesi sırasında kredi büyümesini azaltabildiğini, sermaye tamponu serbest bırakıldığı durumda kredi daralmasını azaltabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Huan-Xian and Xiong-Qiyue (2014), Çin'de 2000-2010 yılları arasında 45 ticari bankanın verilerini kullanarak döngüsel sermaye tamponunun makroekonomik etkileri için konjoktürel dalgalanmaları ve sermaye tampon seviyesine karar vermede bankacılık davranışını, GMM yöntemiyle analiz etmiştir. Çin'de döngüsel sermaye tamponu gibi sermayeyi güçlendirici düzenlemelerin Çin bankacılık sektöründe kredi döngülerine karşı döngüsel yaratarak, aşırı kredi büyümelerinin yarattığı kredi döngülerini azalmasına yardımcı olmaktadır.

Giesse vd.(2014), Basel Komite'si tarafından aşırı kredi genişlemesinde karşı döngüsel sermaye tamponunun performansını İngiltere için analiz ettiği çalışmada, döngüsel sermaye tamponun aşırı kredi genişlemesine karşı başarılı bir performans ortaya koyduğunu tespit etmiştir.

Pramono vd. (2015), 2005Q1-2015Q2 dönemi verileriyle döngüsel sermaye tamponun Endonezya'daki kredi büyümelerine etkilerini Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile analiz ettiği çalışma sonucunda; döngüsel sermaye tamponunun kredi büyümesinde negatif ve belirgin bir etkisinin olduğu ve bu nedenle döngüsel sermaye tamponunun Endonezya'da uygulanabileceği bulguları elde edilmiştir.

5. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada; Türkiye için, döngüsel sermaye tamponunun özel sektöre açılan kredilerin büyümesi üzerine etkisi araştırılmaktadır. Bu amaçla kullanılan 2006:01-2016:03 dönemine ait üç aylık verileri, BDDK ve TCMB tarafından yayınlanan veri setlerinden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenler ve Gösterimi

Değişkenler	Açıklama
KREDİ	Özel Sektöre Açılan Krediler/GSYİH(%)
ROA	Bankacılık Sektörü Aktif Karlılık Oranı(%)
GDP	GSYH
CCB ²	Döngüsel Sermaye Tamponu Kukla Değişkeni

Türkiye’de döngüsel sermaye tamponu ile krediler arasındaki ilişki Pesaran vd (2001) tarafından geliştirilen Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) Sınır Testi yaklaşımı ile incelenecektir. Bu çalışmada ARDL yönteminin tercih edilmesinin nedeni, küçük gözlemler çalışmalarda daha etkin sonuçlar verebilmesi ve çalışmada kullanılan serilerin aynı dereceden durağan olmasını gerektirmemesidir. Bu amaçla özel Sektöre açılan krediler/GSYİH(%), bankacılık sektörü aktif karlılık oranı(%), GSYH ve Döngüsel Sermaye Tamponu Kukla Değişkeni değişkenleri arasındaki eşbütünlük ilişkisine ait model 2 no’lu eşitlikte verilmiştir.

$$\Delta \text{kredi} = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 \Delta \text{kredi}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_2 \Delta \text{roa}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_3 \Delta \text{gdp}_{t-p} + \beta_4 \text{kredi}_{t-1} + \beta_5 \text{roa}_{t-1} + \beta_6 \text{loggdp}_{t-1} + \beta_7 \text{ccb} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Yukarıdaki 2 no’lu eşitlikte, sınır testi yaklaşımının uygulanabilmesi için p olarak gösterilen gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bir sonraki aşamada ise, eşbütünlük ilişkisinin varlığının araştırılmasında bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmelerine F istatistiği uygulanması gerekmektedir. Bu teste ilişkin gerekli hipotezler aşağıda verilmiştir:

$$H_0: \beta_4 = \beta_5 = \beta_6 = 0$$

$$H_1: \beta_4 \neq \beta_5 \neq \beta_6 \neq 0$$

² Döngüsel sermaye tamponu kukla değişkeni hesaplanırken, (Prmono vd., 2015) tarafından kullanıldığı gibi kredi/GSYH oranı ile bu oranın uzun dönem trend değeri (Basel Komitesi tarafından önerilen $\lambda=400000$ değerine sahip HP Filtresiyle hesaplanmıştır) arasındaki fark göstergesi dikkate alınmıştır.

Eşbütünleşme için gerekli hipotezler kurulduktan sonra hesaplanan F istatistik değeri, Peseran vd. (2001)'deki tablo alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılır. Hesaplanan F istatistiği alt kritik değerinden küçükse, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olmadığına karar verilmektedir. Hesaplanan F istatistiği alt ve üst kritik değerler arasında ise, kesin bir yorum yapılamamakla birlikte diğer eş bütünleşme testlerine başvurulması gerekmektedir. Diğer yandan, hesaplanan F istatistiği üst kritik değer üzerinde olduğunda ise, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır.

2 nolu eşitlik tahmin edilerek yapılan F istatistiğine göre eş bütünleşme ilişkisinin varlığı bulunduğundan sonra, 3 nolu ve 4 nolu eşitlik tahminleri yapılarak değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli katsayıları bulunur.

$$\Delta \text{kredi} = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta \text{kredi}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_{2i} \Delta \text{roa}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_{3i} \Delta \text{loggdpt}_{t-p} + \beta_6 \text{ccb} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta \text{kredi} = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta \text{kredi}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_{2i} \Delta \text{roa}_{t-p} + \sum_{i=1}^p \beta_{3i} \Delta \text{loggdpt}_{t-p} + \beta_4 \text{ccb} + \beta_5 \text{ECM}_{t-1} \quad (4)$$

6. Bulgular

Zaman serilerinde yapılan analizlerde, serilerin durağan olmaması değişkenler arasında güvenilir olmayan sonuçların elde edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, model tahmininden önce serilerin durağanlık özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, serilerin durağanlık özelliklerinin test edilmesinde en çok kullanılan yöntemlerden; Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Peron (PP) (1988) birim kök testleri yapılmış ve test sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: ADF ve PP Birim Kök Test İstatistiği Sonuçları

Değişkenler	ADF	%1 level	%5 Level	%10 level	PP	%1 level	%5 level	%10 level
kredi	-1.55	-4.19	-3.52	-3.19	-2.84	-4.19	-3.52	-3.19
Δ kredi	-7.00	-4.19	-3.52	-3.19	-6.81	-4.19	-3.52	-3.19
roa	-2.31	-4.19	-3.52	-3.19	-2.44	-4.19	-3.52	-3.19
Δ roa	-6.21	-4.19	-3.52	-3.19	-6.21	-4.19	-3.52	-3.19
loggdpt	-1.77	-4.19	-3.52	-3.19	-1.84	-4.19	-3.52	-3.19
Δ loggdpt	-5.62	-4.19	-3.52	-3.19	-5.64	-4.19	-3.52	-3.19

Tablo 3'deki birim kök test sonuçlarına göre modele dahil edilen değişkenler düzeyde durağan olmadıklarından, birinci farkları alındıklarında durağan hale geldiğinden durağanlık düzeyleri I(1) olarak ele alınmıştır.

ARDL sınır testi yaklaşımı için değişkenlerin durağanlık dereceleri belirlendikten sonra modeldeki uygun gecikme sayısı, SC bilgi kriterine göre maksimum 8 gecikme verilerek belirlenmiştir. Tablo 4’de Pesaran Sınır Testi Eşbütünleşme Testi Sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: Eşbütünleşme Test Sonuçları

k	F-İstatistiği	Alt Sınır %5	Üst Sınır %5
2	9.12	3.79	4.85

Tablo 4’deki tahmin sonuçlarına göre, F istatistik değerinin, Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan üst sınır kritik değerinden daha büyük F istatistiği değerine sahip olduğundan, değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, değişkenler arasında uzun dönemli ve kısa ilişkileri belirlemek için ARDL modeli kurulabilir. Buradan yola çıkarak, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler tahmin edilebilecektir.

Modelde yer alan değişkenlere ait uygun gecikme değerlerinin bulunmasıyla elde edilen ARDL (1,3,4) uzun dönem katsayı sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: ARDL Modeli Tahmin Sonuçlarına Göre Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayılar	P Değeri
Δroa	5.40**	0.0557**
$\Delta \log gdp$	16.73*	0.02*
ccb	-0.45**	0.0668**
c	4.72	0.00

Not: * ve ** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 5’e göre; Türkiye’nin aktif karlılık oranı ve GSYH değişkenlerinin krediler üzerinde pozitif etkisi varken, döngüsel sermaye tamponun krediler üzerinde negatif bir etkisi bulunmaktadır.

Değişkenlere ait uzun dönemli ilişki tahmininden sonra, değişkenlere ait kısa dönemli ilişkiyi gösteren ARDL hata düzeltme modelinin tahmininden önce değişkenlere ait gecikme değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Modelde yer alan değişkenler için uygun gecikme değerlerinin bulunmasıyla, elde edilen hata düzeltme modeli tahmin sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6: Hata Düzeltme Modeli Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği	P değeri
Δroa	0.054985	3.026761	0.0062
$\Delta roa(-1)$	-0.053093	-2.835158	0.0096

$\Delta roa(-2)$	-0.051183	-2.791391	0.0106
$\Delta \log gdp$	0.050645	0.477295	0.6379
$\Delta \log gdp(-1)$	-0.162312	-1.416521	0.1706
$\Delta \log gdp(-2)$	-0.204345	-1.751743	0.0937
$\Delta \log gdp(-3)$	-0.369772	-3.129376	0.0049
ccb	0.011015	2.826668	0.0098
ECM(-1)	-0.038857	-3.438540	0.0023

Tablo 6’da yer alan hata düzeltme modeli (ECM), değişkenlerin kısa dönem dinamiklerini göstermektedir. -0,038 olarak tahmin edilen ECM katsayısı negatif fakat düşük bir değere sahiptir. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre aktif karlılık oranı, GSYH ve döngüsel sermaye tamponu değişkeni bir önceki dönemin dengeden uzak değerinin % 3,8’i ölçüsünde dengeye doğru bir düzeltme yapmış olacaktır.

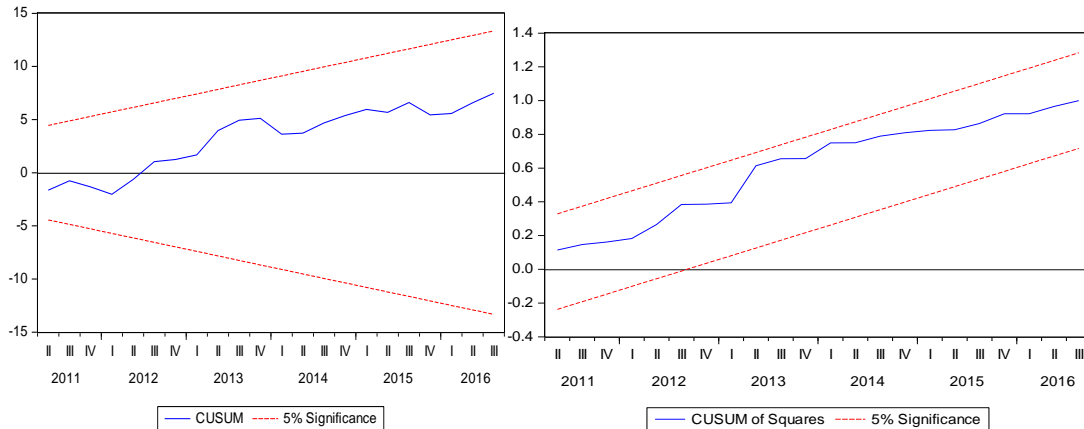
Çalışmada otokorelasyon, değişen varyans ve modelin istikrarlı olup olmadığına ilişkin testler yapılmıştır. Elde edilen test sonuçları Tablo 7 ve Şekil 4’de verilmiştir.

Tablo 7: Tanısal Test İstatistikleri

R^2	0.99	AIC	-5.31
Log likelihood	116.9	SIC	-4.62
Breusch-Godfrey LM Testi	1.76 (0.17)	ARCH Testi	0.24(0.90)
F istatistiği	595.50 (0.00)		

Elde edilen test sonuçlarına göre, Breusch-Godfrey LM testi sonucunda otokorelasyon olmadığı; ARCH testinde ise, değişen varyans sorununun oluşmadığına karar verilmiştir.

Şekil 4: CUSUM ve CUSUM of Squares Testi

Ayrıca CUSUM ve CUSUM of Squares testleri de modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

7. Sonuç

Son yıllarda finansal istikrara verilen önemin artması, finansal istikrarı koruyucu ve önleyici düzenlemeleri ön plana çıkarmaktadır. Basel III düzenlemeleri; bankaların ekonomik genişleme dönemlerinde kredi verme iştahının artması, buna karşılık ekonomik gelişmelerin olumsuz seyrettiği dönemlerde kredi arzını daraltmaları, reel sektöre kaynak aktarımını azaltarak ekonomik büyümenin daha da olumsuz etkilenmesine neden olmasının önüne geçmek adına, döngüsel sermaye tamponu uygulamasını hayata geçirmiştir. Bu yönüyle bakıldığında Basel III'ün getirdiği düzenlemelerle, kredileri politika tasarımında önemli bir değişken olarak ön plana çıkardığı görülmektedir. Bunun temel nedeni ise, kredilerin hızlı artışı kontrol altında tutulmadığı takdirde, ekonomik göstergeler ve bankacılık sektörü için risk unsuru taşımasıdır.

Bu bilgiler ışığında çalışmada 2006:01-2016:03 çeyrek dönemleri arasında döngüsel sermaye tamponunun krediler üzerine etkilerini incelemek için; istatistiksel (HP filtresi) ve ekonometrik yaklaşım özel sektöre açılan krediler/GSYH oranı ile bankacılık sektörü aktif karlılık oranı ve ekonomik büyüme(GSYH) arasındaki ilişki ARDL modeli ile tahmin edilmiştir. Gerçekleştirilen testler eşbütünlük ilişkisinin varlığını doğrularken, diğer taraftan ARDL yaklaşımına dayalı hata düzeltme modelinde hata düzeltme terimi negatif ve anlamlı iken, uyum hızı düşüktür.

Elde edilen tahmin sonuçlarına göre aktif karlılık oranı ve GSYH değişkenleri katsayıları beklenildiği gibi uzun dönemde anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Buna göre göre; aktif karlılık oranının krediler üzerindeki pozitif etkisi, bankaların sağlam ve sağlıklı koşullar altında karlılıkları artığında, kredilerini artırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. GSYH'nın pozitif etkisi ise, ekonominin genişleme dönemindeyken kredilerin artma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan döngüsel sermaye tamponu katsayısı beklenildiği gibi uzun dönemde negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç döngüsel sermaye tamponun kredi döngüsellikliğini azaltarak aşırı kredi büyümesini önlemekte belirgin bir etkisi olduğu göstermektedir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; Türkiye'de döngüsel sermaye tamponunun, aşırı kredi artışından kaynaklanan olası sistemik riski önlemek için makro ihtiyati politika araçlarından biri olarak kullanılabileceği ve bu politika aracının finansal istikrara katkı sağlaması beklenebilir.

Kaynakça

- Almunia M., Agustín S. B'en'etrix, Barry E., Kevin H. O'R., and Gisela R. (2010) . "From Great Depression to Great Credit Crisis: Similarities, Differences and Lessons". *Economic Policy* 25, pp. 219–265.
- Barisitz, S. (2003). "The Transformation of the Romanian Financial and Banking Sector". *Financial Stability Report*, 7, 88-797, https://www.oenb.at/dam/jcr:0af7df97-4ea3-4324-976d10b5e1514298/fsr7_transformationromania_tcm16-9508.pdf (Erişim tarihi:15.12.2017).
- Arslan Ö., M. B. Karan,(2009).Türkiye'de Tüketici Kredileri ve Tüketici Kredi Riskinin Değerlendirilmesi.72 Tasarım Ltd. Şti, Ankara.
- Bakker, B. B., ve Gulde, A. M. (2010). The Credit Boom in the EU New Member States: Bad Luck or Bad Policies?. *MF Working Paper No. 10/130*, pp. 1-45.
- BCBS (2010). "Countercyclical Capital Buffer Proposal" , <https://www.bis.org/publ/bcbs172.pdf> (Erişim Tarihi:14.10.2017).
- BDDK(2015). Döngüsel Sermaye Tamponu Uygulaması İle Bankalarca Yapılacak Kar Dağıtımına İlişkin Usul ve Esaslar, https://www.bddk.org.tr/WebSitei/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/147716602.pdf (Erişim Tarihi:09.06.2017)
- BNM (2013). *Financial Stability and Payment Systems Report*, http://www.bnm.gov.my/files/publication/fsps/en/2013/fs2013_book.pdf (Erişim Tarihi:14.10.2017).
- Demir, Y., ve Küçük Kaplan. İ. (2017). "Türk Bankacılık Sisteminde Önleyici, Kısıtlayıcı Ve Denetleyici Düzenlemelere Genel Bir Bakış". *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2) ss: 207-221.
- Demirezen, Ö. (2015). "Türkiye'de Kredilerin Özel Tüketim Harcamalarına Etkisi". *T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi* Ankara.
- Drehmann, M., Gambacorta, L. 2011. "The Effect of Countercyclical Capital Buffers on Bank Lending". *Applied Economics Letters* ISSN 1350–4851 print/ISSN 1466–4291
- Dell'Ariceia, G., D. Igan, L. Laeven, ve H. Tong (B. Bakker ve J. Vandenbussche ile) (2012). "Policies for Macroeconomic Stability: How to Deal with Credit Booms".*IMF Staff Discussion Note*, SDN/12/06.
- Dickey, D. and Fuller, W. A., (1981). "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root", *Econometrica*, Vol. 49, No: 4, pp. 1057-1072.

Dünya Bankası World Development Indicators; <https://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

FSB, IMF, BIS; (2011). “Macroprudential policy tools and frameworks”, Update to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 14 February. http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_1103.pdf (Erişim Tarihi 20.06.2017).

Gersl, A., ve Seidler, J. (2010). “Excessive credit growth as an indicator of financial (in) stability and its use in macroprudential policy”. Financial stability report, 2011, 112-122, https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_reports/fsr_2010-2011/fsr_2010-2011.pdf (Erişim Tarihi 21.09.2017).

Giese, J., Andersen, H., Bush, O., Castro, C., Farag, M., & Kapadia, S. (2014). The Credit-To-Gdp Gap And Complementary Indicators For Macroprudential Policy: Evidence From The Uk. *International Journal of Finance & Economics*, 19(1),pp. 25-47.

Huang, X. and Xiong, Q. (2015). “ Bank Capital Buffer Decisions Under Macroeconomic Fluctuations : Evidence for The Banking Industry of China ”. *International Review of Economics and Finance* (36), pp. 30 – 39

Hilbers, P., Otter-Robe, I., Pazarbasioglu, C., Johnsen, G. (2005). Assessing and Managing Rapid Credit Growth and the Role of Supervisory and Prudential Policies. IMF Working Paper WP/05/151, pp. 1-59.

Hume, Michael, and Andrew Sentance (2009). “The Global Credit Boom: Challenges for Macroeconomics and Policy”. External MPC Unit Discussion Paper No. 27, Bank of England, June.

İhan A. (2015). “Makro İhtiyati Politikaların Genel Çerçevesi”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(608), ss. 65-85.

Jordà, Ò., Schularick, M., ve Taylor, A. M. (2011). “Financial Crises, Credit Booms, and External Imbalances: 140 years of lessons”. *IMF Economic Review*, 59(2), pp. 340-378.

Kara, H., Küçük, H., Tiryaki, S. T., ve Yüksel, C. (2013). Türkiye için Makul Kredi Büyüme Oranı Ne Olmalı?. *TCMB Ekonomi Notları*, 3,ss. 1-14.

Mendoza, Enrique G. and Marco E. Terrones, 2008, “An Anatomy of Credit Booms: Evidence from Macro Aggregates and Micro Data,” NBER Working Paper No. 14049, pp. 1-59.

Örnek, İ.(2008). “Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63(2), ss. 199-207.

Pesaran, M.H., Shin Y. and Smith R.J., (2001), “Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships”, Journal of Applied Econometrics, Special Issue, 16,pp. 289-326.

Phillips, P. C. B. and Peron, P., (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, Biometrika, 75 (2), 336-346.

Pramono B., Hafidz J., Adamanti J., Muhajir H. M., Alim S. M. (2015). “The Impact of Countercyclical Capital Buffer Policy on Credit Growth in Indonesia”.Bank Indonesia Working Paper WP/4/2015, pp. 1-22.

Schularick, M. ve A. M. Taylor (2012). “Credit Booms Gone Bust: Monetary Policy, Leverage Cycles, and Financial Crises, 1870-2008”, American Economic Review 102(2), pp. 1029-1061.

Shin, H. S. (2013). “Adapting Macro Prudential Approaches to Emerging and Developing Economies”, Otaviano CANUTO and Swati R. GHOSH (Ed.), Dealing with the Challenges of Macro Financial Linkages in Emerging Markets, World Bank, Washington D.C., pp. 17-56

Taylor, J. B. (2009). The Financial Crisis and the Policy Responses: An empirical Analysis of what went wrong. National Bureau of Economic Research Working Paper No. 14631, pp. 1-32.

Togan, S.ve Berüment H. (2011).“Cari İşlemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler”. Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, 78, ss. 3-21.

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ÜCRET YÖNETİMİNE İLİŞKİN İŞ GÖREN ALGILAMALARI: MALATYA İLİ ALAN ÇALIŞMASI

Yeşim KUBAR¹

Ayşe YARDIMCI²

ÖZET

Küçük orta ve büyük ölçekli işletmeler (KOBİ), bölgesel ve yöresel kalkınmanın yanı sıra ekonomik gelişme, sosyal uyum ve istihdama katkıda buldukları için ekonominin önemli bir sektörünü oluşturmaktadırlar. Dinamik bir yapıya ve esnek karar alma mekanizmasına sahip olan KOBİ'ler, bu özellikleriyle istihdam yaratma potansiyelini en iyi değerlendirebilecek işletmeler olarak tanımlanmaktadır. İstihdamla ilgili tatmin edici bir yönetim için ön koşul, tatmin edici seviyede ödeme yönetimidir. Dünya ekonomisi yeni bir değişim trendine girmiş bulunmaktadır. Ekonomik, teknik ve sosyal alanlarda yaşanan değişimin nedenleri arasında büyük teknolojik yenilikler ve ekonomilerin yeniden yapılanması yatmaktadır. İşletmelerin, yaşanan bu hızlı değişime uyum sağlayabilmeleri için insan kaynakları yönetimine önem vermeleri gerekmektedir. İşletmeler açısından, nitelikli insan kaynaklarının temini, işletmede uygun işlerde istihdam edilmeleri ve işletmeye bağlılıklarının fonksiyonel olarak sağlanması, insan kaynakları yönetimini gerekli kılmaktadır. İnsan kaynakları yönetiminin en önemli konularından birisi firmalarda çalışanların performanslarını ve motivasyonlarını arttırmak amacıyla performans ile ücret arasında ilişki kurma eğilimidir. Çalışmanın amacı; KOBİ olarak tanımlanan kamu, katılım ve özel bankalarda uygulanan ücret sistemlerinin banka çalışanlarına etkileri ile birlikte çalıştıkları ortamdan memnun olup olmadıkları ve demografik faktörlerin etkisini ölçmeye yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Etkin Ücret Yönetimi, Ücret sistemleri, KOBİ, Bankalar.

Personnel Applications Regarding Wage Management In Banking Sector: Field Study Of The Province Malatya

ABSTRACT

Since Small and medium sized enterprises (SMSEs) make contribution to regional and local development as well as economic development, social adaptation, and employment, they constitute an important sector of economy. SMSEs having a dynamic structure and flexible mechanism of making decision are defined with these features of them as enterprises, which can best evaluate potential of creating employment. Precondition for a satisfying management related to employment is "paying management" at satisfying level. World economy has entered a new trend of change. Among the causes of change experienced in the economic, technological, and social areas, there are great technological innovations, and reorganization of economies. For enterprises to be able to adapt to this rapid change experienced, it is necessary for them to care about human rights management. From the aspect of enterprises, the supply of qualified human resources, employing them in the appropriate place in enterprise, and functionally providing their commitment to enterprise

¹ Fırat üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Yrd. Doç. Dr., ykubar@firat.edu.tr.

² Fırat üniversitesi, İİBF, Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Öğrenci.

make it necessary human resources management. One of the most important subjects of human resource management is the tendency to make relationship between performance and wage, in order to increase the performances and motivations of those working in the firms. The aim of the study is toward measuring the effects of wage systems applied in the public, private and participation banks, defined as SMSE, on bank personnel as well as whether or not they are satisfied with the environment, where they work, and the effects of demographic factors

Keywords: Wage, Effective Wage Systems, SMSE, Banks.

GİRİŞ

Günümüzde hizmet sektörü, ekonominin gelişme süreci içinde giderek artan bir önem kazanmaktadır. Örgütlü yaşamın geliştirilerek sürdürülebilmesi, karmaşık ve yoğun kentsel yaşamın kolaylaştırılması ve daha düzenli bir duruma getirilmesi ve nihayet ekonomik yaşamın sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi, sektörünün sağlayacağı hizmetlere büyük ölçüde bağımlıdır. Hizmet sektöründe insan varlığı kesin ve kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu açıdan hizmet yönetimi bir ilişki yönetimi anlamı taşımaktadır. Bununla birlikte, hizmet işletmelerinde çalışanlar, imalat işletmelerindeki iş görenlerden farklı olarak, kolayca denetlemezler, insanları etkileyebilmeleri gerekir, büyük ölçüde kişisel kararlar alırlar ve müşteri ile direkt etkileşim içindedirler. Buna göre, emek ve ilişki yoğun özellikler taşıyan hizmet işletmelerinde, kalitenin ve performansın insana bağımlı olduğu görülmektedir (Ölçer, 2005:4).

Bankacılık sektörü ülke ekonomisinde olduğu gibi birçok alanda önemli bir yer teşkil etmekte ve sektördeki başarı ve gelişmeler bu alanları doğrudan etkilemektedir (Ünsal ve Duman, 2005:1). Bankalar genel olarak; ticari işletmelerin finansmanı, temel finansal hizmetlerin sunumu ve ödeme sistemlerine ulaşım gibi pek çok görevi yerine getirmektedir (Bakan vd., 2012: 6). Son zamanlarda meydana gelen banka karlarındaki artış sebebinin, banka çalışanlarına ödenen ücret sisteminin etkin olarak uygulanmasından kaynaklandığı görülmüştür. Yoğun rekabetin yaşandığı ortamda dahi yapılan bu çalışmalar finans sektörünü başarıya ulaştırmada etken olmuştur (Okka, 2008:114).

Ücret, bir yandan işletmede üretkenlik ve verimi arttıran bir araç rolü oynadığı gibi, diğer yandan da iş göreni işletmeye bağlayan ekonomik motivasyon aracıdır. Bir bakıma ücret, iş görenin işletmeye giriş nedeni olduğu gibi aynı zamanda onun işletmede sürekli çalışma nedenini de oluşturmaktadır. Hatta iş görene yüksek ücret ödendiğinde bulunduğu grup veya toplum içinde sosyal statüsü yükselmekte ve saygınlık kazanmaktadır (Ergül, 2006:94).

Ücret sistemleri, iş görene ücretin nasıl ödeneceğini belirleyen kural ve düzeni ifade etmektedir. Ücret sistemlerinin diğer bir özelliği de ücret düzeyi ve ücret yapısı ile olan bütünleyici nitelikleridir. Ücret yapısı; iş görene ödenecek ücretin, işin ve iş

görenin özelliklerine göre diğer iş ve iş görenlerle karşılaştırma yapılarak belirlenmesini sağlayarak ücret adaletini, iş gören tatminini hedef alır. Bu aşamada yönetici diğer işletmeler tarafından genel kabul görmüş ve uygulamakta oldukları yöntemlerin neler olduğunu araştırmalıdır. İş değerlemesi, işletme içinde yapılan her işi bir diğerine kıyaslayarak zorluk sırasına dizme işlevidir. Böylece hangi işe diğerinden daha çok ödeme yapılması gerektiğine karar verilmektedir. İş değerlendirme aşaması tamamlandıktan sonra işlere ne kadar ücret verilmesi gerektiği kararlaştırılmakta, bu işlem piyasa ücret araştırmaları ile yapılmakta, işler önce gruplandırılarak sonra ücreti etkileyen toplumsal ve piyasa etmenleri göz önüne alınarak ücretler hesaplanmaktadır. Banka çalışanı için önemli moral ve motivasyon kaynağı olan ücret yöntemleri konusuna gerekli özen ve dikkatin gösterilmesi gerekmektedir.

Çalışmada amaçlanan, yoğun çalışma temposu içinde olan bankacılık sektöründe çalışanların bankalarda uygulanan ücret sistemleri hakkında düşüncelerini öğrenmek ve demografik faktörlerin etkilerini ölçmektir.

2. KOBİ'lerin Tarihi

KOBİ'ler içerisinde küçük ve orta ölçekli işletmeler, Türkiye de oldukça eski bir geçmişe sahiptir (Bulmuş vd., 1990: 17). KOBİ'lerin tarihsel gelişimi, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir (Savaşır, 1999: 3–9):

Türkiye’de KOBİ'lerin tarihi gelişimi 13. yüzyıla kadar dayanmaktadır. 13. yüzyılda Şeyh Mahmut Ahi Evran tarafından kurulan “Ahilik Sistemi” bir taraftan esnafın mesleki eğitim, sosyal güvenlik gibi hizmetlerini yerine getirirken; diğer taraftan esnafı sağlam duygularla birbirine bağlayan mesleki ve insani ahlak kurallarına dayanan manevi bir birliği temsil etmekteydi, zamanla meydana gelen değişiklikler neticesinde bu birlik, yerini “Lonca Sistemi”ne bırakmıştır. Her iş kolunda kurulmuş birlik manasına gelen "Lonca", günümüzdeki üretim kooperatiflerine benzer bir yapıya sahipti ve en önemli fonksiyonu, malın kalitesini yüksek tutmak ve standart üretimi gerçekleştirmektir. Ayrıca usta işçinin yetişmesi, iş ve ticaret ahlakının korunması, işçinin elinden tutulması, belirli zamanda bağımsız sermaye sahibi olması, elde edilen malın müşterinin eline en kısa yoldan geçmesi, malın değerlendirilmesi, değerini koruması loncaların gördüğü işlerdendi. Loncalar, esnafı ve sanat sahiplerini sıkı bir disiplin içinde tutan kuruluşlardı (KOSGEB, 2003:3).

Batı’da Birinci Sanayi Devrimi’ne kadar Osmanlı Devleti dokuma, dericilik ve el sanatlarında dünyada söz sahibi iken; diğer yandan ürün standartlarını ilk uygulayan ülke durumuna da ulaşmış bulunmaktaydı (Olalı vd., 1993; 36, Aktaran Savaşır, 1999; 3). Buhar gücünün keşfi ve buhar makinelerinin Batı sanayinde kullanılmaya başlanması, Avrupa’da seri üretim ve teknolojik değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla ticaret merkezleri Avrupa’ya kaymıştır. Avrupa’da bu gelişmeler meydana gelirken; Osmanlı İmparatorluğu’nun el sanatları ve küçük sanayide yaşadığı parlak dönem loncaların bozulması, dış ticaretin zayıflaması,

kapitülasyonlar ve ülkede hızlı bir mali kriz yaşanmasıyla sona ermiştir, Türk esnaf ve sanatkârları vergi yükü altında ezilmeye başlamıştır (Vıdır, 2007:17-18).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, gelişmiş bir sanayiye ve çok sayıda işletmeye dayalı bir ekonomik yapıyı miras olarak devralmamıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra Batı'da gerçekleştirilen ve bu ülkelerle aramızdaki farkı hızlı bir şekilde artıran ekonomik gelişme ve kalkınma süreci, çeşitli nedenlerle Osmanlı döneminde yeterli düzeyde yakalanamamıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yeterli sermayeye, bilgi ve teşebbüs ruhuna sahip olunamamasından dolayı, ekonomide devletin öncülüğüne gereksinim duyulmuş; devlet, mal ve hizmetlerin üretimini kendisi üstlenmiştir. Dönemde de ülke ekonomisinde yeterli sayıda ve kalitede girişimci yetiştirmek amacıyla gayretler devam etmiştir (Aykaç, 2008:134). Devlet bir yandan özel sektörü ve girişimciliği teşvik ederken, bir yandan da mevcut boşluğu doldurmak üzere kamu iktisadi teşekkülleri (KİT) oluşturarak bizzat ekonomide rol almaya başlamıştır. Döneme hakim olan düşünce, Cumhuriyet kurulmadan dokuz ay önce gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'ne de hakim olmuştur. Kongre'nin öne çıkarttığı temel ilkelerden bir tanesi, Türk insanının girişimci yönünün geliştirilmesi amacıyla gerekenlerin yapılması olmuştur (Tokol, 2005:26-30).

Türkiye'de tarihi 13. yüzyılda kurulan Ahilik sistemine kadar uzanan KOBİ'ler, 1950'li yıllara kadar tüketicinin taleplerine anca cevap verebilen durağan bir yapıya sahipken, 1980'lerden sonra özellikle Avrupa Birliği çalışmalarıyla birlikte önemleri artmaya başlamıştır (Öztürk, 2007:4).

3. KOBİ'lerde Ücret Sistemleri

Ücret konusu, ekonomik ve sosyal yaşamda çeşitli etkileri olan çok yönlü bir konudur. Bir taraftan emeği karşılığında çalışan insanların gelirini ve yaşam düzeylerini tayin edici bir unsur iken; diğer taraftan gerek endüstrinin gelişmesine etki eden önemli bir maliyet ögesi, gerekse de milli gelirin çeşitli gelir grupları arasındaki dağılım tarzını, o toplumdaki sosyal adaletin ortaya çıkma oranını gösteren bir gösterge olarak çok yönlü önem arz etmektedir (Şahin, 2010:138).

Ücret sistemleri, hem ücretlerin ödenme tarzına, hem ücret düzeyine ve hem de emek verimliliğine etkide bulunması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, her işletmenin kendi bünyesine uygun ücret sistemini uygulaması gerekmektedir. Ücret sistemleri, çalışana emeğinin karşılığı olan ücretin ne miktarda ve hangi kriterlere göre ödeneceğini belirleyen kurallar bütünüdür. Ücretin hesaplanma ve ödenme biçimlerindeki farklılıklar çeşitli ücret sistemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şahin, 2010:145). Şirketler ücretlendirme sistemlerini pek çok amacı gerçekleştirmek; kabiliyetli personeli şirkete çekmek, personeli motive etmek ve personele pazardaki diğer şirketlerin verebileceğinden daha fazla ücret ve yarar sağlayarak onları elde tutmak için yararlanmaktadır (Raymond, 1999:318).

Ücret sistemleri çeşitli şekillerde gruplandırılmaktadır (Savaş, 2007:9).

Ana-baz ücret sistemleri; Zamana göre ücret, Parça başına ücret, Götürü ücret.

Ana- baz ücret sistemleri, diğer bütün sistemlerin hemen hemen esasını/ temelini oluşturmaktadır.

Özendirici (Teşvik edici) primli ücret sistemleri; Halsey sistemi, Rowan sistemi, Taylor sistemi, Emerson sistemi, Gantt sistemi, Bedeaux sistemi.

Bu ikinci grubu oluşturan ücret sistemleri işçinin verimliliğini özendirme amacını gütmektedir. Bu ücret sistemleri çeşitli ülkelerdeki birçok sanayi kollarında uygulanmaktadır. Ayrıca bu iki büyük gruptan başka, “İşçilerin Kardan Pay Alması Sistemi” de eklenmektedir (Ergül, 2006: 97).

3.1. Ücretle İlgili Kavramlar

Klasik ekonomik görüş, ücretin serbest ekonomi ve rekabet koşulları içinde ve fiyat kuramı ilkeleri doğrultusunda oluşabileceği savunmaktadır. Günümüzde ise sosyal siyaset ve işletme ekonomisi, ücret kavramına daha farklı yaklaşmaktadır. Geçmiş birikimlerin doğal sonucu olarak daha da açıklığa kavuşan ücretin anlamı içinde bir maliyet ögesinden bahsedilmiştir. Bu maliyet kavramı, insan kavramı ile bağlantılı olarak ve toplumların ekonomik, sosyal, kültürel düzeyleri ile orantılı biçimde değişmektedir (Ataay, 2000:251). Ücret kavramı; farklı bilim dalları, ilgili kişilere ve alanlarına göre farklı şekillerde değerlendirilebilir. Ekonomik açıdan ücret, bedensel veya zihinsel emeğe üretim faaliyetleri karşılığında ödenen bedel (Bayraktaroğlu, 2003:152). iken; hukuksal açıdan, “bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutar”dır (4857 Sayılı İş Kanunu m.32). İşletmeler ve işverenler için ücret, maliyetleri etkileyen bir unsur olarak ön plana çıkarken; çalışanlar açısından ise, kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşamlarını devam ettirmelerini sağlamanın yanında, işletme içerisinde statü ve saygınlık kazandıran bir etkidir (Flippo, 1984:281).

Ücret Haddi, emeğin, belirli bir zaman veya üretim birimi başına elde ettiği para miktarıdır. Saat başına veya birim ürün başına şu kadar ücret gibi. Ücret haddi, muayyen bir zaman içerisinde veya muayyen üretim birimi başına ödenen ücreti gösterir (Savaş, 2007:4).

Ücret Geliri, prensip olarak iş müddeti ile ücret haddinin çarpımına eşittir. İşveren yönünden üretim birimi başına işçilik maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınan ücret gelirdir. Ücret geliri genellikle gündelik ücret geliri, haftalık ücret geliri, aylık ücret geliri ve hatta yıllık ücret geliri olarak dikkate alınır. Ücret gelirine tesir eden daha başka unsurlarda vardır. Bunlar (Zaim, 1997:202): Fazla mesai ücreti, Çalışılmayan zamanlar için ücret ödenmesi, Yıllık çalışma günleri toplamının ücret gelirine tesiri, İkramiyeler, Primler, Sosyal yardımlar, Yüzde ve bahşiş gibi miktarı önceden bilinmeyen ücret gelirleri olarak ifade edilmektedir.

Maaş, memurların hizmetleri karşılığında elde ettikleri gelirdir (Benligiray, 2003:2).

Ücret Düzeyi, bir işletmede çalışanlara ödenen ücretlerin oluşturduğu genel ortalamadır (Benligiray, 2003:5).

Ücret Yapısı, işletmelerde verimlilik, kalite ve iş doyumunu artıran, adaletli bir ücret yapısının kurulması, ücret yönetimi sürecinin en önemli konularından birisidir. Adaletli bir ücret yapısı, işletmedeki bütün çalışanlara, yaptığı işin değerine göre ücret ödenmesini sağlayan bir ücret düzenidir. Böylece, eşit işe eşit ücret ilkesi uygulanmış olur (Özgen vd., 2002:269).

Ücret Sistemleri, ücretlerin hesaplanma ve ödeme biçimlerindeki farklılıklar çeşitli ücret sistemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yüksel, 1998:202). Ücretin hesaplanması ve ödeniş tarzı olarak ifade edilmektedir (Tekin, 2003:137).

Ücret Hakkı, tarafların serbest iradesiyle meydana getirdikleri iş sözleşmesinden doğan ücrete ilişkin haklar olup, unsurları arasında fazla çalışma, hafta ve yıllık genel tatil izin ücretleri sayılabilmektedir (Tekin, 2003:137).

4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir ülkede ücretleri belirleyen etkenlerin başında, yapılan işin niteliği gelmektedir. Yüksek ücretler, yüksek nitelikli işlerin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile bir ülkede ücret hadlerinin farklılığı o ülkenin endüstrileşme oranını da yansıtabilmekte en düşük ücret alan çalışanla, en yüksek ücret alan arasındaki farkın büyüklüğü de ülkedeki sosyal adalet sisteminin durumunu anlamak açısından bir gösterge teşkil etmektedir. İşletmelerin varlığını sürdürebilmeleri, üretim faktörlerini etkin bir biçimde kullanarak, üretim maliyetlerinin minimize edilmesine, bütün bunların yapılabilmesi adil bir ücret sisteminin uygulanmasına bağlıdır. Küçük ve Orta Ölçekli işletmeler’ de bu sistemlerin nasıl uygulandığını bilmek onları günümüzün acımasız rekabet ortamında daha kalıcı kılacaktır.

Bu doğrultuda çalışmamızda bankalarda uygulanan ücret sistemlerinin ve etkin bir ücret sistemlerinin ilişkin çalışanların demografik özelliklerine göre fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte temel amacı destekleyen, çalışanların cinsiyete ve medeni duruma göre aldıkları ücret hakkındaki düşünceleri, işyerinde uygulanan ücretlerin adil olup olmadığı, hak edilen ücretin alınıp alınmadığı, almış oldukları ücretin sektörde verilen en yüksek ücret olduğu, fazla çalışma hakkındaki düşünceleri, çalışanların başarılarına göre ödüllendirme hakkındaki düşünceleri, özel günlerde verilen aynı ya da nakdi yardım hakkındaki düşünceleri, işletmede verilen ücret nedeniyle işten ayrılma düşünceleri ile; etkin bir ücret sistemlerinin çalışanlar üzerindeki etkisi ve işletmeye sağlayacağı katkısı da diğer amaçlar arasındadır.

4.1. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma Malatya’ da KOBİ niteliğindeki bankaların merkez şubelerinde çalışanların sistemlerinin konusunda düşüncelerini ölçmeye yöneliktir. Çalışma 10 kamu bankası,

4 katılım bankası ve 8 özel sermayeli mevduat bankasının merkez şubelerinde yapılmıştır. Çalışmanın sadece yerli bankalara uygulanmış olması bir sınırlılıktır. Örneklem grubu üzerinde uygulanan anketlerin geri dönüşümünden sonra yapılan kontrollerde eksik ya da hatalı kodlamalardan dolayı bazı anket formları değerlendirme dışı bırakılmış ve toplam 123 anket formu değerlendirilmeye alınmıştır.

Araştırma Malatya ilinde merkez şubede çalışan personel ile gerçekleştirilmiş ve anketlerin doldurulması sağlanmıştır. Söz konusu bankalar da, anketin uygulanması konusunda onay alındıktan sonra anket çalışanlara dağıtılmış ve çalışanların müsait olduğu zamanlarda anketi doldurmaları istenmiştir. Anket uygulamasına sıcak bakılmadığı genel yargısından dolayı çalışanlara elde edilen bilgilerin bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı, anketlere çalışanların ve banka isimlerinin yazılmayacağı anket üzerinde açıkça ifade edilmiş ve bu konuda gerekli hassasiyet gösterilmiştir.

4.2. Anket Uygulaması

Anket formu 3 kısım ve 27 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümdeki 14 soru, işyerini ve çalışanları tanımaya yöneliktir. İkinci bölümde, çalışanların bankalarda uygulanan ücret sistemlerinin hakkındaki düşünceleri ve üçüncü bölümde, etkin bir ücret yönetiminin uygulanması durumunda bunun çalışanlar üzerindeki ve işletmeye olan etkileri üzerinde durulmuştur. İkinci ve üçüncü bölüme yönelik sorular likert ölçeğinde değerlendirilmiştir. 1 “Hiç Katılmıyorum”, 2 “Katılmıyorum”, 3“ Kararsızım”, 4 “Katılıyorum”, 5 “Tamamen Katılıyorum” şeklinde kodlanmıştır.

4.3. Veri Girişi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Bu tür araştırmalar için genellikle “5-li ya da 7-li likert tipi” soruların (ifadelerin) yer aldığı tutum ölçekleri geliştirilmektedir. Güvenilirliği ve geçerliliği birçok çalışmada test edilmiş bu ölçeklere daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa literatüründe rastlanılmaktadır (İlter, 2008:146). Çalışmada 5-’li likert ölçeği kullanılmış, anketin uygulaması sonucunda elde edilen veriler SPSS 22 (Statistical Packages For The Social Sciences) paket programında değerlendirilmiştir. Veriler tanımlayıcı ve çıkarımsal olarak değerlendirilmiş ve frekans analizi kullanılarak Malatya ili merkez banka şubelerinde ücret sistemlerinin ile ilgili sonuçlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

5. Bulgular ve Değerlendirme

Çalışma hayatında KOBİ’lerde banka çalışanlarının ücret sistemlerinin konusundaki düşünceleri ve uygulanması gereken ücret sistemlerini ortaya koymak için yürütülen bu çalışmada elde edilen veriler, tanımlayıcı istatistik, bağımsız örneklem T Testi ve Anova Testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Tabl-1 anket uygulanan banka personeline yönelik demografik özellikleri yansıtmaktadır. N ifadesi kişi sayısını belirtmektedir.

Tablo-1: Çalışanlara Yönelik Demografik Özellikler

Yeşim KUBAR/Ayşe YARDIMCI

Demografik Özellik	Gruplar	N	Yüzde %	Demografik Özellik	Gruplar	N	Yüzde %	
Cinsiyet	Kadın	56	45,5	Çalıştığınız Birim	Operasyon	62	51.2	
	Erkek	67	54,5		Pazarlama	30	24.4	
Yaş	21-28	29	23,6		Bireysel Krediler	12	9,8	
	29-35	58	47,2		Ticari Krediler	6	4,9	
	36-42	22	17,9		KOBİ	7	5,7	
	43-49	11	8,9		Müdür	3	2,4	
	50-55	3	2,4		Banko Görevlisi	2	.8	
	56 ve üzeri				İşgören	47	38.2	
Medeni Durumunuz	Evli	90	73,2		Ünvan	Alt Kademe Yöneticisi	29	23,6
	Bekar	33	26,8			Orta Kademe Yöneticisi	42	34,1
Eğitim Düzeyiniz	İlköğretim			Üst Kademe Yöneticisi		5	4,1	
	Lise	12	9,8	Mesleki Hizmet Süresi	1 yıldan az	5	4,1	
	Önlisans	9	7,3		1-5 yıl	48	39,0	
	Lisans	79	64,2		6-10 yıl	40	32,5	
	Yüksek Lisans	21	17,1		11-20 yıl	24	19,5	
	Doktora	2	1,6		21-25 yıl	3	2,4	
	Diğer				25 yıl ve üzeri	3	2,4	
Çalıştığınız Kurum	Kamu Bankası	49	39,8		Bankanızda uygulanan Ücret Sistemleri	Kıdeme dayalı	5	4,1
	Özel Banka	46	37,4	Performansa dayalı		48	39,0	
	Katılım Bankası	28	22,8	Beceriye dayalı		40	32,5	
Şu anda kaçınıcı işyeriniz	1	38	30,9	Ekip temelli		24	19,5	
	2	44	35,8	Piyasada geçerli olan		3	2,4	
	3	27	22,0	Diğer		3	2,4	
	4 ve üstü	14	11,4	Aylık geliriniz		900-1999	29	23,6
Çalışma sebebiniz	Ekonomik ve zorunlu nedenler	68	55,3		2000-3999	71	57,7	
	Sevdiğim için	47	38,2		4000-5999	18	14,6	
	Diğer	8	6,5		6000-7999	1	.8	
Uzun vadede mesleki plan	Emeklilik	17	13,8		8000 ve üzeri	4	3,3	
	Kariyer	53	43,1	İşyerinden ayrılma sebebiniz ne olurdu	Ücret	19	15,4	
	Kurum değiştirme	8	6,5		İş tatminsizliği	14	11,4	
	İstifa	5	4,1		Çalışma saatleri	11	8,9	
	Göreve devam	22	17,9		İş yoğunluğu	25	20,3	
	Meslek değişimi	18	14,6		Bırakmazdım	54	43,9	

Çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan tanımlayıcı istatistik sonuçlarına göre, araştırmaya katılan çalışanların çoğunluğu (%54,5) erkeklerden oluşmaktadır. Banka çalışanlarının büyük çoğunluğunun (%73,2) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığına baktığımızda %47,2 gibi büyük bir oranın 29-35 yaş aralığında olduğu, eğitim düzeylerine göre dağılımına baktığımızda % 64,2'sinin lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. %51,2 si operasyon biriminde

görevli çalışan olduğu ve %39.0 1-5 yıl arasında iş tecrübesine sahip oldukları görülmektedir.

5.1. Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik analizi; daha önceden belirlenmiş bir ölçek türüne göre hazırlanmış ankete verilen yanıtların tutarlılığını ölçmektedir. Ölçek türü olarak ordinal veya aralıklı olabilir. Nominal ölçek bu analizde kullanılamaz. Örneğin; cinsiyet, meslek tarzı soruların cevapları üzerine güvenilirlik analizi uygulanamaz. Likert ölçeği gibi hiç katılmıyorum(1)-tamamen katılıyorum(5) tarzı sıralanabilir yanıtlar için güvenilirlik analizi uygulanabilir.

Bu analiz, soruların birbirleri ile yakınlıklarının derecesini ortaya koymak için yapılmaktadır. Bu analizi yaparken bizim için önemli noktalardan birisi Cronbach's Alpha değeridir. Bu değer;

- $0.00 < a < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil
- $0.40 < a < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirlikte
- $0.60 < a < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir
- $0.80 < a < 1.00$ ise ölçek yüksek güvenilirlikte olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada anketin likert ölçeği sorularına güvenilirlik analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-2 de verilmiştir.

Tablo-2: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha Degeri	N
,855	11

Tablo-2 incelendiğinde 11 değişken üzerinden güvenilirlik analizini yaptığımızda; Cronbach's Alpha değerinin 0.855 çıktığını görülmektedir. Verilere ait Güvenilirlik Analizi sonuçları yukarıda ifade edilen değerlerden $0.80 < a < 1.00$ arasında yer aldığı için ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu söyleyebiliriz.

5.2. T Testi ve ANOVA Testi Analiz Sonuçları

Ücret ve ücret sistemleri nitelikli personel bulmada, performans ile verimliliklerin artırılmasında (Öge, 2002:115) kişilerin işte kalmalarının sağlanmasında ve başarılı olmalarında etkili bir stratejik işlev görmektedir (Demir, 2010:1). Çalışanlar açısından önemli bir özendirme aracı olan ve toplum içinde sosyal itibar sağlamaya destek veren ücret ve ücret sistemlerine yönetiminin duyarlı olması gerekmektedir (Öge, 2002:115). Bundan dolayı yöneticiler işletme içinde adil bir ücret yönetimini sağlamalıdır (Ünsar, 2009: 50). Tutarlı bir ücret sistemlerinin, işletme içerisinde şu amaçları yerine getirmektedir (Geylan; 1992:233; Benligiray, 2003:17): Nitelikli personeli işletmeye çekme, ödemede eşitlik sağlama, beklenen davranışı ödüllendirme, kariyer ilerlemesini kolaylaştırma, iş gücü devir hızını düşürme, ödemelerden kesintileri

azaltma, maliyetleri kontrol altında tutma, yasal yükümlülükler uyma (Göksu ve Öz,2008:422-423; Bayraktaroğlu, 2003:156-159). Ücret sistemlerinin istenilen amaçlara hizmet ederken belli ilkelere dayandırılmaktadır. Bu ilkeler: eşit işe eşit ücret, dengeli ücret, terfi ile orantılı ücret, bütünlük, piyasa ücretleriyle karşılaştırma, açık ücret, objektiflik, esneklik şeklinde ifade edilmektedir (Bayraktaroğlu, 2003:156-159).

Çalışmamızda, yukarıda yer alan ilkeler ve amaçlar doğrultusunda bilimsel araştırmalar incelenmiş ve anket soruları bankalarda uygulanan ücrete yönelik ve etkin ücret yönetimine uygun olarak hazırlanmış, banka çalışanlarının bu konu hakkında düşünceleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 14 demografik değişken kullanılarak ücrete yönelik 7 soru ile etkin ücret yönetimine yönelik 4 soru hipotezlerle sınanmıştır.

5.2.1. T Testi Analiz Sonuçları

Bağımsız iki örneklem T testi, iki örneklem grubu arasında ortalamalar açısından fark olup olmadığını araştırmak amacıyla kullanılmaktadır. İki grubun üyeleri birbirinden farklıdır. Gruplar arasında aynı özelliğe sahip üye bulunmaması gerekmektedir. Örneğin kadın-erkek, evli-bekar arasındaki farklılığa bakmak için bağımsız iki örnek t testi kullanılır. T testi, bir gruptaki ortalamanın diğer gruptaki ortalamadan önemli derecede farklı olup olmadığını belirler. T testi için alternatif hipotezi aşağıdaki gibidir:

H1a: Bankalarda uygulanan ücret sistemlerinin çalışanlarının cinsiyet bağımsız değişken grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1b: Bankalarda uygulanan ücret sistemlerinin çalışanların medeni durum değişken grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2a: Bankalarda etkin bir ücret sistemlerinin uygulanması konusunda çalışanların cinsiyet bağımsız değişken grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2b: Bankalarda etkin bir ücret sistemlerinin uygulanması konusunda çalışanlarının medeni durum bağımsız değişken grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Çalışmada; ücret sistemlerine yönelik likert ölçekli sorular 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm banka çalışanlarının ücret ile ilgili düşüncelerini ölçen 7 sorudan oluşmaktadır. İkinci kısım, etkin ücret yönetiminin bankaya sağlayacağı yararları ölçmeye yönelik 4 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular tek tek ve ortalamaları alınarak t testi için cinsiyet ve medeni durumuna göre karşılaştırılmış aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo-3: alınan ortalamaların kısaltmalarının neyi ifade ettiğini göstermektedir.

Tablo-3: Ortalaması Alınan Değişkenler

Kısaltmalar	Kısaltmalar
-------------	-------------

Ücretort: ankette alınan ücretle ilgili düşüncelerin sorulduğu soruların ortalamasını ifade etmektedir.	Etkinort: etkin ücret yönetiminin işyerine sağladığı yararlaraya yönelik soruların ortalamasını ifade etmektedir.
---	---

Ölçeklerin ortalamaları, çalışmada uygulayacağımız testleri yaparken soruların genel ortalamalarını alarak diğer sorularla karşılaştırma yapmamızı sağlamaktadır. Tablo-4 de cinsiyet ile ücret ilişkisi T testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo-4. Cinsiyet ile Ücret ilişkisi T Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	N	X(mean)	T testi sonuçları	
				t	P
Ücret ortalaması	Kadın	56	2.4745	-1.684	,095
	Erkek	67	2.7569	-1.686	,094
Çalışanlar hak ettiği ücreti almaktadır	Kadın	56	2,4286	-1,444	,151
	Erkek	67	2,7612	-1,430	,156
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	Kadın	56	2,3214	-2,145	,034
	Erkek	67	2,7761	-2,157	,033
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	Kadın	56	2,3214	-1,709	,090
	Erkek	67	2,6716	-1,726	,087
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	Kadın	56	2,3750	-,510	,611
	Erkek	67	2,4925	-,511	,610
Çalışan başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	Kadın	56	2,7857	-,902	,369
	Erkek	67	2,9851	-,904	,368
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	Kadın	56	2,1786	-1,871	,064
	Erkek	67	2,6269	-1,884	,062
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	Kadın	56	2,9107	-,328	,743
	Erkek	67	2,9851	-,326	,745

Cinsiyet grupları ile ücretort sorular arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem T testi ile belirlenmiştir. Tablo 4'te ücretort için P değeri, kadın için 0,095, erkek için 0,094 olduğu görülmektedir. Değerler 0,05 değerinden büyük olduğu için cinsiyet ile ücretort arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tek tek sorulara bakıldığında 'iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır' ifadesinde p değerlerinin kadın ve erkek için 0,05'ten küçük olduğu bu nedenle aralarında anlamlı bir farklılık olduğu, diğer ifadelerde p değeri 0,05'ten büyük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır ifadesi için H1 hipotezi kabul edilirken, diğer ifadeler için reddedilmektedir. Tablo-4'te likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında 2 ve 3 arasında değerler aldığı için cinsiyet farkı olmadan kararsız kaldıkları görülmektedir. Tablo-5 de Medeni Durum ile Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları yer almaktadır.

Tablo-5. Medeni Durum ile Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları

Bağımlı değişken		N	X(mean)	T testi sonuçları
------------------	--	---	---------	-------------------

Yeşim KUBAR/Ayşe YARDIMCI

	Bağımsız değişken			t	p
Ücret ortalaması	Evli	90	2,5937	-.679	,498
	Bekar	33	2,7229	-.668	,507
Çalışanlar hak ettiği ücreti almaktadır	evli	90	2,6222	,178	,859
	bekar	33	2,5758	,179	,859
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	evli	90	2,5556	-,208	,836
	bekar	33	2,6061	-,220	,826
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	evli	90	2,4444	-1,089	,278
	bekar	33	2,6970	-1,094	,279
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	evli	90	2,2889	-2,202	,030
	bekar	33	2,8485	-2,118	,039
Çalışan başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	evli	90	2,8667	-,414	,680
	bekar	33	2,9697	-,391	,698
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	evli	90	2,5000	1,059	,292
	bekar	33	2,2121	1,045	,301
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	evli	90	2,8778	-1,079	,283
	bekar	33	3,1515	-,981	,332

Medeni durum bağımsız değişkeni ile ücretort bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı yapılan T testi ile belirlenmiştir. Tablo-5'te ücretort için p değeri evli için ,498, bekar için ,507 olduğu görülmektedir. Değerler 0,05 ten büyük olduğu için medeni durum ile ücretort arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tek tek sorulara bakıldığında 'daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir' ifadesinde evli ve bekar için p değerinin 0,05' ten küçük olduğu bu nedenle ücretle aralarında anlamlı bir farklılık olduğu, diğer ifadelerde p değeri 0,05'ten büyük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 'Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir' ifadesi için H1 hipotezi kabul edilirken, diğer ifadeler için reddedilmektedir. Tablo-5'te X değerlerine bakıldığında 2 ve 3 arasında değerler aldığı için medeni durum farkı olmadan kararsız kaldıkları görülmektedir. Tablo-6 da Cinsiyet ile Etkin Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları yer almaktadır.

Tablo-6. Cinsiyet ile Etkin Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	N	X(mean)	T testi sonuçları	
				t	P
Etkin ücret ortalaması	kadın	56	3,6429	-1,226	,223
	erkek	67	3,8657	-1,206	,230
Nitelikli personeli işletmeye çeker	kadın	56	3,7321	-,372	,711
	erkek	67	3,8060	-,367	,714
Mevcut personeli muhafazada kolaylık sağlar	kadın	56	3,7143	-1,326	,187
	erkek	67	3,9701	-1,307	,194
Ödemede eşitlik sağlar	kadın	56	3,4464	-,989	,325

	erkek	67	3,6567	-,982	,328
Personeli çalışmaya isteklendirir	kadın	56	3,6786	-1,730	,086
	erkek	67	4,0299	-1,704	,091

Cinsiyet grupları ile etkinort ve sorular arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem T testi ile belirlenmiştir. Tablo-6 da etkinort için P değeri kadın için 0,223, erkek için 0,230 olduğu görülmektedir. Değerler 0,05 değerinden büyük olduğu için anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle H1 hipotezi reddedilmektedir. Tablo-6'da likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında 3,5 ve 4 arasında değerler aldığı için cinsiyet farkı olmadan etkin bir ücret yönetim uygulamasının çalışanlara ve işletmeye sağlayacağı katkılara katıldıkları görülmektedir. Tablo-7 de Medeni Durum ile Etkin Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları yer almaktadır.

Tablo-7. Medeni Durum ile Etkin Ücret İlişkisi T Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	N	X(mean)	T testi sonuçları	
				t	P
Etkin ücret ortalaması	Evli	90	3,7556	-,157	,875
	Bekar	33	3,7879	-,139	,890
Nitelikli personeli işletmeye çeker	Evli	90	3,8000	,462	,645
	Bekar	33	3,6970	,409	,684
Mevcut personeli muhafazada kolaylık sağlar	Evli	90	3,8667	,222	,825
	Bekar	33	3,8182	,202	,841
Ödemede eşitlik sağlar	Evli	90	3,5111	-,776	,439
	Bekar	33	3,6970	-,723	,473
Personeli çalışmaya isteklendirir	Evli	90	3,8444	-,411	,682
	Bekar	33	3,9394	-,376	,708

Medeni durum ile etkinort ve sorular arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem T testi ile belirlenmiştir. Tablo-7 de etkinort için P değeri kadın için 0,875; erkek için 0,890 olduğu görülmektedir. Değerler 0,05 değerinden büyük olduğu için anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle H1 hipotezi reddedilmektedir. Banka çalışanlarının medeni durumlarının etkin bir ücret yönetimi ile ilgili ifadelerde etkili olmadıkları yapılan T testi sonucunda elde edilen p değerlerinin yüksek çıkmasından anlaşılmaktadır. Tablo-7 yi incelediğimizde likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında 3,5 ve 4 arasında değerler aldığı için medeni durum farkı olmadan tüm ifadeler katıldıkları görülmektedir.

5.3 Anova Testi Analizi

Varyans analizi iki ya da daha fazla gruba ait ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı ile ilgili hipotezleri test etmek için kullanılmaktadır. İki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı t testi kullanılarak da incelenebilir. Eğer ikiden fazla grubun ortalamaları karşılaştırılacak ise F Testi diğer

bir ismiyle Varyans Analizi (ANOVA, Analysis Of Variance) uygulanır. İki den fazla grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test eden F testinin alternatif hipotezi aşağıdaki gibidir.

“HA: Ankete Katılan banka çalışanlarının ücret konusunda bankaların uygulamalarına ilişkin bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Ortalamalardan en az ikisi arasında anlamlı fark vardır.

Hipotez ortalama değişkenler ile demografik değişkenlerin p değerlerine göre yorumlanmıştır. Eğer p değeri 0,05 den küçük ise HA hipotezi kabul edilmekte değişkenler arasında anlamlı farklılıkların olduğu şeklinde yorumlanmaktadır, p değeri 0,05 den büyük ise HA red edilmektedir.

Çalışmada yaş; eğitim düzeyi; çalıştığı kurum; çalıştığı birim; ünvan; mesleki hizmet süresi; çalıştığı kaçınıcı iş yeri olduğu; niçin çalıştığı; aylık geliri; mesleki planı; uygulanan ücret sistemlerine yönelik sorularla (bağımsız değişkenler) aldıkları ücret ve etkin ücret yönetimi soruları (bağımlı değişkenler) Varyans Analizi ile test edilerek aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı belirlenmiştir. Değişkenlerden yaş grupları bağımsız değişkeni ile ücrete yönelik bağımlı sorularda ücret hem tek tek soru olarak hem de ortalaması alınarak ilişkilendirilmiştir. Ücret ortalamasının p değeri ,668 olarak hesaplanmış; tek tek sorularda p değerleri 210 ,108 ,337 ,262 ,890 ,352 ,803 olup tüm değerlerin 0,05 den büyük olması sebebiyle HA red edilerek aralarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim düzeyi ile ilişkilendirildiğinde ortama değer ve tek tek sorularda p değerleri ,190 ,193 ,508 ,016 ,849 ,592 ,198 ,231 olarak hesaplanmış 0,05 den büyük oldukları için HA red edilmiştir. Kaçınıcı iş yeriniz sorusuyla ilişkilendirildiğinde ortama değer ve tek tek sorularda p değerleri ,998 ,930 ,862 ,875, 861 ,947 ,825 ,408 olarak hesaplanmış 0,05 den büyük oldukları için HA reddedilmiştir.

Çalışmada; çalıştığı kurum; ünvan; mesleki hizmet süresi; işten ayrılma nedenleri; niçin çalıştığı; aylık geliri; mesleki planı; uygulanan ücret sistemlerine yönelik sorularla ücret ortalaması ve ücrete yönelik sorularla yapılan ilişkilendirme sonucu p değerleri 0,05 den küçük bulunmuş ve HA kabul edilerek aralarında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu değişkenlere ait değerler tablo da verilmiş ve yorumlanmıştır. Tablo-8’de ankete katılanların çalıştıkları kurumlar ile ücretort ve ücret yönelik sorular arasındaki ilişkinin ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-8 de N ifadesi çalışan sayısını, $\bar{X}$ ifadesi ortalama değerleri, S standart sapma değerini temsil etmektedir. Ankete katılan 123 kişiden, 49 kişi kamu bankasında, 46 kişi özel bankalarda, 28 kişi ise katılım bankalarında çalışmaktadır.

Tablo - 8: Çalıştığı Kurumu Göre Ücret İlişkisi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	kurum	N	$\bar{X}$	S	F	P	Post Hoc
Ücret Ortalaması	Kamu B. (1)	49	2,4169	,79209	6,568	,002	1-3p=,00
	Özel B.(2)	46	2,5311	1,07060			2-3p=,01
	Katılım B.(3)	28	3,1582	,72253			3-1p=,00 3-2p=,01
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	Kamu B.	49	2,2449	1,23374	7,586	,001	1-3p=,00
	Özel B.	46	2,5435	1,31160			2-3p=,01
	Katılım B.	28	3,3571	,98936			3-1p=,00 3-2p=,01
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	Kamu B.	49	2,2653	1,05624	8,426	,000	1-3p=,00
	Özel B.	46	2,4348	1,27632			2-3p=,00
	Katılım B.	28	3,3214	,94491			3-1p=,00 3-2p=,00
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	Kamu B.	49	2,3878	1,23855	6,170	,003	1-3p=,01
	Özel B.	46	2,2609	1,04211			2-3p=,00
	Katılım B.	28	3,1429	,89087			3-1p=,01 3-2p=,00
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	Kamu B.	49	2,3061	1,22821	,937	,395	
	Özel B.	46	2,4130	1,25744			
	Katılım B.	28	2,7143	1,35693			
İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	Kamu B.	49	2,7143	1,17260	1,509	,225	
	Özel B.	46	2,8913	1,28631			
	Katılım B.	28	3,2143	1,16610			
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	Kamu B.	49	2,1224	1,18379	5,921	,004	1-3p=,00
	Özel B.	46	2,3043	1,33116			2-3p=,02
	Katılım B.	28	3,1429	1,38013			3-1p=,00 3-2p=,02
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	Kamu B.	49	2,8776	1,31708	,805	,450	
	Özel B.	46	2,8696	1,32680			
	Katılım B.	28	3,2143	,95674			

Tablo-8 de ankete katılanların çalıştıkları kurum ile ücret ortalaması ve ücret ilişkin soruların ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Ücret ortalaması için P değeri 0,002 olduğu ve iş görenler hak ettiği ücreti almaktadır, iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır, bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum, özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir sorularının p değerleri sırasıyla ,002 ,001 ,000 ,003,004 olarak hesaplanmış ve 0,05'den küçük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi, karşılaştırılan grupların hangileri arasında fark olduğunu bildiremez. Bu nedenle anlamlı fark bulunduğu zaman bu farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaların yapılması gerekmektedir. Post-Hoc

testlerinde birçok seçenek bulunmaktadır. Hepsinin temel işlevi aynıdır. Çok sayıda Post-Hoc teknik bulunmaktadır ve hangisinin kullanılacağına karar verilirken belirleyici öncelik varyansların homojenliğidir. Varyansların homojen bulunmasına veya bulunmamasına bağlı olarak farklı teknikler tercih edilmektedir. Gruplar arasında fark var ise; varyansların homojenliği testi (Homogeneity of variance test) tablosundaki sig.(anlamlılık(p)) değeri incelenir, $p>0,05$ ise varyanslar homojen dağılmıştır, $p<0,05$ ise varyanslar homojen dağılmamıştır yorumu yapılarak uygulanacak post-testi belirlemek için kullanılır. Varyanslar homojen dağılmışsa, genellikle "Tukey" testi tercih edilmektedir. Varyanslar homojen dağılmamışsa genellikle "Tamhane's T2" testi yapılması yeterli olacaktır.

Çalışmada Post-Hoc testi için yapılan homojenlik testi sonuçları; $p=0,05$ karşılaştırmak için hesaplandığında ,113 ,115 ,136 ,117 ,489 ,681 ,141v,189 gibi 0,05'den büyük sonuçlar elde edilmiştir. Bu nedenle post hoc için Tukey testi tercih edilmiş. Test sonuçları Tablo-8'da Post Hoc sütununda verilmiştir.

Test sonuçları Tablo-8 de Post Hoc sütununda verilmiştir. Çalışılan kurum; kamu bankası (1), özel banka (2), ve katılım bankası (3), şeklinde numaralandırılmış ve her grubun ikiyeşerli karşılaştırmaları yapılmış bu karşılaştırılan grupların ortalamaları arasındaki farklar numaralarla ilişkilendirilerek p değeri olarak verilmiştir. Tablo-8 de Post-Hoc sütununda ücret ortalamasına göre 1-3 $p=,00$ ifadesi kamu bankası ile katılım bankası arasında, 2-3 $p=,011$ ifadesi özel banka ile katılım bankası arasında p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır sorusuna göre 1-3 $p=,00$ ifadesi kamu bankası ile katılım bankası arasında, 2-3 $p=,01$ ifadesi özel banka ile katılım bankası arasında 3-1 $p=,00$ ifadesi katılım bankası ile kamu bankası arasında 3-2 $p=,01$ ifadesi katılım bankası ile özel banka çalışanları arasında p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır, Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum, Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir sorularına göre ikili karşılaştırmaların p değeri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo-8 de ankete katılanların çalıştığı kuruma göre; Kamu bankası, Özel bankası, Katılım bankası gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-9 ankete katılanların unvanları ile ücret arasındaki ilişki gösterilmektedir. Ankete katılan 123 kişiden, 47 kişi iş gören, 29 kişi Alt kademe yöneticisi, 42 kişi Orta kademe yöneticisi, 5 kişi Üst kademe yöneticisidir. Tablo-9 da unvana göre ücret ilişkisi ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-9: Unvana Göre Ücret İlişkisi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Birim	N	$\bar{X}$	S	F	p	Post Hoc
Ücret Ortalaması	İş gören (1)	47	2,5015	,96701	3,566	,016	
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,3695	,86772			2-4p=,04
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	2,8401	,88074			
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	3,5429	,63407			4-2p=,04
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	İş gören (1)	47	2,3191	1,19975	6,202	,001	1-3p=,04
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,2414	1,09071			1-4p=,00
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	3,0000	1,30664			2-3p=,04
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	4,2000	,83666			2-4p=,00
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	İş gören (1)	47	2,3617	1,16890	6,140	,001	4-1p=,00
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,1379	,95335			4-2p=,00
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	2,9286	1,19741			1-4p=,01
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	4,0000	,70711			2-3p=,02
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	İş gören (1)	47	2,4043	1,19163	,755	,521	2-4p=,00
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,5172	1,15328			3-2p=,02
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	2,5476	1,06387			4-1p=,01
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	3,2000	1,30384			4-2p=,00
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	İş gören (1)	47	2,5319	1,28285	1,858	,140	
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	1,9655	1,11748			
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	2,6429	1,32189			
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	2,6000	1,14018			
İşgören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	İş gören (1)	47	2,7660	1,32226	2,090	,105	
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,6897	1,13715			
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	3,0476	1,12515			
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	4,0000	1,00000			
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	İş gören (1)	47	2,3404	1,30678	1,194	,315	
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,1379	1,27403			

	Orta kademe yöneticisi (3)	42	2,6429	1,39374			
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	3,0000	1,41421			
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	İş gören (1)	47	2,7872	1,36631	1,198	,314	
	Alt kademe yöneticisi (2)	29	2,8966	1,11307			
	Orta kademe yöneticisi (3)	42	3,0714	1,23748			
	Üst kademe yöneticisi (4)	5	3,8000	,44721			

Tablo-9'da ankete katılanların unvanı ile ücret ortalaması ve ücrete ilişkin soruların ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Ücret ortalaması için P değeri 0,016 olduğu ve iş görenler hak ettiği ücreti almaktadır, iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır gibi ücrete yönelik soruların p değerleri sırasıyla; ,016 ,001 ,001 olarak hesaplanmış ve 0,05'den küçük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi karşılaştırılan grupların hangileri arasında fark olduğunu bildiremediği için anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmada Post-Hoc testi $p=0,05$ karşılaştırmak için hesaplandığında yapılan homojenlik testi sonuçları sorular için ; ,539 ,331 ,112 olarak bulunmuş ,05 den büyük olduğu için varyanslar homojen dağılmıştır ve Post-Hoc için Tukey testi tercih edilmiştir. Test sonuçları Tablo-9 da Post-Hoc sütununda verilmiştir. Post-Hoc sonuçları incelendiğinde, ücret ortalaması bağımlı değişkenine göre, unvanlar ikili olarak ilişkilendirildiğinde; 2-4 $p=,04$ alt kademe yöneticisi ile üst kademe yöneticisi, 4-2 $p=,04$ üst kademe yöneticisi ile alt kademe yöneticisi ikililerinin p değerleri ,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır, İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır ile unvanlar ikili olarak ilişkilendirildiğinde 1-3 $p=,04$ iş gören ile orta kademe yöneticisi; 1-4 $p=,00$ İş gören ile üst kademe yöneticisi ikililerinin p değerleri ,05 den küçük olduğu, İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır ile unvanlar ikili olarak ilişkilendirildiğin de p değerleri ,05 den küçük olduğu, için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo-9 da ankete katılanların unvanına göre; alt kademe yöneticisi, orta kademe yöneticisi, üst kademe yöneticisi, gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında alt kademe yöneticisi, orta kademe yöneticilerinin katılmadıkları ve kararsız kaldıkları üst kademe yöneticilerinin katıldıkları görülmektedir.

Tablo-10 da ankete katılanların hizmet yılı ile ücret arasındaki ilişkinin ANOVA Sonuçları yer almaktadır.

Tablo-10: Hizmet Süresine Göre Ücret İlişkisi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Hizmet Yılı	N	$\bar{X}$	S	F	P	Post Hoc
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	1 yıldan az (1)	5	2,6000	1,34164	3,783	,003	
	1-5 yıl (2)	48	2,4375	1,18333			2-4p=,01
	6-10 yıl (3)	40	2,4500	1,17561			3-4p=,02
	11-20 yıl (4)	24	3,4583	1,31807			4-2p=,01 4-3p=,02 4-6p=,01
	21-25 yıl (5)	3	2,3333	1,52753			
	25 yıl ve üzeri (6)	3	1,0000	,00000			6-4p=,01
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	1 yıldan az	5	2,8000	1,30384	2,737	,022	
	1-5 yıl	48	2,3333	1,11724			
	6-10 yıl	40	2,6250	1,07864			
	11-20 yıl	24	3,1250	1,29590			4-6p=,03
	21-25 yıl	3	2,3333	1,52753			
	25 yıl ve üzeri	3	1,0000	,00000			6-4p=,035
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	1 yıldan az	5	2,2000	1,30384	1,344	,251	
	1-5 yıl	48	2,6458	1,17581			
	6-10 yıl	40	2,6250	1,16987			
	11-20 yıl	24	2,3750	,96965			
	21-25 yıl	3	1,3333	,57735			
	25 yıl ve üzeri	3	1,6667	1,15470			
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret almabilmektedir	1 yıldan az	5	3,4000	1,81659	1,661	,149	
	1-5 yıl	48	2,5208	1,27145			
	6-10 yıl	40	2,4000	1,21529			
	11-20 yıl	24	2,4167	1,21285			
	21-25 yıl	3	1,6667	1,15470			
	25 yıl ve üzeri	3	1,0000	,00000			
İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	1 yıldan az	5	2,8000	1,64317	,603	,698	
	1-5 yıl	48	2,8333	1,19098			
	6-10 yıl	40	2,9000	1,17233			
	11-20 yıl	24	3,1667	1,30773			
	21-25 yıl	3	2,0000	1,00000			
	25 yıl ve üzeri	3	2,6667	1,52753			
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	1 yıldan az	5	2,8000	1,64317	,108	,990	
	1-5 yıl	48	2,3958	1,26726			
	6-10 yıl	40	2,4250	1,29867			
	11-20 yıl	24	2,3750	1,52693			
	21-25 yıl	3	2,3333	1,15470			
	25 yıl ve üzeri	3	2,6667	2,08167			
	1 yıldan az	5	3,2000	1,78885	,703	,622	

Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	1-5 yıl	48	2,8542	1,22021			
	6-10 yıl	40	2,8500	1,16685			
	11-20 yıl	24	3,2917	1,26763			
	21-25 yıl	3	2,3333	1,15470			
	25 yıl ve üzeri	3	3,3333	2,08167			

Tablo-10'da ankete katılanların hizmet yılı ile ücrete ilişkin soruların ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Ücret ortalaması için P değeri 0,05 den büyük olduğu için ANOVA sonuçlarına ücrete yönelik sorularla devam edilmiştir. İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır, iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır gibi ücrete yönelik soruların p değerleri sırasıyla; ,003, 022 olarak hesaplanmış ve 0,05'den küçük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmada Post-Hoc testi için yapılan homojenlik testi sonuçları; $p=0,05$ karşılaştırmak için hesaplandığında p değerleri; ,122 ,121 olarak bulunmuş 0,05 den büyük olduğu için varyanslar homojen dağılmıştır ve Post-Hoc için Tukey testi tercih edilmiştir. Test sonuçları Tablo-10'da Post Hoc sütununda verilmiştir. Post Hoc sonuçları incelendiğinde, İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır sorusuna göre hizmet yılları ikili olarak ilişkilendirildiğinde 2-4 $p=,01$ ifadesiyle, 1-5 yıl ile 11-20 yıl; 3-4 $p=,02$ ifadesiyle 6-10 ile 11-20 yıl ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 11-20 ile 1-5; 11-20 yıl ile 6-10 yıl, 11-20 yıl ile 25 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır ile hizmet süreleri ikili olarak ilişkilendirildiğinde 11-20 yıl ile 25 yıl ve üzeri ve 25 yıl ve üzeri ile 11-20 yıl hizmet süresine sahip ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo-10 da ankete katılanların hizmet süresine göre; 1 yıldan az, 1-5 yıl, 6-10 yıl, 11-20 yıl, 21-25 yıl, 25 yıl ve üzeri gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-11 de ankete katılanların İşten ayrılma nedenleri ile ücret arasındaki ilişkinin ANOVA sonuçları yer almaktadır. Ankete katılan 123 kişiden 19 kişi ücret, 14 kişi iş tatminsizliği, 11 kişi çalışma saatleri, 25 kişi iş yoğunluğu, 54 kişi ayrılmak istemediğini ifade etmiştir.

Tablo-11: İşten Ayrılma Nedenleri ile Ücret Arasındaki İlişki ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Ayrılma Nedeni	N	$\bar{X}$	S	F	P	Post Hoc
Ücret ortalaması	Ücret (1)	19	2,0150	,69317	14,135	,000	1-5 $p=,00$
	İş tatminsizliği (2)	14	2,4694	,87603			2-3 $p=,04$
	Çalışma saatleri (3)	11	1,5974	,44638			2-5 $p=,02$
							3-2 $p=,04$

							3-4p=,02 3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,4629	,87217			4-2p=,02 4-5p=,00
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,1720	,77175			5-1p=,00 5-2p=,02 5-3p=,00 5-4p=,00
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	Ücret (1)	19	1,8947	,73747	9,511	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	2,9286	1,38477			2-3p=,00
	Çalışma saatleri (3)	11	1,1818	,40452			3-2p=,00 3-4p=,01 3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,4800	1,29486			4-3p=,01
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,1296	1,18236			5-3p=,00
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	Ücret (1)	19	2,0000	,88192	8,943	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	2,2857	,91387			2-5p=,04
	Çalışma saatleri (3)	11	1,6364	,80904			3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,2400	1,12842			4-5p=,00
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,1852	1,15046			5-(1,2,3,4)
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	Ücret (1)	19	2,0526	1,22355	3,908	,005	
	İş tatminsizliği (2)	14	2,7143	1,20439			
	Çalışma saatleri (3)	11	1,5455	,68755			3-4p=,04 3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,6400	1,22066			4-3p=,01 4-5p=,00
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	2,7593	1,00818			5-4p=,00
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	Ücret (1)	19	1,9474	1,12909	7,415	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	2,4286	1,39859			
	Çalışma saatleri (3)	11	1,3636	,67420			3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,0400	1,01980			4-5p=,00
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,0185	1,22074			5-(1,3,4)
İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	Ücret (1)	19	2,4737	1,21876	6,474	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	2,4286	1,34246			2-5p=,01
	Çalışma saatleri (3)	11	2,0000	,63246			3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,6800	1,21518			4-5p=,04
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,4444	1,05806			5-(1,2,3,4)
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	Ücret (1)	19	1,8421	1,11869	7,118	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	1,9286	1,07161			2-5p=,03

	Çalışma saatleri (3)	11	1,2727	,46710			3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,4000	1,11803			
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,0000	1,41421			5,(1,2,3)
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	Ücret (1)	19	1,8947	,99413	13,086	,000	1-5p=,00
	İş tatminsizliği (2)	14	2,5714	1,22250			2-5p=,00
	Çalışma saatleri (3)	11	2,1818	,98165			3-5p=,00
	İş yoğunluğu (4)	25	2,7600	1,12842			4-5p=,00
	Bırakmak istemiyorum (5)	54	3,1667	1,00939			5-(1,2,3,4)

Tablo-11 de ankete katılanların İşten ayrılma nedenleri ile ücret arasındaki ilişkinin ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Ücret ortalaması için P değeri 0,05 den küçük olması ve ücrete yönelik soruların hepsinin p değerlerinin 0,05’den küçük çıkmasıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmada Post-Hoc testi için yapılan homojenlik testi sonuçları; p=0,05 karşılaştırıldığında p değerleri; ,111 ,292 ,222 ,099 ,581 olarak bulunmuş 0,05 den büyük olduğu için varyanslar homojen dağılmıştır ve Post-Hoc için Tukey testi tercih edilmiş. Test sonuçları Tablo-11’de Post Hoc sütununda verilmiştir. Post-Hoc sonuçları incelendiğinde, ücret ortalaması için işten ayrılma nedenleri ikili olarak ilişkilendirilmiş 1-5p=,00 ifadesiyle ücret ile bırakmak istemiyorum, 2-3p=,04 ifadesiyle iş tatminsizliği ile iş yoğunluğu, 2-5p=,02 ifadesiyle iş tatminsizliği ile bırakmak istemiyorum ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır sorusu ile işten ayrılma nedenleri ikili olarak ilişkilendirildiğinde ücret ile bırakmak istemiyorum, iş tatminsizliği ile çalışma süresi çalışma saatleri ile iş tatminsizliği, çalışma saatleri ile İş yoğunluğu, çalışma saatleri ile bırakmak istemiyorum p değeri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo-11 de ankete katılanların İşten ayrılma nedenlerine göre; ücret, iş tatminsizliği, çalışma saatleri, iş yoğunluğu, bırakmak istemiyorum, gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-12 de ankete katılan 123 kişiden 29 kişi 900-1999 aralığının da ücret, 71 kişi 2000-3999 aralığında ücret, 18 kişi 4000-5999 aralığında ücret, 1 kişi 6000-7999 aralığında ücret, 4 kişi 8000 ve üzeri aralığında ücret aldığını ifade etmiştir. Tablo-12 de Aylık Gelir ile Ücret Arasındaki İlişkinin ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-12: Aylık Gelir ile Ücret Arasındaki İlişki ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Aylık Gelir	N	$\bar{X}$	S	F	P
	900-1999 (1)	29	2,1281	,94633	4,934	,001
	2000-3999 (2)	71	2,6479	,87259		

Ücret Ortalaması	4000-5999 (3)	18	3,1429	,78705		
	6000-7999 (4)	1	3,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,5000	,84515		
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	900-1999 (1)	29	1,8966	1,08050	4,406	,002
	2000-3999 (2)	71	2,6901	1,26029		
	4000-5999 (3)	18	3,1667	1,29479		
	6000-7999 (4)	1	4,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,5000	,57735		
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	900-1999 (1)	29	1,8621	1,02554	5,012	,001
	2000-3999 (2)	71	2,6901	1,12874		
	4000-5999 (3)	18	2,8889	1,23140		
	6000-7999 (4)	1	4,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,7500	,95743		
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	900-1999 (1)	29	2,0345	1,11748	2,729	,032
	2000-3999 (2)	71	2,5493	1,11853		
	4000-5999 (3)	18	3,0000	1,08465		
	6000-7999 (4)	1	2,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,2500	,95743		
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret almabilmektedir	900-1999 (1)	29	2,0345	1,17967	2,373	,051
	2000-3999 (2)	71	2,4366	1,28433		
	4000-5999 (3)	18	2,8333	1,20049		
	6000-7999 (4)	1	2,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,7500	,95743		
İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	900-1999 (1)	29	2,5172	1,12188	1,817	,130
	2000-3999 (2)	71	2,8873	1,28229		
	4000-5999 (3)	18	3,3333	1,08465		
	6000-7999 (4)	1	3,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,7500	,50000		
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	900-1999 (1)	29	2,0690	1,13172	2,352	,050
	2000-3999 (2)	71	2,3521	1,34269		
	4000-5999 (3)	18	3,2222	1,26284		
	6000-7999 (4)	1	2,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	2,7500	2,06155		
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	900-1999 (1)	29	2,4828	1,18384	2,833	,028
	2000-3999 (2)	71	2,9296	1,26856		
	4000-5999 (3)	18	3,5556	1,09664		
	6000-7999 (4)	1	4,0000	.		
	8000 ve üzeri (5)	4	3,7500	,50000		

Tablo-12’de ankete katılanların aylık gelir ile ücret arasındaki ilişki ANOVA sonuçları; ücret ortalaması için P değeri 0,05 den küçük olması ve ücrete yönelik soruların hepsinin p değerlerinin 0,05’den küçük çıkmasıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi anlamlı farkın hangi gruplar

arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmak istenmiş fakat aylık gelir gruplardan birin (6000-7999) sadece bir kişiden oluşması sonucu Post-Hoc testi yapılamamıştır. Çünkü gruplarda en az iki değerin olması gerekmektedir uyarısıyla karşılaşılmıştır. Tablo-12 de ankete katılanların aylık gelirine göre; 900-1999, 2000-3999, 4000-5999, 6000-7999, 8000 ve üzeri, gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında ücret ortalamasına göre 8000 ve üzeri aylık gelir için katılıyorum, diğer gelir aralıklarında ise katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-13 de ankete katılan 123 kişiden 17 kişi emeklilik, 53 kişi kariyer, 8 kişi kurum değiştirme, 5 kişi istifa etme, 22 kişi göreve devam etme, 18 kişi meslek değişimi yapmak istediğini ifade etmiştir. Tablo-13 de ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-13: Mesleki Plan ile Ücret Arasındaki İlişki ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Mesleki plan	N	$\bar{X}$	S	F	P	Post Hoc
Ücret Ortalaması	Emeklilik (1)	17	2,5294	,89609	7,216	,000	
	Kariyer (2)	53	3,0216	,85089			2-3p=,02 2-4p=,00 2-6p=,00
	Kurum Değiştirme (3)	8	2,0179	,86876			3-2p=,02
	İstifa (4)	5	1,5429	,61776			4-2p=,00
	Göreve Devam(5)	22	2,7532	,76891			5-4p=,04 5-6p=,04
	Meslek Değişimi (6)	18	1,9841	,82268			6-2p=,00 6-4p=,00
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	Emeklilik (1)	17	2,5294	1,23073	3,910	,003	
	Kariyer (2)	53	2,9057	1,25979			2-6p=,04
	Kurum Değiştirme (3)	8	1,8750	,99103			
	İstifa (4)	5	1,4000	,89443			
	Göreve Devam (5)	22	3,0455	1,32655			
	Meslek Değişimi (6)	18	1,9444	,99836			6-2p=,04
İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	Emeklilik (1)	17	2,4706	1,23073	4,527	,001	
	Kariyer (2)	53	2,9057	1,16461			2-6p=,00
	Kurum Değiştirme (3)	8	2,1250	,99103			
	İstifa (4)	5	1,8000	1,09545			
	Göreve Devam (5)	22	2,9091	1,19160			5-6p=,00
	Meslek Değişimi (6)	18	1,6667	,68599			6-5p=,00
	Emeklilik (1)	17	2,1765	1,01460	2,741	,022	
	Kariyer (2)	53	2,8868	1,13782			
	Kurum Değiştirme (3)	8	2,5000	1,30931			
	İstifa (4)	5	1,6000	,89443			

Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	Göreve Devam (5)	22	2,4091	1,14056			
	Meslek Değişimi (6)	18	2,1111	,96338			
Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	Emeklilik (1)	17	2,2353	1,20049	5,093	,000	2-3p=,01 2-4p=,01 2-6p=,03 3-2p=,01 4-2p=,01 6-2p=,01
	Kariyer (2)	53	2,9811	1,30812			
	Kurum Değiştirme (3)	8	1,5000	,92582			
	İstifa (4)	5	1,2000	,44721			
	Göreve Devam (5)	22	2,2727	,93513			
	Meslek Değişimi (6)	18	2,0000	1,18818			
	İş gören başarisı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir	Emeklilik (1)	17	2,8235			
Kariyer (2)		53	3,2642	1,17916			
Kurum Değiştirme (3)		8	2,2500	1,16496			
İstifa (4)		5	1,8000	,83666			
Göreve Devam (5)		22	3,0909	1,10880			
Meslek Değişimi (6)		18	2,2222	1,21537			
Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir		Emeklilik (1)	17	2,5294	1,23073	2,502	,034
	Kariyer (2)	53	2,7547	1,37149			
	Kurum Değiştirme (3)	8	1,8750	1,24642			
	İstifa (4)	5	1,2000	,44721			
	Göreve Devam (5)	22	2,4545	1,33550			
	Meslek Değişimi (6)	18	1,8889	1,23140			
	Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem	Emeklilik (1)	17	2,9412	1,24853		
Kariyer (2)		53	3,4528	1,11917			
Kurum Değiştirme (3)		8	2,0000	1,06904			
İstifa (4)		5	1,8000	1,09545			
Göreve Devam (5)		22	3,0909	1,06499			
Meslek Değişimi (6)		18	2,0556	1,10997			

Tablo-13'de ankete katılanların mesleki plan ile ücret arasındaki ilişkinin ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. Ücret ortalaması ile ücrete yönelik soruların hepsinin p değerlerinin 0,05'den küçük çıkmasıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmada Post-Hoc testi için yapılan homojenlik testi sonuçları; p=0,05 karşılaştırıldığında p değerleri; ,401, ,242 ,214 ,580 ,104 ,813 ,057 ,945 olarak hesaplanmış 0,05 den büyük olduğu için varyanslar homojen dağılmıştır ve Post Hoc

için Tukey testi tercih edilmiş. Test sonuçları Tablo-13’de Post Hoc sütununda verilmiştir. Post-Hoc sonuçları incelendiğinde, ücret ortalaması için mesleki plan ikili olarak ilişkilendirildiğin de, kariyer ile kurum değiştirme, kariyer ile istifa ve kariyer ile meslek değişimi ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır ile ilişkilendirildiğinde kariyer ile meslek değişimi ve meslek değişimi ile kariyer arasında p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır, iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır, daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir, İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir ve Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem sorularıyla ilişkilendirildiğinde p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo-13 de ankete katılanların mesleki planlarına göre emeklilik, kariyer, kurum değiştirme, istifa, göreve devam, meslek değişimi gibi ifadelerde likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-14 de ankete katılan 123 kişiden 17 kişi kıdeme dayalı ücret sistemi, 53 kişi performans dayalı ücret sistemi, 8 kişi beceriye dayalı ücret sistemi, 5 kişinin ekip temelli ücret sistemi, 22 kişi piyasada geçerli olan ücret sistemi, 18 kişi diğer ücret sistemlerine dahil olduğunu ifade etmiştir. Tablo-14 de Ücret sistemleri ile Ücret Arasındaki İlişki ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-14: Ücret sistemleri ile Ücret Arasındaki İlişki ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Ücret sistemleri	N	$\bar{X}$	S	F	P
Ücret Ortalaması	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	17	2,5294	,89609	7,216	,000
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	53	3,0216	,85089		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	8	2,0179	,86876		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	5	1,5429	,61776		
	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	22	2,7532	,76891		
	Diğer (6)	18	1,9841	,82268		
İş görenler hak ettiği ücreti almaktadır	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,5882	1,23574	2,309	,048
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	27	3,0741	1,35663		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	1	5,0000	.		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	2	2,5000	2,12132		
	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	27	2,4444	1,18754		
	Diğer (6)	15	2,0000	1,06904		
	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,5490	1,17156	2,392	,042
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	27	3,1111	1,15470		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	1	3,0000	.		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	2	2,5000	2,12132		

İş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	27	2,4444	1,18754		
	Diğer (6)	15	1,8667	,91548		
Bankamızın içinde bulunduğu sektördeki en yüksek ücreti alıyorum	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,4118	1,16921	1,266	,283
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	27	2,8889	1,08604		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	1	4,0000	.		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	2	2,5000	2,12132		
	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	27	2,4444	1,01274		
	Diğer (6)	15	2,2000	1,20712		
	Daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,2353		
Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)		27	2,8519	1,37851		
Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)		1	5,0000	.		
Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)		2	3,0000	1,41421		
Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)		27	2,7407	1,25859		
Diğer (6)		15	1,6000	,98561		
İş gören başarısı çeşitli ödüllerle takdir edilmektedir		Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,8235	1,07156	2,947
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	27	3,3333	1,24035		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	1	5,0000	.		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	2	3,0000	1,41421		
	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	27	2,9630	1,34397		
	Diğer (6)	15	2,0667	1,03280		
	Özel günlerde aynı ya da nakdi yardım verilmektedir	Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	2,3922	1,21784	
Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)		27	2,8889	1,52753		
Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)		1	2,0000	.		
Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)		2	3,0000	1,41421		
Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)		27	2,4815	1,42425		
Diğer (6)		15	1,5333	,83381		
Aldığım ücret sebebiyle işten ayrılmayı düşünmem		Kıdeme Dayalı Ücret Sistemi (1)	51	3,0588	1,28704	1,010
	Performansa Dayalı Ücret Sistemi (2)	27	3,0741	1,17427		
	Beceriye Dayalı Ücret Sistemi (3)	1	4,0000	.		
	Ekip Temelli Ücret Sistemi (4)	2	3,0000	1,41421		
	Piyasada Geçerli Olan Ücret Sistemi (5)	27	2,9259	1,35663		
	Diğer (6)	15	2,3333	,97590		

Tablo-14'de ankete katılanların ücret sistemleri ile ücret arasındaki İlişkinin ANOVA testi sonuçları; ücret ortalaması ile ücrete yönelik soruların p değerlerinin 0,05'den küçük çıkmasıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmak istenmiş fakat gruplar arasında ikiden az değişken yer aldığı için hesaplanamamıştır.

Tablo-14 de ankete katılanların göre kıdeme dayalı ücret sistemi, performansa dayalı ücret sistemi, ekip temelli ücret sistemi, piyasada geçerli olan ücret sistemi, diğer, gibi

ifadelerde likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katılmadıkları ve kararsız kaldıkları görülmektedir.

Tablo-15 de Ankete katılan 123 kişiden,49 kişi Kamu Bankası, 46 kişi Özel Banka, 28 kişi Katılım Bankasında çalıştığını ifade etmiştir. Tablo-15 de Çalıştıkları Kurum ile Etkin Ücret arasındaki ilişkinin ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo-15 Çalıştıkları Kurum ile Etkin Ücret ilişkisi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Çalıştığı kurum	N	$\bar{X}$	S	F	P	Post Hoc
Etkin Ortalama	Kamu Bankası (1)	49	3,7908	,94283	3,339	,039	
	Özel Banka (2)	46	3,5163	1,16476			2-3p=,01
	Katılım Bankası (3)	28	4,1250	,69887			3-2p=,01
Nitelikli personeli işletmeye çeker	Kamu Bankası (1)	49	3,8367	1,06745	3,499	,033	
	Özel Banka (2)	46	3,4783	1,22455			2-3p=,01
	Katılım Bankası (3)	28	4,1429	,75593			3-2p=,01
Mevcut personeli muhafazada kolaylık sağlar	Kamu Bankası (1)	49	3,9796	,96803	3,434	,035	
	Özel Banka (2)	46	3,5435	1,25974			2-3p=,03
	Katılım Bankası (3)	28	4,1429	,75593			3-2p=,03
Ödemede eşitlik sağlar	Kamu Bankası (1)	49	3,5510	1,08130	1,752	,178	
	Özel Banka (2)	46	3,3696	1,33930			
	Katılım Bankası (3)	28	3,8929	,99403			
Personeli çalışmaya isteklendirir	Kamu Bankası (1)	49	3,7959	1,15433	3,136	,047	
	Özel Banka (2)	46	3,6739	1,23025			2-3p=,02
	Katılım Bankası (3)	28	4,3214	,77237			3-2p=,02

Tablo-15’de ankete katılanların çalıştıkları kurum ile etkin ücret ilişkisinin ANOVA testi sonuçları; etkinlik ortalaması ile ücrete yönelik soruların p değerlerinin 0,05’den küçük çıkmasıyla aralarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Çalışmada Post-Hoc testi için yapılan homojenlik testi sonuçları; p=0,05 karşılaştırıldığında p değerleri; 0,03 ,006 ,008 ,029,009 olarak hesaplanmış 0,05 den küçük olduğu için varyanslar homojen dağılmamıştır ve Post Hoc için Tamhane testi tercih edilmiştir. Test sonuçları Tablo-15’de Post-Hoc sütununda verilmiştir. Post Hoc sonuçları incelendiğinde, etkin ortalama için çalıştığı kurum ikiyeşerli ilişkilendirildiğinde; özel banka ile katılım bankası ve katılım bankası ile özel banka ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitelikli personeli işletmeye çeker ifadesi ile ilişkilendirildiğinde özel banka ile katılım bankası ve katılım bankası ile özel banka ikililerinin p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer sorularda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Mevcut personeli muhafazada kolaylık sağlar ve Personeli çalışmaya isteklendirir ifadeleriyle ilişkilendirildiğinde p değerleri 0,05 den küçük olduğu için ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo-15 de ankete katılanların çalıştıkları kuruma göre; Kamu Bankası, Özel Banka Katılım Bankası gibi ifadeler de likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında katıldıkları görülmektedir.

6.Sonuç

İşletmelerin en önemli üretim kaynaklarından biri, insan kaynağıdır. Günümüzde işletmeler, insan kaynağına her zamankinden daha fazla önem vermektedir. Burada önemli olan bu insan kaynağının en etkin ve verimli şekilde kullanılması ve işgücünün hedefleri ile işletme hedeflerinin uyduğu noktanın yakalanmasıdır. Bu noktada, ücret ve ücret sistemleri kavramları öne çıkmaktadır.

Çalışmada; ücret sistemlerine yönelik likert ölçekli sorular 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm banka çalışanlarının ücret ile ilgili düşüncelerini ölçen 7 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm, etkin ücret yönetiminin bankaya sağlayacağı yararları ölçmeye yönelik 4 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular tek tek ve soruların ortalamaları alınarak t testi için cinsiyet ve medeni durumuna göre karşılaştırılmış aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Cinsiyet grupları ile ücret ortalaması ve sorular arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem T testi ile belirlenmiştir. Ücret ortalaması için p değerleri kadın için 0,095, erkek için 0,094 olarak hesaplanmış değerler 0,05 değerinden büyük olduğu için anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tek tek sorulara bakıldığında ‘iş yerinde adil bir ücret sistemi uygulanmaktadır’ ifadesinde p değerlerinin kadın ve erkek için 0,05’ ten küçük olduğu bu nedenle aralarında anlamlı bir farklılık olduğu, diğer ifadelerde p değeri 0,05’ten büyük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kamu, katılım ve özel banka çalışanlarının Likert ölçeği ortalamalarını veren X değerlerine bakıldığında 2 ve 3 arasında değerler aldığı için cinsiyet farkı olmadan kararsız kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Medeni durum bağımsız değişkeni ile ücret ortalaması bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı yapılan T testi ile belirlenmiş, p değeri evli için ,498, bekar için ,507 olarak hesaplanmış değerler 0,05 ten büyük olduğu için medeni durum ile ücret ortalaması arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tek tek sorulara bakıldığında ‘daha fazla çalışıldığında daha fazla ücret alınabilmektedir’ ifadesinde evli ve bekar için p değerinin 0,05’ ten küçük olduğu bu nedenle ücretle aralarında anlamlı bir farklılık olduğu, diğer ifadelerde p değeri 0,05’ten büyük olduğu için aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Medeni duruma göre, ücret soruları ilişkilendirildiğinde yani ortalama değerlerini veren X değerlerine bakıldığında, 2 ve 3 arasında değerler aldığı için medeni durum farkı olmadan kararsız kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada yaş; eğitim düzeyi; çalıştığı kurum; çalıştığı birim; unvan; mesleki hizmet süresi; çalıştığı kaçınca iş yeri olduğu; niçin çalıştığı; aylık geliri; mesleki planı; uygulanan ücret sistemlerine yönelik sorularla (bağımsız değişkenler) aldıkları ücret ve etkin ücret yönetimi soruları (bağımlı değişkenler) Varyans Analizi ile test edilerek

aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı belirlenmiştir. Değişkenlerden yaş grupları bağımsız değişkeni ile ücrete yönelik bağımlı sorularda ücret hem tek tek soru olarak hem de ortalaması alınarak ilişkilendirilmiştir. Ücret ortalamasının p değeri ,668 olarak hesaplanmış; tek tek sorularda p değerleri 210 ,108 ,337 ,262 ,890 ,352 ,803 olup tüm değerlerin 0,05 den büyük olması sebebiyle HA red edilerek aralarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim düzeyi ile ilişkilendirildiğinde ortama değer ve tek tek sorularda p değerleri ,190 ,193 ,508 ,016 ,849 ,592 ,198 ,231 olarak hesaplanmış 0,05 den büyük oldukları için HA reddedilmiştir. Kaçınıcı iş yeriniz sorusuyla ilişkilendirildiğinde ortama değer ve tek tek sorularda p değerleri ,998 ,930 ,862 ,875, 861 ,947 ,825 ,408 olarak hesaplanmış 0,05 den büyük oldukları için HA reddedilmiştir.

Çalışmada; çalıştığı kurum; unvan; mesleki hizmet süresi; işten ayrılma nedenleri; aylık geliri; mesleki planı; uygulanan ücret sistemlerine yönelik sorularla ücret ortalaması ve ücrete yönelik sorularla yapılan ilişkilendirme sonucu p değerleri 0,05 den küçük bulunmuş ve HA kabul edilerek aralarında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Varyans analizi karşılaştırılan grupların hangileri arasında fark olduğunu bildirememektedir. Bu nedenle anlamlı fark bulunduğu zaman bu farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile karşılaştırmaların yapılması gerekmektedir. Gruplar arasında fark var ise; varyansların homojenliği testi tablosundaki p değeri incelenir, $p > 0,05$ ise varyanslar homojen dağılmıştır, $p < 0,05$ ise varyanslar homojen dağılmamıştır yorumu yapılarak, varyanslar homojen dağılmışsa, genellikle "Tukey" testi varyanslar homojen dağılmamışsa genellikle "Tamhane's T2" testi tercih edilmektedir. Çalışmada homojenlik testi yapılarak p değeri sonuçlarına göre Tukey yada Tamhane T2 testi tercih edilmiş anlamlı fark bulunduğu zaman bu farkın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığı belirlenmiş ve açıklanmıştır. Çalışma sonucunda kamu, özel ve katılım bankalarda çalışanların genel olarak ekonomik ve zorunlu nedenlerle çalıştıkları, çalışma saatleri ve iş yoğunluğu konusunda memnuniyetsiz oldukları, ücret kavramının ve ücret sisteminin verimli çalışma ve işe devam etme gibi konularda son derece önemli bir değişken olduğu, ücretin iş gören için işe olan motivasyonunun bir ön koşulu olduğu, yapılan işin değerlendirilmesi ve bunun ücrete yansıtılması çalışan için bir moral kaynağı olduğu, ücret sistemlerinin ve etkin bir ücret yönetiminin bankalarda uygulanması durumunda banka çalışanlarında işe, işyerine bağlılığını arttırdığı belirlenmiştir.

7.Kaynakça

- ATAAY, İ. D. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi, Dönence Yayınevi, İstanbul.
- AYKAÇ, M., PARLAK, Z., ÖZDEMİR, S. (2008). Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de KOBİ'ler, Yayın No:2008-24.
- BAKAN, İ., DOĞAN, İ.F., ERŞAHAN, B., EYİTMİŞ, M. (2012). Bankalarda Performans Değerleme ve Ücretleme İlişkisine Dair Çalışanların

Algılamaları: Yerli ve Yabancı Menşeli Banka Uygulamalarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Alan Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1),126.

BAYRAKTAROĞLU, S. (2003). İnsan Kaynakları Yönetimi, Sakarya Kitabevi, Sakarya.

BENLİGİRAY, S. (2003). Ücret Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

BULMUŞ, İ., OKTAY, E., TÖRÜNER, M. (1990). Proje Yöneticisi: Tezer Öçal. Küçük Sanayi İşletmelerimizin Konumu Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar İle Çözüm Yolları. Alkar Matbaası: Ankara. Milli Produktivite Merkezi Yayınları: 426: Ankara.

DEMİR, Y. (2010). "İnsan Kaynakları Yönetimi Sürecinde Ücret Yönetimi Sisteminin Değerlendirilmesi", <http://www.ceterisparibus.net/arsiv.htm>,

ERGÜL, H. F. (2006). "Kurumlarda Ücret, Ücret Sistemleri ve Ücret-Başarı İlişkisi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, s.92-105.

FLIPPO, B. E. (1984). Personnel Management, McGraw-Hill Inc., New York.

GEYLAN, R. (1992). Personel Yönetimi, MET Basım Yayım, Eskişehir.

GÖKSU, N., ÖZ, B. (2008). "Etkin Ücret Yönetiminin İşletmeye Sağlayacağı Yararlar Konusunda İş Gören Algılamaları: Bir Alan Çalışması", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 20, s.419-436.

İLTER, B. (2008). "Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: KAGİDER Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Afyonkarahisar, Nisan.

KOSGEB; KOBİ Ekonomisi (Tarihi Gelişimi), KOSGEB, Ankara, 2003, s.3.

OKKA, Ö. F. (2008). Bireysel Performansa Dayalı Ücret ve Verimlilik: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÖLÇER, F. (2005). Departmanlı Mağazalarda Motivasyon Üzerine Bir Araştırma. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 25, Temmuz-Aralık, 1-26.

ÖĞE, S. (2002). "Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi (E-HRM)'nde İnsan Kaynakları Enformasyon Sistemi (HRIS)'nin Önemi ve Temel Kullanım Alanları", Selçuk Üniversitesi Kongre Bildirisi, s.109-117.

ÖZGEN, H., ÖZTÜRK, A., YALÇIN, A. (2002). İnsan Kaynakları Yönetimi (pp. 271-272). Adana: Nobel Kitabevi.

ÖZTÜRK, Ö. (2007). İstihdam Konusunda KOBİ'lerin Önemi ve KOBİ Alanında Eğitim İstihdam İlişkisi Açısından Kamu İstihdam Kurumunun Rolü, Çalışma ve Sosyal Güvelik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

RAYMOND, A.N. (1999). İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi, Çev: C. Çetin, Beta Yayınları, İstanbul, 420s.

RESMÎ GAZETE (18.11.2005), “2005/9617 sayılı “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik”, Resmi Gazete, Sayı:25997 Erişim Tarihi: 30.10.2016
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete>

SAVAŞ, T. (2007). “Ücret ve Maaş Yönetimi Dersi” Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

SAVAŞIR, R. (1999). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikaları. Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

ŞAHİN, L. (2010). “İnsan Kaynakları Yönetimi’nde Ücretlendirme Fonksiyonunun Analizi”, KAMU-İŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 11(2), s.129-164.

TEKİN, M. (2003). Üretim Yönetimi, Günay Ofset, 4.Baskı, Konya, 338s.

TOKOL, A. (2005). Türk Endüstri İlişkileri Sistemi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ÜNSAL, A., DUMAN, S. (2005). “Türkiye’deki Bankaların Performanslarının Temel Bileşenler Yaklaşımı İle Karşılaştırmalı Analizi”, İstanbul Üniversitesi VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 26-27 Mayıs 2005, s.1-20.

ÜNSAR, S. (2009). Yetkinliğe Dayalı Ücret Yönetiminin Genel Bir Değerlendirilmesi,

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, s.43-56.

VICIR, S. (2007). “Türkiye’de KOBİ’lere Yönelik Kamusal Destekler ve Bunun Algılanmasına Yönelik Bir Araştırma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

YÜKSEL, Ö.(1998). İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Baskı.

ZAIM, S. (1997). “Çalışma Ekonomisi”, 10. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul, 4857 Sayılı İş Kanunu.

Politika Uygulamalarının İpotekli Konut Satışları Üzerindeki Etkileri: Bir Ampirik Analiz

S. Fatih Kostakoğlu¹

Özet

Konut, insanların barınma amaçlı kullanacağı bir mekandır. Konut politikaları hükümetler tarafından önemli politika başlıklarından biridir. Doğru bir konut politikası kentleşmenin de düzgün bir biçimde oluşmasını sağlayacaktır. Kentleşme politikalarını etkileyen ekonomik faktörlerin başında konut fiyatları ve kira fiyatları gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında hükümetler tarafından uygulanacak politik uygulamalar vatandaşın konut edinmesini nasıl etkileyeceği açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı kamu tarafından uygulanacak konut politikalarının vatandaşın konut edinme davranışı üzerinde etkisinin olup olmayacağını belirlemektir. Bu amaçla Türkiye'nin seçilmiş en büyük altı şehrine ilişkin ipotekli konut satış verileri panel birim kök testleri yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular, uygulanan konut politikalarının ipotekli konut satışları üzerinde kalıcı etkileri olduğu yönündedir.

Anahtar Kelimeler: İpotekli Konut Satışı, Panel Birim Kök Test.

The Effects of Policy Practices on Mortgaged Housing Sales: An Empirical Analysis

Abstract

Housing is a space for people to use for accommodation. Housing policies are one of the important policy topics of governments. A correct housing policy will provide that urbanisation also occurs properly. The fundamental economic factors affecting urbanisation policies are housing prices and rental prices. From this aspect, political practices to be implemented by governments are of essential importance in terms of affecting how citizens obtaining housing. In this context, the purpose of this study is to determine whether or not housing policies to be implemented by the government will have an impact on the citizen's behaviour of obtaining housing. To this end, mortgaged housing sales data of six largest selected cities in Turkey were analysed with the help of panel unit root tests. Findings are in the direction of adopted housing policies have permanent impacts on mortgaged housing sales.

Keywords: Mortgaged Housing Sales, Panel Unit Root Test.

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Anadolu üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, sfkostakoglu@anadolu.edu.tr.

Giriş

Konut, insanların barınma amaçlı kullanacağı bir mekandır. Ancak bu mekan niteliksel açıdan içermesi gereken bir takım özelliklere sahip olduğunda ancak konut kavramından bahsedebilir. Örneğin, kanalizasyon, elektrik, su ve güvenli olması gibi. Konutun insanların temel ihtiyaç unsurlarından biri olması sebebiyle Maslow tarafından gerçekleştirilen ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan önemli bir unsurdur. Konut mal özellikleri bakımından ele alındığında homojen bir mal olarak nitelendirilemez. Aksine konutun bir mal olarak değerlendirmesi yapıldığında heterojen bir mal olduğunu ifade edebiliriz.

Konut temel ihtiyaçlardan biri olması sebebiyle hükümet politikalarında da yer almaktadır. Çünkü konut temel barınma ihtiyacını karşıladığı için hükümetler tarafından ciddi konut politikaları önemli uygulanmaktadır. Doğru bir konut politikası kentleşmenin de düzgün bir biçimde oluşmasını sağlayacaktır. Kentleşme politikalarını etkileyen ekonomik faktörlerin başında konut fiyatları ve kira fiyatları gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında hükümetler tarafından uygulanacak politik uygulamaların vatandaşın konut edinmesini nasıl etkileyeceğinin bilinmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı kamu tarafından uygulanacak konut politikalarının vatandaşın konut edinme davranışı üzerinde etkisinin olup olmayacağını belirlemektir. Bir başka deyişle uygulanacak konut politikalarının ipotekli konut satışı yani dar gelirli kesim üzerinde nasıl etki oluşturacağını belirlenmesi gereklidir. Bu amaçla Türkiye'nin seçilmiş en büyük altı şehrine ilişkin ipotekli konut satış verileri panel birim kök testleri yardımıyla incelenecektir. Çalışmanın ilk kısmında literatür özetine yer verilecek, ardından veri seti ve yöntem tanıtılacaktır. İzleyen ilk kısımda analiz sonuçları paylaşılacak ve çalışma sonuç ve önerilerle tamamlanacaktır.

Literatür

Konut sektörü alanında yapılan çalışmalar genelde konut fiyatının belirleyenleri üzerine yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Literatürdeki çalışmalar ulusal ve uluslararası olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. İlk olarak ulusal düzeyde yapılmış çalışmalardan bahsedebiliriz. Üçdoğruk (2001) yılında gerçekleştirdiği çalışmada İzmir ili için konut fiyatının belirleyenlerini hedonik fiyatlama modeli yardımıyla analiz etmiştir. Çalışmada kullanılan veriler İzmir ilinde gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerden elde edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular konutun fiyatının ana belirleyicisinin konutun özellikleri olduğudur. Bunun yanında çalışmada ortaya koyulan dış faktörlerde konut fiyatının belirlenmesinde etkilidir. Çağlayan ve Eban (2009) yılında Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul için çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Ekim- Kasım ve Aralık 2007 dönemi için konutun fiyatının belirleyenleri olarak özellikleri açısından ele almışlardır. Elde edilen bulgular konutun özelliklerinin konutun fiyatının temel belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Cingöz (2011), İstanbul'daki sitelerdeki konut fiyatlarının site özelliklerine sahip

olmasından dolayı etkilenip etkilenmediğini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, toplu oturumların ve kendine has özelliklere sahip sitelerdeki evlerin fiyatlarının sitelere has özellikler tarafından etkilenmekte olduğu sonucunu göstermektedir. Çiçek ve Hatırlı (2015), Türkiye için çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çiçek ve Hatırlı, Isparta ili için konut fiyatını belirleyen özellikler konutun özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada veriler anket yoluyla elde edilmiştir ve konutun özelliklerinin konut fiyatının temel belirleyicisi olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye için gerçekleştirilmiş bir diğer çalışma Daşkiran (2015) tarafından yapılmıştır. Daşkiran, Denizli ili için konut talebine etki eden faktörler anket yoluyla veriler elde edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular konut fiyatının temel belirleyicilerinin konutun özellikleri olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’de konut fiyatı üzerine yapılan diğer çalışmalardan bazıları; Yankaya ve Çelik (2005), Baldemir, Kesbiç ve İnci (2008), Başlevent ve Şahinkaya (2010), Kaya (2012), Yayar ve Gül (2014), Işık (2015), Uyar ve Yayla (2016).vb.

Uluslararası literatüre bakıldığında ise Türkiye dışında diğer ülkeler içinde konut üzerine yapılan çalışmaların konutun fiyatının belirlenmesi üzerine yapıldığı görülmektedir. Goodman (1978) çalışmasında şehri iki kısma ayırarak şehir merkezi ve diğerleri olarak ele almıştır. Çalışmasında konutun fiyatının belirleyicilerini konutun özelliklerini ve konutun şehir merkezinde olup olmaması olarak ele almıştır. Elde edilen bulgular konutun fiyatının konutun özelliklerine bağlı olduğu ve bunun yanında çalışmanın bir diğer önemli sonucu olarak konutun şehir merkezinde bulunup bulunmamasının da konut fiyatları üzerinde önemli etkiye sahip olduğu yönündedir. McClelland, Schulze ve Hurd (1990), California ve Los Angeles bölgesinde konut fiyatlarının kendi özellikleri dışında dışsal belirleyicileri üzerine odaklanmışlardır. Çalışmalarında konut fiyatlarının çöp depolama alanlarına yakınlıklarına göre farklılaşma olup olmadığını araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, çöp depolama alanına yakınlık konut fiyatlarını azaltıcı etki yaptığı yönündedir. Yang (2001), 160 yerleşim bölgesinden elde edilen veriler kullanılarak konut fiyatının konutun özellikleri tarafından belirlenip belirlenmediğini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, konutun fiyatının konutun özelliklerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Cohen ve Coughlin (2005), konutun fiyatının belirleyici olarak konut dışı faktörlerin yani havaalanına uzaklık, gürültü düzeyi ve bunun yanında konutun kendine has özelliklerinin etkilerini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular konut fiyatı ve konutun kendine has özellikleri arasında pozitif bir ilişki ve konutun fiyatı ve gürültü düzeyi ile negatif ilişki olduğu yönündedir. Geng, Bao ve Liang (2015), konut fiyatlarının belirleyicilerini konutun özellikleri dışındaki özellikler tarafından etkilenip etkilenmediğini araştırmışlardır. Elde edilen bulgular konutun özellikleri dışı bir özellik olan yüksek hızlı tren istasyonuna yakınlığın konutun fiyatlarını pozitif etkilediği yönündedir. Konut fiyatlarını analiz eden literatürdeki diğer uluslararası çalışmalardan bazıları; Macedo (1996), Vanderford, Mimura ve Sweaney (2005), Stadelmann (2010). vb.

Literatürde gerçekleştirilen çalışmalar konutun fiyatının belirlenmesi üzerine odaklanmıştır. Konutun fiyatını belirleyen faktörler konutun kendi özellikleri ve dışsal özellikler olarak iki kısma ayrılarak ifade edilebilir. Çalışmaların ortak bulgusu, konut fiyatlarının konutun kendi özelliklerinden etkilendiği yönündedir. Bunun yanında konutun fiyatı dışsal faktörler tarafından da etkilenmektedir. Örneğin; konutun ulaşım kolaylığı, bulunduğu bölge, vb. faktörleri konutun fiyatını etkileyen dışsal faktörlere örnek olarak verebiliriz. Ancak bu çalışma ipotekli konut satışlarının politik uygulamalardan etkilenip etkilenmediğini araştırmaktadır. Bu yönüyle de farklılık yaratan bir çalışma olarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Veri Seti ve Metodoloji

Çalışmada kullanılacak veri seti TÜİK ipotekli konut satış veri tabanından elde edilmiştir. Veriler Türkiye’den altı seçilmiş il için elde edilmiştir. Seçilen şehirler İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana ve Antalya olarak belirlenmiştir. Seçilen şehirler için veriler 2013 ve 2016 arası aylık veriler şeklinde elde edilmiştir. Analizi yapılacak serinin kesit boyutunu altı şehir oluştururken zaman boyutunu ise her bir kesit için 48 gözlem oluşturmaktadır. Analizi konu şehirlerin belirlenmesindeki amaç nüfus büyüklükleri ve ipotekli konut satış rakamları yüksek olmasından dolayıdır.

Zaman serisi birim kök analizlerinde olduğu gibi panel birim kök sınavında da bir takım sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi, paneli oluşturan yatay kesitlerin birimlerin birbirilerine bağımlı olup olmadıklarıdır. Yani paneli oluşturan bir kesite gelen şok diğer kesitleri etkilememektedir. Bu açıdan panel birim kök testleri; birinci ve ikinci nesil testler olmak üzere iki biçimde ele alınır. Çalışmada serinin durağanlık özelliklerini belirlemek için panel birinci nesil birim kök testleri uygulanmıştır. Birinci nesil birim kök testleri yatay kesit bağımsızlığına dayanır. Yani panel birinci nesil birim kök testleri yatay kesit bağımlılığını dikkate almazlar. Bu çalışmanın amacı ile uyumlu olarak panel ikinci nesil yani yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testleri uygulanmamıştır. Çünkü konut diğer mallar gibi bölgeler arası ticareti yapılabilen bir mal değildir. Dolayısıyla bir bölgedeki satış diğer bölgeleri etkilemeyecektir. Çalışmada üç tane panel birinci nesil birim kök testi kullanılmıştır. Bunlar; homojen ve heterojen modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Levin, Lin ve Chu (2002), homojen model varsayımına dayanırken; Im, Pesaran ve Shin (2003), heterojen model varsayımına dayanmaktadır.

Levin, Lin ve Chu (2002) testin uygulanması için klasik birim kök testleri gibi bir denklem tahmin edilmelidir:

$$\Delta y_{i,t} = \omega_{i,k} + \tau_i y_{i,t-1} + \sum_{l=1}^{L_i} \psi_l \Delta y_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t}$$

i 'ler yatay kesit birimlerini ifade etmektedir. Denklem havuzlanmış en küçük kareler ile tahmin edilir. Kiritik değerler monte-carlo simülasyonları ile çeşitli kesit ve zaman

boyutları için elde edilmiştir. Regresyon t istatistiği standart normal sınırlı dağılıma sahiptir. Levin, Lin ve Chu testi boş hipotezi $\tau=0$ şeklindedir alternatif ise sifıra eşit değildir şeklindedir. Boş hipotezin kabulü birim kökün varlığını ortaya koyarken, alternatif hipotez ise birim kök olmadığı yönündedir.

Im, Peseran ve Shin (2003) tarafından geliştirilen birim kök testi geleneksel genişletilmiş Dickey- Fuller belirlenimine dayanır:

$$\Delta y_{it} = \sigma_i + \varphi_i t + \rho_i y_{it-1} + \sum_{k=1}^{p_i} \theta_{ik} \Delta y_{it-k} + v_{it}$$

Im, Peseran ve Shin, y_{it-1} 'in heterojen bir katsayı olmasına izin verir. Ayrıca Im, Peseran ve Shin test sürecinin ortalama bireysel birim kök istatistiğine dayanmasını amaçlar. Testin boş hipotezi panelin tüm kesitlerinde birim kök vardır ve alternatif hipotez en az bir kesit durağandır şeklindedir (Aslan, Kula ve Kaplan, 2010:29).

Birim Kök Testleri Sonuçları

Konut taşınabilen bir mal gibi ticareti yapılabilen bir mal değildir. Çalışmada ele alınan altı şehirdeki ipotekli konut satışları da birbirini etkilemeyecektir. Dolayısıyla çalışmanın amacı ile uyumlu olarak panel birinci nesil birim kök testleri kullanılmıştır. Bundan dolayı çalışmada homojen bir model kabul edilen Levin, Lin ve Chu (2002) panel birim kök; heterojen model varsayımına dayanan Im, Peseran ve Shin (2003) birim kök testi uygulanmıştır.

Analiz edilen altı ayrı şehre sahip ipotekli konut satışlarının aylık gözlemleri içeren serilere ilişkin olarak önce sabitli model tahmin edilmiştir. Ardından ise sabitli ve trendli model tahmin edilmiştir. Sabitli olarak tahmin edilen modelin düzey tahmin sonuçlarına göre Levin, Lin ve Chu serinin durağan olmadığını yani birim kök içerdiği sonucunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Im, Peseran ve Shin ise sabitli modelde düzeyde serinin birim kök içermediği ve durağan olduğu sonucunu vermektedir. Serilerin farkı alındığında ise her iki birim kök test sonuçları serilerin durağanlaştığını göstermektedir.

Analizin iki aşamasında serilerin sabitli ve trend içerdiği varsayımı ile yapılan tahminlere dayanır. Analize konu seri için tahmin edilen sabitli ve trendli model düzey değeri için serinin durağan olmadığı yani birim kök içerdiği sonucuna varılmıştır. Yine serinin sabit ve trendli model tahmini fark serisi için gerçekleştirildiğinde serinin durağanlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular serinin sabit ve trendli tahmini için serinin fark durağan olduğunu ortaya koymaktadır.

Birim Kök Test Sonuçları					
		Sabitli		Sabitli ve Trendli Model	
		Düzye	Fark	Düzye	Fark

Levin, Lin, Chu	0.378	-10.525	0.944	-9.621
	[0,647]	[0,000]	[0,8275]	[0,000]
Im, Peseran, Shin	-2.244	-12.163	-0.4808	-11.573
	[0,012]	[0,000]	[0,3153]	[0,000]

***Köşeli parantez içerisinde olasılık (p- value) değerleri gösterilmiştir.**

Sonuç

İpotekli konut satış serisinin durağanlık özelliklerinin araştırılması konut politikaları açısından önemlidir. Türkiye özellikle son yıllarda konut alanında ciddi atılımlar yaşamıştır. Çalışmada hükümet tarafından uygulanacak politikaların ipotekli konut satışlarını etkileyip etkilemediğini araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada Türkiye’de altı şehre ait ipotekli konut satış verilerini analiz edilmiştir. Serilerin durağanlık özellikleri homojen ve heterojen kabul edilen birinci nesil panel birim kökler ile araştırılmıştır. Birinci nesil panel birim kök testlerinin yanında ikinci nesil panel birim kök testleri çalışmada kullanılmamıştır. Birinci nesil birim kökler kesitler arası bağımsızlığı dikkate alırlarken, ikinci nesil birim kökler analize konu seriler arası bağımlılık olduğunu varsayarlar. Çalışma konusu itibariyle konut piyasası üzerine bir çalışma olduğundan ve konutun diğer mallar gibi ticareti yapılamadığından şehirlerarası ipotekli konut satışlarının birbirinden bağımsız oldukları varsayımı ile yürütülmüştür. Elde edilen bulgular analize konu serilerin yani Türkiye’deki altı şehre ait ipotekli konut satış serileri düzey değerinde durağan olmadıkları ya da bir başka deyişle fark durağan bir seri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan analize konu altı şehre ait ipotekli konut satış verileri zamanla değişmekte ve dışsal şokların etkileri kalıcı olmaktadır. Sonuç olarak, hükümetler uygulayacakları politikalar ile ipotekli konut satışları üzerinde etkiler yaratabilmektedir. Bu sonuçlar politika yapımcılar tarafından kullanışlı bir politika önermesi oluşturacaktır.

Kaynakça

Aslan, A., Kula, F. and Kaplan, M. (2010). New Evidence on the Persistence of Profit in Turkey with First and Second Generation Panel Unit Root Tests. METU Studies Development, 37, 25-40.

Baldemir, E., Kesbiç, C.Y. ve İnci, Y., (2008). Estimating Hedonic Demand Parameters In Real Estate Market: The Case Of Muğla. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi(İlke), 20, 41-66.

Başlevent C., Şahinkaya, H., (2010). Estimation Of Apartment Prices In Turkey: Regional Differences And Some Specification Issues, October 4, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1687052

- Cingöz, A. R. A. (2011). Hedonik Talep Teorisi Çerçevesinde Bir Fiyatlandırma Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cohen, J. P. ve Coughlin, C. C. (2005). Airport-related Noise, Proximity and Housing Prices in Atlanta. Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper, 2005-060B.
- Çağlayan, E. ve Eban, A. (2011). Determinants of House prices in İstanbul: A Quantile Regression Approach. *Quality & Quantity*, 45(2), 305-317.
- Çiçek, U. ve Hatırlı, S. A. (2015). Isparta İlinde Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Fiyat Modeli İle Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(13), 98-114.
- Daşkıran, F. (2015). Denizli Kentinde Konut Talebine Etki Eden Faktörlerin Hedonik Fiyatlandırma Modeli ile Tahmin Edilmesi. *Uluslararası sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 850-857.
- Geng, B., Bao, H. And Liang, Y. (2015). A Study of Effect of High- Speed Rail Station on Spatial Variations in Housing Prices Based on the Hedonic Model. *Habitat International*, 49, 333-339.
- Goodman, A. C. (1978). Hedonic Price, Price Indices and Housing Markets. *Journal of Urban Economics*, 5(4), 471-484.
- Im, K., Pesaran, H. and Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115(1): 53-74.
- Işık, C. (2015). Erzurum İlinde Konut Fiyatlarının Çevresel, Yapısal ve sosyal Farklılaşması: Hedonik Fiyatlama Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 23-32.
- Kaya, A., (2012). Türkiye’de Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Fiyat Modeli İle Belirlenmesi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İstatistik Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara
- Levin, A., Lin, C-F. and Chu, C-S. J. (2002). Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108: 1-24.
- Macedo, R., (1996). Hedonic Price Models With Spatial Effects: An Application to The Housing Market of Belo Horizonte, Brazil, *Revista Brasileira de Economia*, 29(3), 343-365.
- McClelland, G. H., Schulze, W. D. and Hurd, B. (1990). The Effect of Risk Beliefs on Property Values: A Case Study of Hazardous Waste Site. *Risk Analysis*, 10(4), 485-497.

- Stadelmaa, D. (2010). Which Factor Capitaliza into House Prices? A Bayesian Averaging Approach. *Journal of Housing Economics*, 19, 180-204.
- Yankaya, U. ve M. Çelik, (2005). İzmir Metrosunun Konut Fiyatları Üzerindeki Etkilerinin Hedonik Fiyat Yöntemi İle Modellenmesi, *DEÜ. İİBF: Dergisi*, 20(2), 61-79.
- Yayar, R. ve Gül, D. (2014). Mersin Kent Merkezinde Konut Piyasası Fiyatlarının Hedonik Tahmini. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 87-100.
- Uyar, K.S.G., ve Yayla, N. (2016). Konut Fiyatlarının Hedonik Fiyatlama Yaklaşımına Göre Mekânsal Ekonometrik Modeller ile Tahmini: İstanbul Konut Piyasası Örneği. *Social Sciences Journal*, 11(4), 326-342.
- Üçdoğruk, S., (2001). İzmir İlinde Emlak Fiyatlarına Etki Eden Faktörler: Hedonik Yaklaşım. *DEÜ. Dergisi*, 16(2), ss.149-161.
- Vanderford, S., E., Mimura, Y., Sweaney, A., L., (2005). A Hedonic Price Comparison Of Manufactured And Site-Built Homes in the Non-MSA U.S, *Journal of Real Estate Research*, 27(1), 83-104.
- Yang, Z. (2001). An Application of Hedonic Price Model with Uncertain Attribute:The Case of People's Republic of Chin, *Property Managment*, MCB University Press, 19(1), 50-63.